

TARTALOM

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: Sikoly és sóhaj (vers)	2
BARTHA GUSZTÁV: A gabonafarkas legendája (novella)	4
VASI SZABÓ JÁNOS: A Grandville Desert (novella)	7
CZÉBELY LAJOS: Téli könyörgés (vers)	13
FODOR GÉZA: Nagymajtény méltósága (vers)	14
LENGYEL JÁNOS: Édes Anna Kárpátalján (novella)	16
CSORDÁS LÁSZLÓ: A világból kikopott arcok (Fecske Csaba versei elé – jegyzet)	19
FECSKE CSABA: Rekviem, Szegény Emus, Kopott emlékmű (versek)	20
LENGYEL JÁNOS: Aki nincs sehol (vers)	23
WEINRAUCH KATALIN: El nem szakadva (novella)	24
CSEH SÁNDOR: Akácfák alatt (regényrészlet)	28
ARVO VALTON: Gond, Kívánság, Térfogat (versek – Vári Fábián László fordításai)	36
ERNYEI BEÁTA: Vendégszerepek és magyarországi sikerek (színházkritika)	38
ZSELICKI JÓZSEF: jön; hit; a hang; (versek)	41
KABDEBÓ TAMÁS: Könyvek (esszé)	43
POMOGÁTS BÉLA: Az értelmiség szerepe a jelenben és a jövőben (előadás)	52
ZUBÁNICS LÁSZLÓ: Petrőczy Kata Szidónia, az első magyar költőnő (tanulmány)	57
DUPKA GYÖRGY: 65 éve történt (A kényszermunkára hurcolt kárpátaljai fiatalok kálváriája – tanulmány)	66
CSORDÁS LÁSZLÓ: A felkészüléstől a szétszóródásig (A fiatal nemzedékek helyzete a kortárs kárpátaljai magyar irodalomban – tanulmány)	74
KOVÁCS ELENONÓRA: Közös múlt, fehér folt (recenzió)	82
HÍRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA: Mi is érintettek vagyunk (Könyv a magyar anyanyelvű cigányok helyzetéről Kárpátalján – recenzió)	86
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek	88
Díszes Sztalin Jóska – kárpátaljai magyar népdal (hátsó, belső borító)	
BELLA ISTVÁN: Magánbeszéd a sötétből (vers, hátsó, külső borító)	

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

SIKOLY ÉS SÓHAJ

Kutlán Andrásnak

I.

*Cirkuszi sátrát az idő bontja,
a fej megbillen, lepusztul lombja.
Mérem az eget háttal a napnak:
a jelek újabb romlást mutatnak.*

*Ki belegendol, bele is szédül.
Itt lenn és ott fenn államcsíny készül,
a hírhozó angyal forgószeél foglya:
ájultra pörgeti, pokolra dobja.*

*Pokolfüst bűze, korma is száll rám,
lyukas tüdővel sípol a Sátán,
nyílik a föld... Halottaim látom.
A verejték rám fagy. Az lesz kabátom.*

II.

*Ősei jogán
bolyong az ősz itt.
Valakit áltat,
valakit bősztít,
rám mutat, ágyát
kínálja. Nem kell!
Itatna válogatott
szeszekkel,
arca vigyorban,
agya bekattan...
Csörtet már felém
a sebzett vadkan.*

III.

*Hajamnak helyén bozót, ha lenne,
fekete holló fészkelne benne.
Hollónak torka csőre lesz töltve,
aki csak hallja, lúdbőrzik tőle.
Sikoly és sóhaj a Tiszaháton.
Ezt tedd a képre, Bandi barátom.*

BARTHA GUSZTÁV

A GABONAFARKAS LEGENDÁJA

„Kinő a szikes magányból,
fa lesz, és messzire lát.
Testvérként érti a jámbor
füvek zarándoklatát.”

(Bella István: *Legenda*)

Régen az emberek nagy esti tüzeket raktak, körbeülték, és nevet adtak a csillagoknak.

Egykor a férfiak ősszel, ökrökkel szántottak, kézzel vetettek, s hetednapon megpihentek.

Hajdanán az asszonyok, lefekvés előtt, a gabonafarkasról regéltek: hogy léptei halkabban neszelnek a frissen eső hónál, sóhaja mélyebb a feneketlen tónál, s étvággal eszi a telet. Koratavasszal szökken szárba kedve, hancúrozik: reggel, délben, este; madarat hessent, vaddisznót rettent; felhővel labdázik, széllel táncol, mert elkél a napfény, el az eső, míg aratásra érik a búzamező.

S nem emésztett üszög, gabonarozsda; nem rágott nyú, csócsárolt futrinka; jégeső sem pusztított, aszály sem tikkasztott, s konkolyhintőt messze elriasztott. Nemtő volt a farkas, kinek s minek nekirontott bőszen – ágaskodó szőrrel, éles fogakkal – az életre tört, akarattal.

A gonoszság – kezdetben – nem tajtézkzik, csak cseppen; nem csattog, csak csettint; nem zúg, csak rebben.

– Hangját ki hallja meg a pangó vizekben; lényét ki látja meg a sötét berekben; szagát ki orrontja meg a magas fák felett?

– A gabonafarkas – hangzott a felelet, s szépet álmodott a kisgyerek.

Rég, aratáskor, búzavirágából fontak koszorút: nóta volt pántlikája, kaszapengés muzsikája, jókedv a hozomány.

Egykor a férfiak kaszával arattak, az asszonyok markot szedtek, kévét kötöttek, s hetednapon megpihentek.

Hajdanán az emberek hálát adtak: a magkeltő ősznek, a sarjpolyálós télnek, a szárnövelő tavasznak, a kalászerlelő nyárnak; az esőnek, a napnak, s a gabonafarkasnak kényeni kalászt – éteknak, rejteknak – a búzaföldön állva hagytak...

Hogy pontosan mikor... Egy nem kívánt éjszaka: lidércfény gyúlt a lápon, kuvik kuvikolt minden faágon; a kakukkmadár végleg odahagyta fészket, az

ablakokon két kézzel dörömbölt a szélvész; kitárult a nagykapu, kipattant a lakat; megdőlt a kútágas, remegtek a falak... S nagyot robajlott a föld végül.

Lihegve törtetett a gabonafarkas, nádas marasztalta, bozót tépte, mire a hegyromra hágott, megkopott a szőre. A Hold várta ott, nagy volt és kerek.

– A fákat zúgó szélvihar tördeli, csattogó villám az eget szétszeli, tajtékozó áradat mossa a gátat: vess véget a tombolásnak!

A Hold elmerengett, fénye hidegebb lett.

– Mit üvöltesz? Bolyongó kisbolygókat pásztorolok, árapálnak ura vagyok, ez igaz, de nem vezérel gyűlölet, sem harag. Rendeltetésed, lent keresd, lent a hegylatt.

Zihálva kapaszkodott a gabonafarkas, görgő kő paskolta, mélység szédítette, mire a szakadékban aláereszkedett, elkopott a körme. A Föld méhe várta ott, visszhangos barlang és sötétség.

– A fákat zúgó szélvihar tördeli, csattogó villám az eget szétszeli, tajtékozó áradat mossa a gátat: vess véget a tombolásnak!

A Föld méhe elmerengett, a barlang mélye sötétebb lett.

– Mit üvöltesz? Pusztákba hegyeket magasítok, ritka ásványok úrasszonya vagyok, ez igaz, de nem vezérel bosszúvágy, sem rosszindulat. Rendeltetésed, fent keresd, fent a nap alatt.

Szél elcsitult, ég kitisztult: ökörszem, pintyőke, poszáta támadt a kuvikmadárra, s elszállt a rettegés, mire a gabonafarkas napvilágra ért. Szőre megkopott, körme elkopott, és sóhaja pocsolóba fűlt. Nem volt se étke, se rejteke, de volt száz átfagyoskodott és – éhezett tele. Fakérget rágott, bokrok tövén hált: hálaadó szóra hiába várt. Az asszonyok, lefekvés előtt, ijesztő-rémítő meséket meséltek: hogy nem kotta nélkül zümmögnek a méhek; fullánkos dögök, csipnek, ahol érnek; és nem röpködő egerek, nem ám a denevérek: vérszívó vámpírok, embervéren élnek...

Elmaradt a kérdés, el a felelet: rosszat álmodott és felsírt a kisgyerek. Vele rítt letarolt hegy, a csermely vele zokogott; siratóének támadt kósza szélből, könny hullott harmat helyett az égből.

Hogy pontosan miért... Az emberlét forgandóbb lett a csillagos égboltnál. A férfiak hajnaltól napestig szántottak, vetettek, hetednap sem pihentek: de vagy a tél nem hozott havat, vagy fagymart lett a tavasz; egyik évben aszály aszalt, másik évben jégeső tarolt, s ha nem egérhad csépelte, őrlte a pajor... Konkolyhintők lepték el az utakat végül.

A gabonafarkas tarlóról tarlóra kóborgott, búzafőt tallózott, s éjjelente, álmában madarat hessentett, vaddisznót rettentett; felhőkkel labdázott, széllal táncolt, s ameddig a szem ellátott, aranyló búzamező hullámozott. De mert sokáig itta pocsolóvízét: elvesztette álmát, s vele a reményt – keresve kereste

fátumát. Felhő szeretett volna lenni, és eloszlani; ökörnyálként elfoszlani; vagy csillag, mit kiolt a hajnal, árnyék, mit elhessen az est...

Magányos sziklából éltető víz fakad, magányos lélekből idegenség; üvölt a ridegség. Jó szót nem fűz a szókhöz, semmit nem mér a jóhoz; kapzsi után kutat pangó vizekben, önzőnek vet tört sötét berekben, gonoszt kémlel magas fák felett.

Ki érti ezt?

Pihegve ment a gabonafarkas napokig, húzta inát hosszú hetekig, nem lelve étkét, rejtekét, de megtalálta végül végzetét.

Szilfának hívták a pusztában sarjadt facsemetét.

– Láss meg száz meg száz nyarat és telet, ágaidon madarak fészkeljenek! – kívánta a gabonafarkas, s úgy feküdt le a fácska tövéhez, mint kinek már nincs köze a léthez. Körötte a füvek épp szedelőzködtek, üde zöldbe öltöztek, és mégsem mentek világgá, sírján lettek virággá.

VASI SZABÓ JÁNOS

A GRANDVILLE* DESERT

JÁMBOR BIOROBOTOK NYÁJA MULTINACIONÁLIS CSARNOK-KARÁMOKBAN

Bybesh Ebenezer – a Xanadu Monitor Hungary Kft délelőtös műszakvezetője – a képernyőre meredt. A gyártósorok delta hatékonyság-tényezője szépen kúszott fölfele. Csupán a kettesen nőtt az állásidő, rőt szín higanyszálként emelkedett. Kinézett az iroda ablakán. Alant, a csarnokban hangyaboly-nyüzsgés. Emeletes futószalagokon képcsövek imbolyogtak, megannyi szürke csukott szem: indigószínű overallok gépkézelők figyelték a vezérlőpultoknál, miként bújtatják pókszerű pneumatikuskarok az inox-műanyagházakba, s túlhan a készreszerelés fáradhatatlan kezű kökényék-köpenyes lányai, asszonyai. Nem pazarolt több időt rájuk. A kettes gépsoron középtájt kialakult tumultus kötötte le a figyelmét. Rozsdabarna kezeslábast viselő karbantartók lepték el a szalagot, a főnökük – Bikanyakú – az ifjú Piplak Attilával kiabált.

Itt nem lesz gyors javítás!

Bybesh leült a forgószékre, a szembeni falat tervek, diagramok, ISO és egyéb certifikációk oklevelei borították. Üveglapjuk visszatükrözte a férfi mögötti óriásposztort, rajt a Xanadu sanghaji központjának ezüstpalotájával. Az üzemre néző ablakkal szemben nagy műanyagajtó töltötte ki a teret, a műszakiak irodájára nyílt.

Rá kéne kérdezni a mérnök urakra: mikor fejezik be a gépjavítást odalenn? Bezzeg a diplomás ifjoncok nem múlt századi CRT-t bámulnak, hanem LCD képernyőkön interneteznek!

Duzzogott, de nyíltan szava sem volt. A majd húsz éve „estin” letett érettségivel örült, ha kézfogásra méltatták. A kínai nem az éles eszéért alkalmazta: hajcsár kellett, aki a „minőség és mennyiség” – szlogenből az utóbbit vaskézzel kisajtolta!

Felberregett a mobil, üzemi vonal, a Bikanyakú hívta. Kicseréltek a gravírozólézer iontöltőjét. Minden második mondattal a raktárosokat szidta, őket okolva a késésért. A lényeg: indulhatott a termelés!

Az ablakhoz lépett. A szerelők elvonultak, csak Bikanyakú tar feje fénylett; a gépbeállítót figyelte, amint beindítja a gépsort. A szalag végén feltűnt a folyamatellenőr gesztenyeszín köpenye, az első késztermék minőségét vizsgálta.

Bybesh egy pillantást vetett a képernyőre: a római kettes mellett csökkenni kezdett az állásidő piros oszlopa.

A csengő hang nagyszünetre hívott; húsz perc früstök, felvette a köpenyt, kávéautomatába való aprót keresett, mikor kopogtak az ajtón. Fújtatva szólt:

– Igen!

Cilike, az üzemrész titkárnője lépett be, a dossziében papírokat hozott.

– Bocsika, Ebi! Tudom, a szünet... Most jött faxon Kínából, minden termelésvezető kap belőle.

– Rossz hír?

– A sanghajiak jelentős létszámleépítésről döntöttek, a válság miatt. Katzenkopf úr Budapesten tartózkodik. A műszakvezetők kötelesek saját hátszékükben a végrehajtásról gondoskodni. Az igazgató úr kérése: a humán erőforrás osztály javaslata alapján előbb a külsős cégek bérmunkásait kell leépíteni. Úgy tudom, ebben a műszakban dolgoznak kelet-magyarországiak. A névsort fél egyre kéri a munkáigyesek, sajnálom. Viszlát, kedves Ebi!

Cilike kigombolt köpenye a fél irodán végigsöpört, amint kecses hátraarc után távozott. Bybesh homloka ráncba szökött. A létszám éppen megvolt, most kurtítják... Az alföldieket? A karbantartók közt van egy fiatalember: háború lesz miatta a Bikanyakúval! Hárman a gépkezelők közül, megoldható a helyettesítés? A szerelősorokon legalább féltucat lány és asszony.

Egy szalagot mindenképpen le kell állítani! A fenébe!

Megtorpant a gondolatmenet, fölsejlő sötét szempár, szép arc – pisze orral, szabályos ívű szemöldökkel –, koronaként a fényesfekete haj vállra hulló zuhata-ga: Csider Nikoletta gyöngyházmosolyú ajka szélén a pajkos gödröcskéekkel...

(Hónapokkal korábban, céges összejövetel után, Bybesh vitte autóján a Xanadu által bérelt külvárosi panzióba. Hihetetlen, de a negyvenes éveiben járó, köpcös, seszínhajú, sajtóképű öreglegény elnyerte a „főnyereményt”! A sok csinos vendégmunkáslány közül is a „királynő” lett az övé; elhagyott bekötőúton a Ford Sierra hátradöntött ülésén szeretkeztek.

Nikoletta szép és okos nő; nem tapadt Bybeshre. A feledhetetlen éjszaka után végigjárta vele a randizás szokott köreit; a férfi mackós esetlensége lassan talpraesett udvarlásra váltott. Hetekig tartó gyengéd találkák után lett újra az övé. Niki akkor már fogamzástáplót szedett, mert Ebenezernek merevedési problémát okozott a gumióvszer.)

Szólni kell neki! Mit mondjak? Válság van, ugyanez a jelenet pereg valamennyi múltivallalatnál...

Bekapcsolta a komputert, a billentyűzet kopogása egyszer – Csider Nikoletta nevé-nél – halt el néhány másodpercre. Délre kész volt a lista: munkáig> küldés> enter...

A munkaidő végén Cilike és két másik hattyúként libegő titkárnő kiosztotta a felmondó-papírokat. A sötét szemek értetlenül bámulták a nyomtatványokat. Bybesh íróasztalának sarkán ülve, félve nézett ki az ablakon. A komor,

szótlan viharsarkiak közül kitűnt a bronzszoborrá merevedett lány. A vállára omló hajzuhatag megrebbent, Ebenezer és Niki pillantása találkozott, az ametszt szemekből sütött a kérés: *segíts!*

JÁTÉK VIRTUÁLIS TÉRBEN...

A lakóparktól délre, égbenyúló platánok árnyékában lapult a szupermarket. A fenyőillattal gázosított vásárcsarnok színes áruktól roskadó polcai közt becsukott szemmel is rátalált volna az égetett-szeszek sorára. Kommersz konyak, vodka, gin tömegéből néhány márkás ital: Gran Mariner likőr – Niki ezt kedvelte, szeretkezés előtt ujjnyit ivott „gátlásoldónak”. A feltolulól emléktől keserűen ment tovább, a víztiszta rumok közt megtalálta a kubai Havanna Clubot.

A kasszánál Zsóka terpeszkedett, a második emeleti szomszéd. A kódleolvasó előtt elhúzta az üveget, közben a műszempillák alól párás tekintetet vetett Bybeshre, egy „mindent értek” pillantást.

– Hello, Ebi! Letelt a műszak? Látom „házibuli” lesz! Szép napot!

Bybesh zavarában elvigyorodott. Korábban ez a nagymellű, vérmes asszony átnézett rajta, de mióta Nikivel jártak...

A folyosó fülledtségéből belépve, a lakásban is hőség fogadta. Aktatáskáját dühösen a konyhaasztalra lökte: reggel elfelejtette a légkondit 22 fokra beállítani... Lerúgta cipőit, a szobában első útja a számítógéphez vezetett, míg a komputer „magához tért”, kiment ennivaló után nézni. Félkész pizza árválkodott a hűtőben, a doboz helyet cserélt a rumosüveggel, a tészta a mikroba került.

A szobában a sötét monitor bárányfelhőkkel tarkított ultramarinkék égboltra váltott. A gugli „kedvencek” menüjéből szinte kiáltott a minap felfedezett stratégiai játék: kattints rám!

A „Grandville Desert” – a legmodernebb hang és látványeffektekkel – a Dűne és a Neuromancer-regények példátlanul sikeres szimbiózisa volt. Helyszín: az Arrakisra hajazó planétán épült valószerűtlenül modern metropolisz, a Csillámváros. A körítésként tálalt sztori: titokzatos kábítószer okozta gyógyíthatatlan kór fertőzi a világűrbe kirajzott emberiséget – a szer neve LORN –, s a szálak a sivatagos Grandville bolygóra futnak. A játék szereplői ebben a veszedelmes kiberpunk világban igyekeztek a drog forrására akadni.

Starcross néven jelentkezett be. Állandó partnerei már várták. Grünpower – annyit tudott róla: épp a nagykorúságon túlnőtt tejfölösszájú – és Springrain, az ellenkezője: leszbikus vénlány, negyven fölött. A túlsült pizza illata csapta meg orrát.

Otthagytá a gépet, a sütőkesztyűt felvéve emelte ki az átmelegedett tányért. A tésztán a sajt felhólyagozva sistergett, a szalámi karikákba kunkoro-

dott, a kecsapszós lefolyt. Bosszúsan toltta a fémtálcára, nem vesződött kés-sel-villával, nagyokat tépve falta az ételt.

A deresre hűlt rumosüvegből félig töltött egy vizespoharat. Érezte, amint gyomrában az erős ital összekeveredett a pizza fűszeres feltétjével. Az üveget a képernyő mellé rakva roskadt ismét a forgószékbe, az alkohol tüzeiben feloldódott a nap minden gondja, baja... Készen állt a bevetésre!

Meztelenül lép ki a teleportáló állomás fogadókabinjából. Zöld kerámiafal mellett alacsony műanyagasztalon élére hajtva hever a fekete KEO egyenruha. Mellette töltött kézifegyverek, golyóálló mellény. (Lézert is kibíró hőre keményedő anyagból.) A szomszéd kabinokból előkerülnek a társai. Grünpower kétméteres góliátként, dagadó izmokkal – Lundgren és Cris Rock keveréke –, és Springrain – Hilary Swank gumitestében, Pamela Anderson „bájaival” –, nevet-hetnékje támad: ő megmaradt a jó öreg simlis Bruce Willis-stílnél. A két pojáca után lép a metropolisz vakító fényébe.

Gigászi beton, üveg és fém toronyházak magasodnak, márvánnyal borított szállodák, stadionok, köztük bódító örökzöld parkok. Csiszolt betonflaszter oldalán sudár pálmák sorakoznak. Formás testű, barnára sült bőrű nők tekernek mellettük, izmok és báj, kecsesség és erő járja át minden mozdulatukat. (A valóság tökéletes másai!)

Itt minden OK! Az úton suhanó járművek, fejük fölött majd száz méterre olvadtarany fényű siklók lebegnek tova. Ez az egész fíling andalító, akár egy rokokó tájkép. Metálszínű sikló zuhan alá, feléjük tart, torkolattűz villog, sikoly, oldalt hemperedik, előkapja a fegyvert, de Grünpower gyorsabb: elenged egy rövid sorozatot. A pilóta felhúzza a gépet, a felhőkarcolók irányába száll. Grün káromkodik, Springrain egy leander bokor alatt hever, jajveszékkel. Bal lábát leszakította a dumdum golyó. Kiszállt a játékból!

Ketten maradtak. A dzsipész vörös pontként jelzi a célállomást, a KEO helyi parancsnokságának zömök, erődszerű épületét. De a maffia emberei várnak rájuk, az utcák megtelnek zsoldosokkal fegyverropogás, gránátok füstfelhője, a cél előtti keresztutcában szalad bele Grünpower a végzetes gépfegyver-sorozatba. Starcrossnak kis híján sikerül... A központ kapujában mongoloid vonású őr, felmutatja az igazolványt, a fickó elvigyorodik és egy rpg-vel hasba lövi...

AZ UNDOR ÉDENKERTJE

– Rohadt rizszabáló! Kurva vágottszemű anyádat! – dühösen csapta az asztalra az üres poharat. Kilépés nélkül kapcsolta ki a komputert. – Az a segg nyanya! Ha kicsit tovább tudja tartani magát, de olyanok a reflexei, mint a béna lajhárnak!

Az üvegből kiitta a maradékot. Szédelegve ment az ágyig, utcai ruhában leheveredett. Nem bírta az alkoholt, az álom légnemű dimenziójában Csider Niki vádló tekintete összeolvadt a számítógépjáték virtuális-valóságával... *a csillámvárosi KEO alakulat komputervezérlésű harci terepjárójával döngetek. A memória tárolja a város és környékének valamennyi útvonalát, csak be kell ütni a megfelelő számokat... a házak és az örökzöld fák is elmaradnak, spenót-szín gömböcskék lepik el a tájat, a narancsszín homokból kiemelkednek az első buckák. Fék csikorog, vége az aszfaltútnak, járművem a program szerint tovább nem mehet. Az út szélén kopott tábla, az ó-nyelven a felirat: Rosemarie National Park. 85000 négyzetkilométer. Tierwelt: der Rotegumbuch. Pfalenzwelt: Buschland und Wüste. Áthúzott emberalak: belépni tilos!*

De nem nekem: sáje! Sípcsontig süppedek a homokba. Elviselhetetlen a forróság. Mit keresek itt? Ronggyá izzadom az egyenruhát. Árnyékom eltűnt, derékszőgből lövi sugarait az égi íjász. Változik a táj: a homokba kőhalmok keverednek. Mióta vonszolom magam? A rőt kavicsszőnyeg ropog a talpam alatt. Fekete árnyék a déli naptűzben – lehetetlen! Embernyi széles hasadék, felöltik: a nemzeti park alatt bonyolult, ősi barlangrendszer húzódik, évmilliókkal korábban elpárolgott vizek vájták. Próbát teszek az ereszkedésre, kicsit távol, ám elérhető távolságban fémfogódzók merednek a rücskös falból!

Az égbolt parányivá zsugorodik, aztán a teljes sötétség. A nedves vason megcsúszok, kapálózva hullok alá. Az esés nem tart soká, vízszintes aknában gurulok pár métert. A kézilámpa pisla fényénél szabályos, a sziklába vájt árkád tűnik elő.

Derengő fény, betonnal bélelt bejárat, ajtó nélkül, itt van az is: könyök-széles, tömör fém néz farkasszemet a padozattal. A falon villódzó kapcsolótábla. Úgyes csapda, szinte látom az UV sugarak szálait, láthatatlan energiahálózat faltól-falig. Kondenztól gyöngyöző wolframacél-rugók várják az óvatlan pilanatot, amikor ellökhetik a legyet palacsintává lapító tömböt.

Kikapcsolása egyszerű, álkódkártyám becsúszik a nyílásba, szabad az út a higanyfényű folyosóra. Úrhajókon szokott kerek ajtók nyílnak, némelyiken benézek: a helyiségek homályában a félsivatag rosemarie-füve szárad halmokban.

Enyhe nyomásra kinyíló üvegajtón lépek a szabályos laboratóriumba. Tucatnyi elektronikus műszer, petricsészék, lombikok szárai... Steril szag, mint a korházban. Széles, rozsdamentes acél asztalon két nagy doboz. Mellettük papírok: szállítócédulák, vám-bizonylatok és engedélyek. A felső dobozon apró lyukat fúrok, a tartalmából néhány szemet kiszippant a tű. A címkén ez áll: szintetikus permet, alatta halálfej...

Megyek tovább. Börtönökben szokásos vaslépcső, lenn fémajtó. Számítógépes kódra nyílik: tenyérynyi laptopomnak fél perc...

Förtelmes bűz vág képen, régi állatkertek majomháza ilyen. A mocskok mindent ellep. Kétoldalt karvastagságú rácsok. A folyosón tócsában áll az ürülék, genny, hányadék és alvadt vér! A rácsok túlfelének látványa már sok a hétköznapi borzalmakhoz szokott elmének.

Vámpírfogú, busafejű, tömpefülű lény. Ökölnyi csöppökben verejtékezik, mellső lábai mögött irdatlan sebhely, sárga genny dől belőle. Őrület: hosszú nyakon nyáladzó fej mered elő a hátsó feléből is! Odább mocskos tollgomolyag, merev pikkelyes nyakal, a gömbölyű fej mimikája megfojtott lény torz vonásaira emlékeztet.

Sorban következnek: förtelmesen összeférceltek, dögletes szagot árasztók, élve szétmállók, rothadók...

Rögtön kidobom a taccsot! Nem igaz! Fenn heverek a forró homokban, napszúrástól alétlan, a tudóm zihálva fújja a száraz, de tiszta sivatagi levegőt! Hallucinálok, érzem a halálszagot, nadrágom térdig fröcskölt moslék.

Hangok! Sikító, bömbölő, hurrogó, vinnyogó hangok... Ez nem a sivatag – a megnyílt pokol!

Sápadtan, gyomrommal a torkomban botorkálok a túlnan felé. Mintha el-mém-ben is kapu nyílna: idegen képek... gyűlölet-tengeren fehér hajó hánykolódik, fedélzetét a rémület hullámai mossák. Idegen világ felé tart... nem szép... nem csúnya... csak más... és élet, evolúció. Kiköt a hajó, eljő a szörnyeteg: két lábon közelít, testét villogó fém fedi, kezében fegyver. Eltapos mindent!

Menekülni, ki innen!

Kalapácsformán lapos, előreugró feje van. Rózsapírszínű bőre, a test megdöbbenően humanoid. Vézna végtagok négy ujjal, szőrtelen bőr, kloákanyílás. Mozdulatlan hever a végbélsárban. Karjaiba temeti kalapácsfejét, a hónalj tájékán sötét véraláfutások, tucatnyi tűszúrás helye.

Nem emlékszem, miként jutottam ki, ahogy arra sem, hogyan akadtam rá – a most parfümként ható – fülledt műanyagzagú terepjárómra... Bybesh Ebenezert nem a digitális óra ébresztője keltette föl lidérces álmából. Háborgó gyomrát masszírozva szaladt a toalettre.

Jó félórát nyúzta a rókát. Fogmosás közben úgy érezte: megszabadult ennek az istentelen, globális világnak minden hányadékától.

Szombathely, 1990. – Tanakajd, 2010.

* *Jean Ignace Isidore Gérard* (1803 -1847) francia karikaturista, aki művésznevén – *Grandville* – alkotott. A hírnevet a *Les Métamorphoses du jour* hozta meg számára. Ez a mű hetven jelenetből áll, amelyben embertestű, állatfejű lények szerepelnek. A képek figyelemre méltóak különlegességük miatt, ahogy az emberi jellemvonásokat hitelesen ábrázolja az állatfejekkel a művész. E munkának a sikere oda vezetett, hogy sok folyóirat művészi munkatárs-ként jegyezte és politikai karikatúrái, melyeket mély szatirikus humor itatott át, általános népszerűséget hoztak a számára. (Forrás: Wikipédia)

TÉLI KÖNYÖRGÉS

*Szikrázó fagyút.
Kék hidegén
föld felé tör
egy égi dallam;
megcsendült halkan,
s most zeng erősen:
„...jászolban fekszik
rongy ruhában...”*

*Fényhúr, ha pattan,
rebbenti lelkiünk.
Fagyban villámló,
szíviünkre szálló
dallam, ha megjössz,
zengj erősebben!
Téli fuvallat
tavaszira váltson,
imává a csendben!
Dallam, ha megjössz,
zengj erősebben,
bíztsd a jégcsapot,
hullasson könnyeket,
csókja tavasznak
derítse homlokunk!*

FODOR GÉZA

NAGYMAJTÉNY MÉLTÓSÁGA

*A 300 évvel ezelőtt lezárult kuruc
szabadságharcra emlékezve*

*Hó harmatánál most hidegebb május
Lengi be a rég mámorító síkot
Az első győzelmek fénye hol átfut
Ércesebben szólnak a töröksípok*

*Talán mert itt nem felejtődött semmi
Tanú rá hollónk rekedt hangú anyja
Hányszor láttuk az égen seregelni
Felemelt szívük csillagrajcsapatban*

*Pedig a kőbe zárt fogsorok alól
Iszonyú szitkok lángmarása árad
De závárazatra fagy mégis a kanóc
Csonttörő szélben, Nagy Kurucországban*

*Az időnek nyomban ólomsúlya nő
Rándul a föld s az elesett katona –
Romlik már a rügy, a reményes jövő
Bár daccal leng sok vörfölyös kamoka*

*A fájdalom a sebet mellig tárja
Patkóval világít minden éjszaka
Távoli tábor fül a téli sárba
Hol szenvedésük varjúszárnny takarta*

*A hadakat míg végül összegyűjtik
Megremegnek a sarjadó kaszálók
Lóról szállnak sorban és földbe ütik
Méltósággal a sok fenséges zászlót*

*Hogy lobogjanak majd bennük a mezők
Gyűjtsanak a fák is zöld lombú nyarat
Magukba hullva áldván a Teremtőt
Ha nem is vívták ki szabadságukat*

*De egy szál fegyvert ott le nem tett senki!
Mi kéznél volt, mindenki hazavitte!
Mert mégis szabadok akartak lenni!
Mert ezzel éltek – ezt mindenki hitte*

*A fővezér mindezt mogorván nézte
Majd keresztet vetve a lobogókra
Saját „békéjét” máris vitte Bécsbe –*

(És indult egy küldönc is, Rodostóba)

LENGYEL JÁNOS

ÉDES ANNA KÁRPÁTALJÁN

Hosszú évek óta unatkozott a Múzeum-körúti antikvárium egyik polcán. A részleg fölött tájékoztató felirat: *Szépirodalom*. Szép, szép, de nem mai. Nem modern, nem kortárs. Mert hát haladni kell a korrallal. Vagy éppen a kórral. Az új ítések, az új divatdiktátorok számúzték őt is, mint megannyi társát. Évtizedek óta aludta csipkerózsika-álmát az antikvárium polcán. Már teljesen otthonosan érezte itt magát, mert volt otthona, és nem került zúzdába vagy máglyára. Hol van már Horthy, meg a finom urak, a nagyságosok, a tekintetek meg a kegyelmesek? A hosszú, unalmas évek nem múltak el fölötte nyomtalanul. De most történt valami. Egy fiatalember tért be a könyvesboltba. Kezébe vett néhány kötetet, belelapozott, beleszagolt a múltba.

– Legyen szíves! Kosztolányi Dezsőtől kérném az Édes Annát.

– Parancsoljon, több példányunk is van belőle.

A fiatalember őt választotta. Megdobbant a szíve, de gyorsan elhessegette a hirtelen támadt gondolatot. Rég elfeledett érzés töltötte el, amit hamar maga alá gyűrt a realitás kegyetlen karvalya.

– Hiszen a nagyanyja lehetnék – gondolta.

A remény erősebb volt a karvalynál, ügyesen kijátszotta annak éberségét. Izgatottan találgatta, ki lehet ez a göndör hajú férfi. Vajon hol él, milyen az otthona?

Nem került könyvespolcra, sem íróasztalra. Egy utazótáskában találta magát számos könyv és kézirat társaságában. Paraszti származásából eredően megszokta már a kényelmetlenséget. A cselédsors pedig megtanította az engedelmesre, az alázatra és az önkorlátozásra. Rég eltemetett érzések fakadtak fel oldalain. A zsúfoltság nem zavarta. Megismerkedett néhány történelmi személlyel, lírai alakokkal, na és Mitracsek úrral. Azonnal megkedvelte a bohókás fenegyereket, aki nemes egyszerűséggel főhősnek nevezte magát. Rengeteget nevetett a férfi viccein, bár sokszor nem is értette, miről beszél. Látott ő már úgynevezett „finom” úriembereket, akikről később kiderült, hogy korántsem azok. Keserű emlékek tolokodtak elő egy távoli cselédszobából.

Vonatra szálltak. A Nyugati pályaudvarról indult az Inter City. Ezt Mitracsek úrtól hallotta. Nem tudta, mi az, mert utoljára még gőzmozdony vontatta szerelvényen utazott, amikor felkerült a fővárosba, cselédnek. Megtudta, hogy ennek a szónak azóta már több értelme is van.

Mitracsek úr sok újdonságról számolt be a végzet egykori asszonyának. Anna évtizedek óta ki sem mozdult az antikvárium polcáról. Kezdetben még megesett, hogy egy-egy érdeklődő a kezébe vette, megsimogatta, beleolvasott élete regényébe, de az új évezredben már rá sem néztek. Bőre megrepedezett, testét megviselte az idő, rég elporladt kezek hagytak rajta maradandó nyomokat. De nem csak a szerencse forgandó, a könyvek lapjai is. Hányszor inkább visszakívánta a boldog békeidőket, amikor az emberek kortól függetlenül vígan lapozgatták.

Nem tudta, mi is az a „besztszeller”, Mitracsek úr magyarázta el neki. Pedig ő az volt egykoron. Ez csak annyira vigasztalta, mint az Anna-bál szépét ötven év múltán. S itt a hangsúly nem is az éveken, hanem inkább az elmúláson van.

A vonat megérkezett Nyíregyházára, a fiatalember felébredt szendergéséből. Az utazótáska egy személygépkocsi csomagtartójába került. Mitracsek már jól ismerte az utat, megsúgta a kosztó-lánynak, hogy egy darabig ebben a benzingőzben fognak utazni. Annát egészen elvarázsolta ez a nagyszájú, víg kedélyű férfi. Már a neve is mulatságos. Ki ad a főhősének ilyen lehetetlen nevet? Deziré ilyet biztosan nem tenne. Eszébe ötlött, hogy a jó öreg Dezső már hosszú ideje magára hagyta. Egyedül a nagy magyar irodalmi dzsungelben. Magányosan egy antikvárium polcán. De most nem volt egyedül. Eszébe jutott valami.

– Mondja, maga hová való? – kérdezte Mitracseket.

– Én, kérem alásan, kárpátaljai illetőségű vagyok. Természetesen magyar. A nevem ne tévessze meg önt, aranyoskám! Ezt csak az íróm cinizmusának köszönhetem. De úgy éljek, hogy egyszer alaposan meg is köszönöm neki!

– Nem olyan rossz név az, ne orroljon már annyira arra az íróra! Hiszen úrnak szólítja magát.

– Magát igen, de engem csak gúnyból.

– Úgy látom, az úr igencsak haragszik az írójára. Elképzelni sem tudom, mi lehet az a nagy bűn, amit elkövetett. Az enyém egy igazi sorstragédiát kreált a számomra, én mégsem haragszom rá.

– Ezt meg is értem, Kosztolányit mindenki ismeri. Még életében is kevesen tudtak rá haragudni. De az enyém... Á, hagyjuk!

– No, mostan már kíváncsivá tett. Mondja már meg, ki a maga írója!

– Nem is tudja? — kérdezte Mitracsek úr elképedve.

– Nem, eddig nem említette a nevét.

– Ah, a nevét! Ki sem ejtem a számon. Megígérte nekem, hogy végre lesz egy könyvem, ahol én lehetek a főszereplő, a sztár. Ez olyan, mint a magácska idejében Boka János vagy Áts Feri. De már két éve csak hiteget, én meg itt tétlenkedek ebben az agyonhasznált füzetben. Amikor rákérdezek, mindig valami pályázatról meg elutasításról hadovál. Jellemző rá, hogy másokra hárítja a felelősséget.

– Na, ne zsörtölődjön már annyit, még a végén itt üti meg a guta! Amíg a története nem kerül a nyomdába, addig még bármi lehet. Végződhet akár boldogsággal is.

– Volt már rá példa, az író sokszor átírja, ahogy úri kedve tartja.

Közben a gépkocsi megérkezett a magyar-ukrán határra. Egyórás várakozás után elhagyták az Unió területét. Anna izgatott lett, először járt idegen országban magyar földön, bár még jól emlékezett Budapest román megszállására. Mitracsek színes szavakkal ecsetelte Kárpátalja történetét, felvázolta a közállapotokat. Anna megtudta, hogy Mitracsek úr írója az a fiatalember, aki nek ez a kalandot köszönhette. Mert kaland volt ez a javából.

A beregszászi otthonban kevés könyvespolc akadt. A kötetek többsége a stelázsiban, szekrények tetején, a szoba sarkában halomba rakva pihent olvasásra várva. Anna és Mitracsek úr egymás mellé kerültek az éjjeliszekrényen. A fiatalember hamar túltette magát Anna történetén. Nem először olvasta. Mitracsek úr megsúgta neki, hogy csak azért hozta Beregszászra, mert felhasználta őt, élete tragédiáját, egy pályázathoz.

– Egy vacak pályázat miatt cipelt el ilyen messzire? Egyáltalán mi az a pályázat? – fakadt ki Anna.

– Annyira édes, amikor dühös. Mondták már magácskának? – kérdezte Mitracsek úr.

Persze, hogy mondták, és ő el is hitte. Többek között ez készítette a szörnyű tette. Az a gyilkos tűz most is fellobbant a szemében. Eszébe jutott, hogy milyen érzések éledtek fel benne, amikor a fiatalember levette a polcról. De ott volt Mitracsek úr, aki szemmel láthatóan rajongott érte. Amióta csak megismerte, úgy dongja, mint méh a virágot.

– Milyen elcsépel hasonlat – gondolta Anna.

Ekkor már elszánta magát, hogy ezúttal enged a kárpátaljai novellahős ostromának.

A fiatalember felvidult, amikor elolvasta az interneten érkezett leveleit. Kiadója tudatta vele, hogy végre megjelent a több éve elfekvőben lévő könyve. Mitracsek révbe ért. És valóban. Aki elolvasta a kötetet, értesülhetett Édes Annával való boldog egymásra találásukról. Izgalmas kalandjaik megmozgatták az olvasók fantáziáját. Százszámra érkeztek a levelek, de a fiatalember nem ilyen sikerre vágyott. Az asztalán még ott feküdt a Kosztolányi-kötet, fella-
pozva, megdőbbenve vette észre, hogy Anna eltűnt.

Mi is történt a kis cselédlány gazdáival, akik olyan csúnyán bántak vele? Az író számára a plágium vádjá felér a halállal. Mitracsek úrra gondolt, de ezt már nem tűri el sem a fehér papíros, sem a számítógép képernyője.

ÁT-NÉZŐ

A VILÁGBÓL KIKOPOTT ARCOK

FECSKE CSABA VERSEI ELÉ

Milyen íze, színe, illata van az elmúlásnak, a halálnak? Hogyan válnak emléképekké a nemrég még előttünk végigpörgő események? Mikor kopnak meg e képek? Valójában hiányzik-e az, aki elment? És ha igen, vajon meddig? Olyan kérdések ezek, amelyekre jól bejáratott közhelyekkel felelhetünk, vagy személyes élményekből hosszú évek során lepárló válaszokat adhatunk csupán.

Az ősz például az elmúlás, az elbukás, a halál klasszikus irodalmi toposza. Milyen szájjal követjük a vörös-sárga avaron végigvitt koporsót? Keserű, sós vagy íztelen a száj, amikor a Kyrie feltör a torokból?

Képzelnék el egy pillanatra a *Rekviemben* megidézett őszevi tájat: a dombon, ahol a halott végső nyughelye lesz nemsokára, azon gondolkodnak az emberek, elsiratja-e őket majd valaki, ha ide kerülnek egyszer; közben a völgyet pára veszi körül és a szél is fújni kezd. Ember és természet. Részvét, önzés és vadság. A mindennapok tapasztalata egyre ridegebbé tesz mindenkit. Megszólal ugyan a lélekharang, de kik hallják meg a kongását?

Ha pedig régi fényképek kerülnek elő, az emlékezet különös módon lép működésbe. A családi legendáriumban szörnyű történetek élnek egyes rokonokról. De a legrutálisabb történet is halványul, ha már túl nagy a távolság térben és időben. *Szegény Emus* nyughelyére ki visz ma virágot? Kinek jelent valamit is egy „szép szögligeti lány” domboruló sírja a messzi Kaliforniában?

És ott a történelem abszurdításai által megnyomorított kisember: egy földhözragadt, egyszerű és durva paraszt, „aki még a földnek élt / amelyből vétett amelyért ütni / ölni tudott volna” (*Kopott emlékmű*). A világból nap mint nap kopnak ki az arcok. Számély emlékének halványulása mettől meddig természetes folyamat? Mi őrzi meg a nyomát annak, hogy ez az ember valaha élt és dolgozott a Földön?

CSORDÁS LÁSZLÓ

FECSKE CSABA

REKVIEM

*kísérte kilenc botorkáló öreg a koporsót
az őszben rozsdásodó dombra ahol
végső szálláshelye lesz az elköltözöttnek
lenn pára lepi a völgyet izmos napbarnította
asszonyokra emlékezik a szél fölsejlenek
a súlyos öklű csontos férfiak levegő-szobrok
az idő talapzatán hallja csupán nyolc a
lélekharangot amint vonulnak fásultan
a hely leginkább koptatott ösvényén
hét üres szempár mered a sírra csak legyen
aki majd engem is elsirat aki itt szétekint
mintha foghíjas odvas szájba nézne
mint éhes csikaszw vonít a szél éjszakánként
viszi a csúrt a háztetőt kéményt hat beomlott
arc hófúttá fő a dohos párnákon kutyaugatás
tüskéibe akadt álom után kap az elme hiába
egyik nap mint a másik néha fölnevet egy birs
a komódon mélyebb megint a csönd ez
elkárhozott faluban marad végül csak
egyetlen öregember a puszta házban
mely hajlék volt valaha nem a céltalanul
közlekedő napok évszakok elhagyatott órháza*

SZEGÉNY EMUS

*szegény Emus sóhajtott fel nagyanyám
ha régi fényképeket nézegetve feltűnt
nagy kontyú mosolygós nővére aki
Kaliforniában ment férjhez egy falubelijéhez
gyermekük születtek Istenem hány
ismeretlen rokon szerte a világban
Emus története lassan elmosódott nagy
a távolság közöttünk térben és időben*

*annyit tudunk még hogy egyik gyermekét
családostól lemeszárolták házukat felgyújtották
mint emléküket is el akarták volna tüntetni
a föld színéről több hír már nem érkezett
nagyanyám meghalt kinek is írt volna egyre
követhetetlenebb magyarsággal halálhíre
ugyan nem érkezett de rég túljutott már az emberi
élet legvégső határán távol a szülőföldtől nyugszik
valahol idegen földben gyertyát ha gyújtanak érte
idegen emberek akik ha rokonai is valójában
mégse tudják honnét is tudhatnák ki volt szegény
Emus a hajdani szép szögligeti lány*

KOPOTT EMLÉKMŰ

*paraszt volt földhözragadt
akinek a föld a mindene
egyszerű volt és durva akár a vászon
nem a szerelem nemzette őt józan
megfontolás a mindenben túlnövő
kegyetlen remény*

*megszenvedte a háborút
hullatta vérét ahogy mondták a
házáért de ő csak a bőrét mentette
ahogy tudta testébe fűrődött egy
lövedék ám életben maradt kézbe
foghatta újra a kaszát ekeszarvat*

*ami vele történt tragikus félreértés csupán
aminek a neve történelem kisember volt
paraszt az utolsók közül aki még a földnek élt
amelyből vétetett amelyért ütni
ölni tudott volna Számély ez volt a neve
amit kimondva mintha törkölybe kertyintanál*

*nem volt szava a világhoz az ő szavai
a barázdák voltak a megművelt földek*

*napcserezette arca kikopott a világból
ne kérd számon fiaitól ki volt ő
ne kérd számon senkitől mert róla vall ez a földdarab
az utolsó mely végül mégis a jövőnek hazudott
idegen szándékok prédája lett*

AKI NINCS SEHOL

*Van, aki elmegy,
És mégis marad.
Képzeli, lépked,
Véli – szabad!*

*Gazdagnak látod,
Mert messzire jut,
Irigyled érte,
S ő előled fut!*

*Van, aki marad,
Mégsincs sehol.
Arcán a kendő,
S kendőn a por.*

*Egyhelyben lohol
Csak őrlí magát,
Pőre szívére
Nem jut kabát.*

*Van, aki nincsen,
S eléd kerül,
Megszólít mégis
Lelkeden belül.*

*Elgyengült hited,
Irgalmat remél,
Fáról lehulló
Elaszott levél.*

WEINRAUCH KATALIN

EL NEM SZAKADVA

Az asszony alatt panaszosan megreccsen a kényelmetlen szék, ahogy rákönyököl a konyhaasztalra és ki tudja, hányadszor, beletúr az asztalon heverő íratkupaiba: –Nincs és nincs, itt sincs! Uram Atyám, hol lehet, hova tehettem? Soha nem veszíték el semmit, az íratok ebben a dobozban állnak. Mindig mindent megőrzök... Ennek, ami itt van, akár a felét is kihajíthatnám, s lám, mégis őrizgetem... Érthetetlen hová lett...

Töprengve ráncolja a homlokát miközben mereven, révedezve bámulja az ablak fölötti sötét sarkot: festetni kellene, de ha úgy is el kell adni a házat, akkor minek... majd az újgazda... Ott a sarokban, az a szürkeség nem is por, hanem pókháló... na, gyönyörű, mondhatom, de majd... Szeme rátéved az ablakra: esik, megint esik, pocsek egy nyár! Hirtelen felpattan: hol lehet apám? Csak nem a kertben bóklászik most is, ebben az esőben? Nyughatatlan ember az öreg, de hál' Istennek még jól bírja magát, mindig csinál valamit, sok gondot levesz a vállamról! Csak azt nem szeretem, ha a létrán állva szedi a gyümölcsöt, vagy kötözgeti, visszavágja a szőlőt a lugason. Mert ő erre is képes, így, jóval túl a nyolcvanon... No, nem is esik annyira, éppen hogy csepereg, csak a falevelek szabadulnak a vízcseppektől a szél parancsára, azért tűnik úgy...

Szeme visszatalál az asztalon szétszórt íráthalomra és nagyot sóhajtva, nehezkesen visszaereszkedik a székre: merre keressem tovább, hol nem néztem még? Lassan, akkurátusan rakja vissza a dobozba a papírokat, egyiket-másikat kidobásra valónak ítél, azokat nem. A skatulya alján talált három fényképet a kezében tartva sokáig elnézegeti: vajon miért itt vannak és nem a helyükön, az albumban? Az ezüstlakodalmi bulin készültek a felvételek... Istenem, milyen fess, jóképű volt az én emberem és hogy szeretett... nagyon szeretett... Jól állt rajta ez a szép fekete öltöny. Ritkán viselte, csak különleges alkalmakkor, finom, drága szövetből varrták és Párizsban! Hú milyen nagydolog volt, hogy meg tudták venni... No, nem annyira az ára miatt, bár, az sem volt kevés... de tellett rá, az ura nagyon jól kereső, ismert ügyvéd volt. Csakhát, abban az időben, amikor ezt megvette, keveseknek adatott meg, hogy egy boltba betérve, ráakadjon egy rászabott, elegáns francia öltönyre és abba bele-szeretve, azt ott, azonnal, meg is tudja vásárolni. Ennek a pénzen kívül egyéb prózai oka is volt. Mégpedig az, hogy az üzletekbe csak alig vagy nagyritkán jutottak el az értékeesebb külföldi holmik, ruhaneműk... Ilyesmihez leginkább

a jól őrzött készruha lerakaton lehetett hozzájutni, nagy-nagy protekcióval. Az ura valami örökösödési perben nyújtott hasznos jogi tanácsot a raktárvezetőnek, aki aztán ezzel az öltönnyel hálálta meg neki. Persze nem ajándékba kapta, hanem pénzért, erre ő nagyon vigyázott, nem kívánt bajt magának, meg másnak sem... Illett neki nagyon. Ni, a szikár, vállas alakjára milyen szépen rásimul a remekbe szabott zakó. Igazi sármos férfi volt, ebben az öltönyben meg különösen... Még a koporsóban fekvé is... Talán nem helyénvaló ilyenmire gondolni... De hát ebben az öltönyében lett eltemetve...

Az asszony merengett még néhány pillanatig a fényképek felett, aztán sóhajtván visszatette a dobozba. Majd holnap vagy valamikor beragasztja az albumba, de most nincs rá ideje. Először meg kell keresni, muszáj megtalálni azt a házassági bizonyítványt! Hiszen megesküdtek, férjezett volt, majd harminc évet élt le a férjével, és tessék! – most nem tudja igazolni. Itt vannak a keresztlevelek mind: az uráé, az övé, a lányáé meg a fiáé; a férje halotti bizonyítványa, mindkettőjük diplomája, iskolai bizonyítványok, a régi keményfedelű szakszervezeti könyvecskék, ez meg itt egy komszomol igazolvány... Ebből csak egy van... kezébe fogja, nézegeti: az enyém. A férjét eltanácsolták a komszomolból, mert karácsonykor rajtakapta a komszomoltitkár, amikor bement a templomba... Bár valójában nem is ez volt az igazi ok, valami nőügy állott a háttérben. Mindketten egyazon lányra hajtottak, és a hölgyike az uramra bukott. Ez még az egyetem ideje alatt, a diákéveiben történt... Aztán ez a nagy tűzzel fellobbanó love story éppen olyan gyorsan kihuny, akár a többi, valamennyi, amit az én akkor még igencsak csapodár férjem cseppet sem bánt. Azt meg végképp nem sajnálta, hogy kirúgták a komszomolból, mert így a komszomoltanács többé nem kérhette számon rajta a csajozásait. Érdekes – ráncolja az asszony tűnődve a homlokát – a dolognak nem lett folytatása és semmilyen retorziót nem vont maga után... Kész csoda! Talán, mert a tanulmányaiban elejétől a végéig kitűnő eredményeket produkált... Jólesően elmosolyodik: hát, mitagadás, az én drága férjem rendesen kitombolta magát az egyetemi évek alatt! Annyira, hogy aztán már csak az én szoknyámon ült. És milyen féltékeny volt...!

Nagyot sóhajtván tér vissza a jelenbe: szóval, minden itt van egy csomóban, csak éppen a házassági levelük hiányzik. Márpedig annak az okmányoknak a hiányában nem lehet benyújtani az áttelepüléséhez szükséges iratokat. Milyen dühös lesz a lánya, ha megtudja, hogy e miatt elhalasztódik az optálása. Pedig nemsokára meg lesz Anikónak a második babája, és jól jönne az anyai segítség... Ki tudja, mikor sikerül beszerezni ennek a fontos iratnak a hivatalos másolatát. Beleborzongott a gondolatba, ahogy a hivatalokra gondolt, amiket végig kell járnia. Vajon mennyi idejét, de főleg mennyi pénzét fogja

majd felemészteni? És ki tudja, lesz-e egyáltalán eredmény?... Hogy mondja el a már felnőtt gyermekeinek, hogy anyjuk nem tudja papírral bizonyítani azt, hogy férjénél volt, hogy ők nem zabigyerekek... Zabigyerek – ízlelgeti a szót. Milyen furcsa, régies kifejezés, a mai fiatalok már nem használják, talán nem is értik, hiszen a legtöbb gyermek házasságon kívül jön a világra. Aztán később vagy összeházasodnak a szülők, vagy nem...

Hát mi összeházasodtunk, becsülettel és sebtében... Pár órával a polgári esküvőnket követően – amelyen a két tanún kívül senki nem volt jelen, sőt! Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a családnak sejtése sem volt a hirtelen jött elhatározásunkról – szóval, röviddel a hivatali ceremónia után engem már vitt a vonat a távoli metropoliszba, hogy megkezdjem egyetemi tanulmányaimat. Újsütetű férjem meg az ellenkező irányba hazautazott, onnan meg tovább, egy másik nagyváros egyetemére... Ez volt a nászutunk... Hát ennek a nagy sietésnek vagyok most az áldozata. Persze, ha szüleim nem ellenezték volna olyan állhatatosan, hogy feleségül menjek a gyermekkori szerelmemhez, akkor minden másként történik... Aztán az évek engem igazoltak, és ők belátták, hogy kár volt tiltani tőle...

...Bizony, ha azon a gyönyörű nyári napon, az anyakönyvvezető a törvény által előírt szabályt vasszigorral betartotta volna, úgy a házassági kérelem benyújtásának idejétől számítva csak egy hónappal később adhatott volna össze bennünket. De mert jóismerősünk volt, és a nagykapu mellett mindig ott van egy kiskapu, amelynek ő ismerte az átjárhatóságát, azonnal megesketett. Igaz, nem a városi hivatal anyakönyvébe vezette be a frigyünket, hanem valamelyik vidéki jegyzőségen, másnap. Mert az egyhavi várakozási törvény kizárólagosan a városokon élőkre vonatkozott. Hogy melyik falut választotta, az minket akkor cseppet sem érdekelt! A lényeg az volt, hogy kiállította a házassági levelet, s azt a kezünkbe nyomva a személyi igazolványunkba is beleütötte a pecsétet. Ezzel házastársakká lettünk nyilvánítva. Ennek öröme azonnal pezsgőt bontottunk, aztán ki-ki merre... Istenem, de rég is volt, mennyi év eltelt azóta... És ő... milyen rég nincs velem...

A nő szemébe könny szökik, és karjára dőlve ráborul az asztalra. Kósza gondolatok kavarnak az agyában: ma kimegy a temetőbe, nem baj, ha esik, legalább egyedül lesz, senki nem látja majd arcán a soha nem múló fájdalmat, és nem nevetik ki, ha egy-egy szó hangosan is kicsúszik a száján. Mert már rajtakapta magát, hogy a sírnál egyedül állva, suttogva beszél a férjéhez, miközben kezével az élőnek tűnő márványkeresztet simogatja.

...Hát ezért jöttem ki hozzád ma, neked is tudnod kell a kálváriámról, amibe az eltűnt házassági levelünk miatt kerültem. Pedig a kazettában minden egyes papírfecnit darabonként átszedtem, de hiába, nincs és nincs...

A nő keze gépiesen simogatja a sápadt napfényben lassan langyosodó keresztet. Feje fölött a nedves ágak takarásában egy kedves hangú madár énekésbe kezd. Tekintetével kutatja a kis dalnok rejtekét, de egy eltévedt napsugárnak köszönhetően aprócska fényszikra villan a szemébe, és pillantása megállapodik a keresztben pihenő kezén, annak is a gyűrűs ujján.

Igen, látod, most is viselem a gyűrűt, amit a huszonötödik házassági évfordulónkra vettél nekem ajándékba... Emlékszel, a buli előtt mentél el érte az ékszerboltba és a házassági levelet is magaddal kellett vinni... Bizony, annak felmutatása nélkül hiába volt ezüstlakodalom... Ha nem lett volna nálad az igazoló okirat, még te sem tudtál volna nekem aranygyűrűt venni. Az akkor érvényben lévő törvény ezt nagyon szigorúan előírta. Nézd, a rubinnak még ma is milyen csodás a tüze... Képzeld, a vendéglőben készült fényképekre is rátaláltam az iratok között. Biztosan te tetted oda, talán éppen a harmincadik évfordulónk előtt. Amit te már nem vártál meg... Pedig alig pár nap hiányzott csupán... Úgy nézel ki a fényképen, amilyenek szerettelek... A szép, fekete öltönyödben... Kérlek, segíts nekem megtalálni azt az elveszett iratot, vagy legalább azt mondd meg, hol keressem! Csak nem nyelhte el a föld...

Az asszony meginog és a szívéhez kap. Lábai elgyöngülnek, megrogynak alatta, a temető fái lassú körtáncba fognak és ő, hogy el ne essen, a keresztbe kapaszkodva ráhuppant a sír márványkeretére. Vakon, üveges szemmel mered maga elé, és halkán suttozja:

De igen, elnyelte a föld, Úr Isten, pontosan ez történt!

Szorosan lehunyja szempilláit, és visszatartva lélegzetét figyel a senki más számára nem hallható, csak az ő fejében visszhangzó hangokra:

– Igen, elhoztam magammal! A zsebemben maradt, akkor, régen, mikor az ezüstlakodalomunkra megvettem neked a gyűrűt... Aztán... kinek jutott volna eszébe a temetésre készülve, hogy belenézzen a szekrényből elővett öltöny belső zsebébe... Ne keressed tovább, jó helyen van. Én őrzöm, és örökre vigyázok rá...

Az asszony végigsimít a homlokán, és megbékélve elmosolyodik: – Mert így végleg magadhoz láncolhatsz. Holtodiglan, holtomiglan. Hogy soha el ne szakadjunk egymástól! Soha.

CSEH SÁNDOR

AKÁCFÁK ALATT

A napsugaras májusi reggelen egy ökrösfogat hajtott az úttesten, illatos szénával megrakodva. Recsegték-ropogtak a faküllós, vasabroncsos szekérek az egyenetlen, durva kövekkel kirakott falusi utcán, amelynek azért nem volt neve, mert nem tartották szükségesnek. Fönt az ülésdeszkán egy középkorú atyafi ült, aki az izzadságtól és egyebektől szennyes sapkájának simlédere alól tekintgetett jobbra és balra, mintha keresett volna valakit vagy valamit. A szájából egy régen kialudt pipa csüngött, s onnan kivenni is olyan lusta volt, akárcsak a szekere elé fogott fehér ökrök, egyszerre léptek és himbálták két oldalra nagy, komor, kérődző fejüket, fekete szarvukon csillogott a napfény. Tikasztó hőség, néptelen utca, mindenki a földeken. Felvég. Ez volt a neve annak a falurésznek, ahol most a szekér haladt, s ezt lehetett nevezni a község központjának. Itt zajlott az élet a leghevesebben. Itt szövődtek a barátságok, a szép szerelmek, itt történtek gyakrabban kellemetlen összetűzések, itt kerekedtek a legsúlyosabb perpatvarok, s itt dobolt a lehangosabban a kisbíró, hogyha a nagybíró részéről valami közhírré tétetett, miközben a nagyszámú korcskutyák boldogan ugattak. A szűk kövesút két oldalán, széles „soralják” húzódtak, amelyeket a kerítések előtt sűrűnek mondható öreg fasor szegélyezett. Ezek a jellegzetességek a falutól olyan elválaszthatatlanok voltak az 1950-es években, mint például a Vérkétől a tiszta víz.

A szekér döcögött tovább, s a fogatos testhelyzete hozzáidomult járművének unalmas, rendszertelen mozgásához. Baloldalon az egészségügyi házikó árválkodott a gyűrűfűvel benőtt Soralja közepén, ezt a helyiek az oroszról magyarra való fordítás szerint felcserpontnak hívták és általában akkor nem volt ott a felcser, amikor „pont” szükség lett volna rá. A Soralján következett egy piciny mészárszék, hatalmas lakattal. Piciny azért volt, hogy a tőkén és a mészároson kívül ne férjen el sok hús benne, a nagy lakatot pedig a hentes státusszimbólumként akasztotta a vaspántos ajtóra. A református templom volt a falu büszkesége, magas tornyából szépzengésű harangszó hívta istentiszteletre a híveket. A falán a Petőfi-emléktábla arról tanúskodott, hogy a költő átutazása közben istentiszteletét tette ebben a romantikus falucskában, s hogy a helyiek ezt soha el nem felejtik. A fogatos ember az Isten háza felé fordult, enyhén felemelte a simlédert, majd megbökte az ökrök farát a botjával, nagyobb sebességre ösztökélve őket. A

hétosztályos iskola közvetlenül a templomkert, a „cinterem” szomszédságában szerénykedett, ezután pedig a községháza épülete következett, majd az italmérő vegyesbolt, amely az előbbinek határozottan az előnyére szolgált. A cégtáblája után a boltot is átkeresztelték a tréfáskedvű vásárlók és a szépen hangzó „Kopera” nevet kapta, amely a faluban nagy tetszést aratott. A Kopera előtt csak a kijelölt napokon lehetett hosszú és többórás sorokat állani a kenyérért. Ilyenkor lehetett jókedvűen gyömöszölni és szidni egymást a kedves fogyasztóknak és természetesen ilyenkor ontotta bőkezűen termékeit a pletykagyár a vénasszonyok nagy-nagy örömére. Az Alvégen egyetlen romos középület volt csak található, s ez a kolhozrendszer előtti időkből megmaradt bikaól volt, ahonnan a bikás hajdan kereseti lehetőséghez jutott a szolgáltatás által.

Fiatall meztlbas cigányasszony topogott az útszéli portengerben. A nyakában lévő rózsás zajdából szutykos képű kis rajkó kandikált ki mosolyogva. Cigányosan tagolva a szavakat vidáman köszönt, és megállította az ökrös szekeret.

– Mi van Madu? – kérdezte a szekeres.

– Egy kis bagót, Jóska bátyám – válaszolt Madu, s érdeklődően nyújtotta a nyitott tenyerét.

Emberük kissé kellenlenül, mert le kellett hajolnia, beleütögette a gyermeken kicsi markába a kialudt pipája tartalmát. Madu köszönésképpen biccentett egyet a fejével, mohón bekapta a bagót, s nagyokat sercintve máris reménykedve nézett a jövő elé.

Badaló lakosságának szép szokásai közé tartozott az, hogy a fiatalok nénémnek és bátyámnak szólították az idősebbeket, s a papot tiszteletes úrként becsülték.

Jóska bátyánk az ökrökkel bevontatta a szénát a tágas udvarára, amelynek a csücskében kis házikója épült. Itt volt az Alvég legvége, s a villanyvezetékek idáig még nem értek el. Miután a szénát ledobálta és a pipáját megtöltötte, kihajtott az udvarból és szapora lépésre fogta a barmokat. Az út legvégét egy balkanyar után már a Tisza vize nyaldosta. Fönt az őrtoronyban egy fekete bőrű, ázsiai származású szovjet határőr szorongatta szuronyos gépkarabélyát. A túloldalon már Magyarország volt. Bátyánk megmerte a kolhozfarmról kölcsönzött húszliteres tejeskannáját a folyóban. A felesége mosni akar, de a kútban kemény a víz. Pipáját jól megszívta, és a sapkáját levéve, hosszú pillantást vetett az odaát zöldellő nyárfákra.

A település lakói még hűen őrizték apáik mentalitását, hagyományait, sajátos tájszólását, és ha hozzáadjuk azt a nyers, de őszinte paraszti humort, ezek olyan jelleggel ajándékozták meg Badalót, amelyet a szomszéd falvakban kevésbé lehetett tapasztalni. Egy városi embernek például az is feltűnhetett, hogy a kerítésdeszkák nem függőlegesen, hanem vízszintesen voltak fölszegezve. A kapu melletti kisajtó fölött takaros kis négyzet, illetve kör alakú tető

díszelgett annak céljából, hogy hát az alól a gazda esőben is tehesse a megfigyeléseit az utcán végbemenő történésekről. A hagyományörzés miatt ez volt itt a módi, ami nagyon dicséretes és helyes dolog volt.

Egy ilyen takaros kisajtó melletti lócán, pokoli gyorsasággal fogatkozott a tömege a lavórnagyságú házikenyérből kanyarított zsíros kenyérszeleteknek. E folyamat előidézője egy cingár, barna bőrű, kopaszra nyírt fiúcska volt, aki maga és a kutyája táplálásáról gondoskodott, miközben lábainak lóbálásával igyekezett biztosítani a szájában felhalmozott táplálék gyors célba érését. A kutya fogainak kattanásaival meg lehetett számolni a levegőben elkapott kenyérdarabkák számát. Kövér verebek csipegették ugrándozva a kenyérmorzst, majd a fára felröppenve hangosan dicsérték. A naponta tisztára söpört soralján, népes kacska és libanyájak szárnyaikat emelgetve mosakodtak a napfényben.

Ezt a csöndes idillt, egy a szomszéd udvarból kilépő rövid nadrágos, vasalt inges és gondosan megfésült gyerek zavarta meg. A kopasz fiú, akinek a testét csak egy bő klott gatyá fedte, gúnyosan rávigyorgott, miután tetőtől-talpig szemügyre vette a közeledőt. Pali, aki a lócán ült, már ismerte Lacit, mert már volt alkalma vele egy jót verekedni az óvodában és azt is tudta, hogy Laciék éppen most költöztek ide az Alvégről.

– Hallottam, szomszédok leszünk – szólalt meg elsőnek Pali szájbiggyeszve.

– Hát igen – válaszolt Laci kissé félszegen, de azért ő is leült a lócára, hogy besegítsen a lóbálásba, a barátkozás azonban sehogyan sem alakult.

Csöndes, kínos percek következtek, majd hirtelen egyszerre őt, a lócán ülőkkel nagyjából egyidős, palikosztümös, egyáltalán nem bizalomgerjesztő kisfiú lépett a színre. Köszönés helyett az egyik száj tátással, a másik vakaródzással, a többiek orrvájással fejezték ki a mondanivalójukat. Lacinak feltűnt, hogy milyen nagy súlyt fektetnek a lábmunka általi érzelmek kifejezésére. Ezek a meztelen talpak ütemesen csapkodták a kőkemény soralja földjét és veszélyt jeleztek. Laci számára a legellenszenvesebbnek a legkisebbik fickó tűnt, aki mint később kiderült, Dugó névre hallgatott, s egyike volt Badaló minden csínytevésre kész fenegyerekének. Vékony lábai, domború hasa és kerekded feje mosolyt csalogatott egy idegen arcára.

Dugó testének súlypontját bal lábáról a jobb lábára helyezte át, s mutatójával megvakarta a kobakját. Ez a mozdulat természetesen azt jelentette, hogy szólni kíván.

– Hát oszt, emmeg ki? – törte meg a csendet édesanyanyelvén, és fejével Laci felé bólintott, majd választ sem várva folytatta:

– Né te má, mi van a lábán!

Laci úgy érezte, elérkezett az a pillanat, amikor le kell szállani a lócáról.

– Mi az, nem tetszik a szandálom? – kérdezte mosolyogva.

A mosollyal pozitív lélektani hatást remélt, de sajnos Dugóban az ellenkezőjét váltotta ki.

– Hajjátok má! – azt mondta a szandára, hogy „szandál” – röhögött fel Dugó, általános derültséget keltve a többiek között.

Most egy másik fiúnak lett viszketős a fejbőre, s íme, a gondos vakarás eredményeképpen egy értelmes magyar mondat született:

– Urason ötözik, meg urason is beszél!

Dugót felháborította, hogy mögéje állt a közvélemény és jogot formált arra, hogy közbe vegye az incidens lefolyásának a menetét.

– Szandál ne! – kiáltott fel, és ráköpött a lábballalra.

Laci az ilyen típusú inzultusokat sohasem hagyta szó nélkül, most azonban torkon ragadta a kis vakarcsot. Meglepődve vette tudomásul, hogy nem is olyan egyszerű két vállra fektetni, ahogyan gondolta, mert ez a nagy fejét a nyaka közé húzva olyan volt, mint egy gömbölyű medvebocs. Egy ízben sikerült a nyakát megszorítani a karjával, de mivel hevesen harapott és karmolt, muszáj volt elengedni, így ő kerekedett felül.

A többiek „Adj neki, Dugó!” – kiáltásokkal bíztatták az „urasosság” ellen küzdő társukat. Végül a szurkolótábor megelégedte a hosszúra nyúló eredménytelen viadalt, szétválasztották a feleket, s a döntetlenben állapodtak meg.

Laci tehát átesett a „tűzkeresztségen”, a ruhájára azonban nem lehetett ráismerni. Próbálták a többiek is leporolni, eltüntetni a szakadásokat, de hiába. Szomorúan vette tudomásul, hogy ennek a kellemetlen esetnek csakis ő látja a kárát, mert bizony nagy kár az, ha az ember közeli ismeretséget köt apja suhógó nadrágszíjával!

Balog Kálmán bátya, akit a faluban Vén Bajusznak is hívtak, módos kulák ember volt, mielőtt a szovjetrendszer meg nem fosztotta a vagyonától. Mivel sem nyugdíja, sem egyéb jövedelmi forrása nem volt, a fia tartotta el, aki lovasfogatot hajtott a kolhozban, pedig Eleknek sem volt könnyű nagy családjáról gondoskodni.

Az öreg keserűségét csak a pipa enyhítette kissé, de a jó vörös bor már sokkal jobban. Vén Bajusznak, mint házigazdának, jól fog jönni az a kis lakbér, amit a Laci szüleitől meg fog kapni havonta. Az sem utolsó szempont, hogy így legalább nem lesz egyedül a portán, meg aztán a tanítórúrról és a családjáról mindenki csak jót mondott a faluban.

A sudár fenyőfa melletti öreg gémeskút vödre halk csobbanásával merült meg a kristálytisztá vízben, rúdját fényesre csiszolta a sokéves használat. Kálmán bátya megpödrötte jól nevelt fehér magyaros bajuszát és üres vedrével a kúthoz lépett.

– Adjon Isten, tanítóúr – köszönt az éppen indulónak.

– Jó napot kívánok, Balog úr, húzzak magának is egyet!? Tessék adni a vedrét!

Vén Bajusznak felcsillant a szeme, hogy úrnak szólították, jólesett hallani ismét ezt a szót, amellyel már régen nem tisztelte senki.

– Megköszöném – felelte. – Hát osztán meg vannak elégedve a lakással? Ott hátul van egy üres deszka kamora, azt használhatja a tanítónéasszony nyári konyhának.

– Köszönjük! – szólt a tanítóúr. Hát, igen-nagyon is meg vagyunk elégedve. Itt mégis csak van villany, meg aztán sokkal közelebb van az iskola is. Mondja csak, Balog úr, ugye ez a ház már van legalább száz éves?

– Úgy formán! – hangzott a tömör válasz.

– Maga már ebben a házban született?

– Úgy formán!

– Akkor ezt még talán a nagyapja építette – szögezte le a tanítóúr.

– Úgy formán! – szólt Balog úr elégedetten, s mint aki kimerítő választ adott volna a bonyolult kérdésre, elhallgatott.

A tanítóúr kissé furcsállotta ezeket a feleleteket, úgy gondolta, megsértette valamivel az öregot, azért válaszol ilyen kurtán, így aztán merőben más témával próbálkozott.

– A korából ítélve, Balog úr, még Ferenc József idejében volt fiatalember. Volt maga katona?

Vén Bajusz nyelt egyet.

– Vótam, bizony, tanítóúr, még ez semmi, hogy vótam, de ott vótam a tizennégyes háborúban is.

Az öreg ezt a témát ugyancsak kedvelte, s ennek köszönhetően megeredt a nyelve. Ekkor már a tanítóúr két vízzel telt vödret is hiába várta a felesége, mert azok csak nem akartak maguktól bemenni a konyhába.

– Hol harcolt, Balog úr –, ha szabad kérdezni? – érdeklődött a tanítóúr.

Balog úr pipatöltéshez készülődve a fenyőnek dőlt, s nem rövid szünet után, homlokát ráncolva felkészült a beszélgetésre.

– Én Doberdónál, az Isonzó mentén.

– Úgy tudom, ott súlyos harcok voltak, nemde?

– Még hogy súlyosak! – szívta meg a pipáját Vén Bajusz – Én mondom magának, annyi hótt embert maga nem látott, amennyit én ott láttam! Megsebesültem, majdnem én is ott maradtam. Olyan pergőtüzet kaptunk a „svarcrózsiktól”, meg a mozsaraktól, hogy az öt zászlóaljából csak egy maradt. Hegyes vidék vót. A lóval húzták felfelé az ágyukat, az öszvérek meg a hátukon a muníciót.

Azoknak olyan filek vót, mint a lúnak. Úgy mentünk feljebb-feljebb a terpetinen az éghajlatba. De hát ott fent meg olyan gázt küldtek ránk az olaszok, hogy úgy köhögünk tüle, mint a gethes kutyák.

A tanítóúrnak erősen nevezhetnékje támadt, de mivel ezt hangtalan indiánul tette, csak a szemgolyói forgása árulkodott arról, hogy belső szerveit kellemes hatások érik. Végül is, a parasztember és az értelmiségi beszélgetése hosszára és jóízűre sikeredett. A vizet azonban ugyancsak várták már odabent, így be kellett fejezni a beszélgetést. Ezek a kútmelléki beszélgetések gyakoriakká váltak és Balog úr örömmel állapította meg, hogy talált valakit, aki meghallgatja és megérti gondjait, aki osztja véleményét és úgy tiszteli őt, ahogyan azt ő szereti.

Kora reggel különös hangok, zajok ütötték meg Laci fülét. Kinézett az ablakon és csodát látott. Az utca és a széles sorolja tele volt disznókkal. Hirtelen azt gondolta, csak álmodik, de hát ez valóság volt, sok-sok sertés menetelt az alvégi legelő felé, nagy porfelhőt hagyva maguk után. A nagy lógó hasú kocák röhögtek, a virgonc malacok és süldők visítózva taszigálták egymást. Nagyon mulatságos látvány volt ez a huncut és vidám társaság. A disznó kondát peckes léptekkel kísérte a büszke kondás, Cigány Kálmán, aki hosszú korbácsával tanította mórésre az elbitangolni készülő jószágot, ökörszarv tülkéből pedig olyan fülbemászó trillákat varázsolt elő, hogy nem hiába mondták az emberek: „ettű még a hót is feltámad!”

Amikor Kálmán disznóindulója már csak távolról hallatszott, Laci mosakodni indult volna, de muszáj volt későbbre halasztani a tisztálkodást, mert máris friss fűre vágyó, éhesen bőgő marhacsorda tartott utcai bemutatót. Kifutva a ház elé, megfigyelte, hogyan hajtják kifelé minden udvarról a teheneket és a növendékállatokat a gazdák, s hogyan bővül, sokasodik a marhák serege. Paliék is kiengedték a szomszédból a tarka Rózsit, hogyha mielőtt leszáll az este, feszes tőgggyel hazatérve dicsekedhessen: így kell a fűből tejet csinálni! Dezső bátyja, gúnynevén Ződ Gyep, nagyokat csördülő korbácsa és két bozontos kutyája igyekezett friss iramot diktálni az álmos teheneknek.

Érdemes volt még tovább maradni, mert most következett a harmadik felvonás. A mekegő kecskenyáját egy szegény szellemi fogyatékos, gúnyneve szerint Nyálás Béla terelgette, s hangos „ú, ú, ú” vezényszavaival olyan hatással volt az állatokra, hogy azok ijedtükben feltűnő gyorsasággal igyekeztek megszabadulni kecskebogyoíktól. A sorolját ezek után természetesen takarítani kellett a sokféle állati ürüléktől. Jobbról is, balról is kisajtók nyílottak, s rajtuk keresztül seprővel felszerelt idősek és gyerekek léptek ki. Pali hosszú vesszőseprűjével nagyokat kanyarítva, mintha kaszálna, vágta a „rendet”. Kálmán bátyja is komótosan hozzálátott a tisztogatáshoz, majd gondolt egyet, s a Laci kezébe adta a seprűt.

– Szokjál hozzá a munkához – mondta –, mert rend a lelke mindennek, falun ez így szokás, la!

Laci mint különlegességet megfigyelte, hogy mint az öregasszonyok, úgy az idősebb férfiak is kék kötényt hordanak a derekukon. Ezt németesen „surc”-

nak hívták. Mi sem volt természetesebb, mint az, hogy már a reggeli, vagyis a „früstkök” előtt a surc felöltésével kezdődött a nap.

A látottak örök élményként vonultak be Laci életébe. Először életében látott ilyen nagyszámú állatot, s ez az élmény egészen felvillanyozta. Úgy érezte magát, hogy a mai naptól kezdve mintha nyitottabb szemmel látná a világot, s meg volt róla győződve, hogy ez még csak a kezdet. Bízva a folytatásban, olyan megállapításra jutott, hogy a jó kezdetnek nem szabad gátat vetni, tehát kalandra fel, itt az ideje megismerkedni a környezettel. A felderítetlen környezetet egyelőre a kert jelentette, így hát merészen azt vette célba.

A házigazdának széles, hosszú udvara volt, de a kertje többszöröse volt ennek, úgyhogy mindent együttvéve, majdnem egy futballpálya nagyságú területet tett ki a porta. Kálmán bátyja a kukoricáját kapálgatta, amikor Laci az ösvényen elsomfordált mellette. Nem akarta, hogy az öreg észrevegye, mert az is tervbe volt véve, hogy senki ne tudja meg, hol jár, csak mindent titokban, ez csak így izgalmas. Pedig tévedett! Vén Bajusznak hátul is volt szeme és most, mint gyanakvó mezei nyúl, pislogott a fiú után. Volt rá oka. Úgy ismerte már az ilyen kis csibészek természetét, mint a tenyerét. Csak rossz tapasztalatai voltak velük kapcsolatban, s gyakran hajtogatta is: „olyan ez a mai pulya, mint a tifusz”.

Amikor elhagyta a zöldségeskertet, Laci egy olyan helyen találta magát, amely nem kevés meglepetést okozott számára. Körbe fordult és önkéntelenül az jutott az eszébe, vajon ilyen lehet a mennyország? Ez volt a tavaszi gyümölcsöskert. Látott már hasonlót valahol és nem egyszer, de itt, ahol a kerítések nem választották el egymástól a szomszédok kertjeit, s így ez egyben egy mesés virágos erdő benyomását keltette, olyan felemelő érzéseket támasztott a lelkében, amelyeket eddig még sohasem érzett. Szemei szinte mindent egyszerre szerettek volna felmérni, lefotózni, de ettől a lehetetlentől szorongást, sőt félelmet érzett. A fák a virágaikban pompáztak, az élénkzöld fűszőnyeget mintha lelakkozták volna, sziporkázva verte vissza a reggeli napfény sugarait. Ez az élő szőnyeg, tarka-barka mezei és gyomvirágok ezreivel volt hímézve, fölötte sokszínű lepkék, méhek és egyéb rovarok nyüzsgöttek szorgalmasan az élelemért. Énekes madarak röpdöstek itt is, ott is fészkeik körül, a langyos légáramlat dúsa ontotta a virágok és fűvek kellemes illatát. Rigófüty, kakukkszó és fakopáncs kattogása szolgáltatta felváltva az ideillő muzsikát.

Laci nem tudta, mennyi idő telt el, amíg álmélkodott, de azt érezte, mintha egy ismeretlen világból tért volna vissza a valóságba. Most ebben a valóságban olyan különös gondolatok motoszkáltak a fejében, amelyeket saját maga előtt is szégyellt. Például az ütött szöveget a fejébe, vajon a más emberek szemei is ugyanúgy érzékelik ezeket a csodálatos színeket, ahogyan ő? Vajon a kéket és a zöldet is éppen olyannak látják, ahogyan ő? Ebben a pillanatban szeretne volna, ha áll mellette valaki, akitől megkérdezhetné, akivel megoszthatná gondolatait.

A következő pillanatban, már egészen más kötötte le a figyelmét. Milyen szép ez a körtefa, amelyik itt áll, és milyen vonzó az a vízszintes ág ott fönt, szép, egyenes, még csak levél sincs rajta! Elmosolyodott és már el is döntötte, hogy ragyogó ötletét azonnal meg is valósítja. A ruhaszárító kötelet egyszerű volt leoldani az udvarról, s felkötözni a vén körtefa kiálló ágára sem okozott Lacinak problémát, hiszen ő famászásban zseni volt. Ilyen környezetben hintázni jó ízlésre vall, egyedi ötlet, s büszke is volt magára tulajdonképpen, hogy a hinta úgy sikerült, ahogyan eltervezte. Alig várta már a percet, amikor fáradtságának gyümölcsét beszedheti. A főpróba azonban nem hozott azonnali sikert sőt, katasztrofális volt, mert a száraz ág nagy reccsenéssel letörött a súlya alatt. A baj nem jár egyedül, és ahol még eddig Laci járt, a baj, sajnos, mindenfele elkísérte őt. Most is hűséges volt hozzá, mert a karvastagságú száraz ág pontosan a végével landolt a mester fején. Magasztos csend következett. Laci hanyatt feküdt a fűben, sötétzöldnek látta a kék eget, amelyen csillagok gyülekeztek. Mellette egy pár csizma állott, fölötte egy surc, a többi pedig Vén Bajuszban folytatódott. Az öreg megtapogatta a dió nagyságú púpot a fiú fején, amely vérzett is, majd dörmögő hangján megszólalt:

– Te fijo, te, hát szabad ilyet csinálnyi, he? Most má osztán köpjél hármat, mert tök nől a fejedbe!

Laci ettől aztán ijedtében rögtön magához tért, köpött is: nem hármat, hanem hetet, biztos, ami biztos. Kálmán bátyja felnézett a fára és megjegyezte:

– Látod-é – minden rosszban van valami jó, mert ezt az ágat már régen le akartam firészelni, de má szédülök a rétoján. Most má ez is megvón!

Lacinak az ijedtségtől és a szégyentől semmilyen hozzáfűzönivaló nem jutott eszébe, csak az, hogy az elcsent kötelet vissza kell csempészni, nehogy az úgy bonyolódjon. Az öregember pedig a képzeletbeli feketekönyvébe feljegyezte a Laci nevét is, a lingár kölykök listáján lévő „megfigyelendő” rubrikába. A pórul járt hintamester elmenőben még hallotta az öreg hangját:

– Osztán hát ezt a leckét el ne felejtsd, amíg élel!

A fiú úgy feltupírozta a haját, hogy a fájdalmas púpot otthon senki se vegye észre, s az ebédnél már a falu térképén, a számára még felderítésre váró következő fehér folt felszámolásának a lehetőségét fontolgatta.

Folytatjuk

ARVO VALTON

GOND

*Rápróbáltam a világra egy öltönyt
a szakértők hümmögve körbejárták
vállban bizony szélesíteni kell
hétfőre meglesz ígérte a mester
de alkonyattájt érte menvén kiderült
hogy a világ azonközben megváltozott
s mi álltunk a kétségbeesett szabóval
szinte szavunk is elakadt
karunkon az öltönnyel tanácstalanul
arra gondoltam aztán
talán mégiscsak elviszem
hisz annyi időt annyi munkát beleöltünk
ismer-e az élet elképesztőbbet
mint számolni előre a női szeszéllyel*

KÍVÁNSÁG

*Képzületben naponta újra teremtlek
ki az őskorból integetsz felém
vagy hogy meg sem haltál s tán most is létezel
mert áldott jó szívedért mindenütt áldanak
a jó példa nem terjed mondogattad gyakran
bizony a kegyet gyakorolni kell
hogy csalódás ne érjen tartsd meg titkaid
s ha tested a magasból vízcseppként hull alá
ha a gondolatok furcsán kígyózva tekeregnek
a lelkedből kiárad majd a vadóc szerelem
de tanulj meg a földön két lábbal állani*

TÉRFOGAT

*Börtöncellám mindenki számára nyitva
a komódot odébb toltam hogy férjete
gyertek s az életről cseverészve
kössétek át pompás nyakkendővé
szorosra húzott nyakbilincsemet
emlékezzetek én béklyókban is
indultam a maratoni távon
hát szöges futócipőkben jöjjetek
csuklóbilincsek karperecével
s ahogy illik ne csak üres kézzel
leguggolunk szorosan egymás mellett
tervezgetjük a közös jövőt
s a tárgyakhoz való ragaszkodásban
az élet értelmét ezután sem leljük
s mint tudjuk nélküle nincs lelki lebegés
így hát a megismerés alternatíváit
leszünk kénytelenek keresni újra*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ FORDÍTÁSAI

ERNYEI BEÁTA

VENDÉGSZEREPEK ÉS MAGYARORSZÁGI SIKEREK

A debreceni Csokonai Színház gyakorta ad fellépési lehetőséget a kárpátaljai magyar színészeknek, így legutóbbi premierük, *Az üvegcipő* is bemutatásra került a Csokonaiban. Ehhez el kell mondani, hogy Vidnyánszky Attila, a kárpátaljai társulat alapítója és főrendezője 2007 óta igazgatója a Csokonai Színháznak, 2006-tól pedig a beregszászi színészek „első generációjából” néhányan (Trill Zsolt, Szűcs Nelli, Varga József, Kristán Attila és Tóth László) a debreceni társulat tagjai. A 2011–2012-es évadban sem maradtak el kárpátaljai színészeink a Csokonai színpadától. Ez évad első felében két olyan premier volt látható, amelyben a beregszásziak is részt vettek.

A *Mária* című nagyszabású musical december 11-én és 12-én került bemutatásra a debreceni Főnix Csarnokban. A monumentális darab szerzője Szarka Tamás, a Ghymes együttes frontembere, rendezője Vidnyánszky Attila, díszlettervezője pedig Alexandr Belozub. A kárpátaljai néző a szereposztásban többek között Rácz József nevére figyel, aki az Angyal szerepében olyan neves színészekkel állt színpadra, mint Újhelyi Kinga, Bakos-Kiss Gábor, Mészáros Tibor, Olt Tamás, Pápai Erika, Földes László Hobo, Fehér Éva és Szarka Tamás. A darab ősbemutatóját nagy felhajtás előzte meg; a különleges előadást számos módon hirdették: plakátokkal, szórólapokkal, internetes felhívásokkal, videó felvételekkel a próbákról és riportokkal a szerzőkkel. A premiert követő visszhangok „grandiózus látomásként” jellemzik a darabot, melyben a jól ismert bibliai történet napjaink problémáival keveredik. A *Mária* című musicalt legközelebb augusztusban fogják bemutatni a Szegedi Szabadtéri Játékok alkalmával.

Silviu Purcărete, neves román rendező keze alatt készítették el Molière vígjátékát *Scapin, a szemfényvesztő* címmel. Scapint eredetileg Cserhalmi György játszotta volna, de váratlan megbetegedése okán Trill Zsolt vette át a szemfényvesztő szerepét. A Molière-vígjáték fő cselekménye bohózatjellegű; két szerelmes, jómódú ifjú atyáik akaratától eltérően választottak párt. A gyermeklelkű, félnék Octave (Rácz József) szerelmét vette feleségül, annak ellenére, hogy apja már kiszemelte a rangjához illő jövendőbelit. Octave, apja haragjától rettegve, Scapinhez fordul, hogy találjon ki valami furfangos ügyességet,

amivel megmenthetné őt. Ekkor Scapin működésbe lép. Ha ő megjelenik, onnantól kezdve nincsenek tények vagy akaratok, az embereket bábuként mozgatja, maga fonja sorsukat. Az apa, Argante (Varga József) kőszívét sikerül meglágyítania, és a valóságot úgy alakítania, hogy kedvezőbb fényben tündököljön az engedetlen fiú. Egy másik szerelmes ifjú, Leander (Mészáros Tibor) szintén a szemfényvesztőhöz fordul segítségért. Az ő szíve hölgye ugyanis egy cigánylány, Zerbinette (Orosz Melinda), akit csak váltságdíj fejében válthat ki a cigányoktól. Scapin ügyessége nem korlátozódik, mikor a zsupori apától, Géronte-től (Garay Nagy Tamás) kell kicsalni a tetemes mennyiségű pénzt. A bonyodalmat a hatalmas festményről lelépő úrhölgy (Oláh Zsuzsa) oldja meg, mikor kiderül, hogy a két leány nemes származású, és tulajdonképpen Octave felesége, Jácinta (Szűcs Kata), az apja által kijelölt hölgy, miközben Zerbinette valójában nem cigánylány, hanem Octave testvére, Argante halottnak hitt gyermeke. Így a szerelmesek egymáséi lehetnek.

Silviu Purcărete alkotása nem nevezhető hagyományos vígjátéknak. A rendező szavaival élve: „fel-felbukkannak tragikusan komor dolgok a vígjátéki helyzetek mögül; a komikum végül is ebből ered: paradox kapcsolatba hozni egymással a dolgokat.” A darab egy múlt századbeli lepukkant olaszországi kávéházban játszódik. A „vígjáték” komorságát már a kopott, rusztikus bútorok, a fakőbarna és sötét színek is hangsúlyozzák. A pincért alakító Olt Tamás feketében van jelen a színpadon, nem avatkozik az eseményekbe, csak asszisztálja azokat, akár egy sötét árny. A címszereplő lelkivilága is összetett. A leleményes szolga, aki az embereket manipulálva segíti a fiatalokat, ennek ellenére nem egy bohókás, bolondos játékmester ő. Trill Zsolt remekül jeleníti meg a bonyolult figurát, de akit alakít, nem feltétlenül egy szerethető, vidám karakter; láthatóan hatalma van az emberek fölött, de bosszúszomjában kegyetlensége is megmutatkozik. A drámai hatást fokozza a fel-felcsendülő zongoraszó, vagy épp a villámokkal csattogó égiháború. Komikussá teszi viszont az előadást a két félénk ifjú. Az Octave-ot alakító Rác Zsolt, aki apja szavától is remegni kezd, majd félelmében messzire szökik, igazán vidám hangulatot teremt. Ezt csak fokozza Mészáros Tibor, azaz Leander kisiskolásszerű játéka. A nők, Szűcs Kata és a cserfes szájú cigánylányt alakító beregszászi Orosz Melinda, az örök nőiességet keltik életre. A két fősvény, egymással és a fiaikkal viaskodó apa is jókedvre derítik a nézőket. Mindezek mellé társul a hű, kissé hebehurgya szolga, Szilveszter (Vranyec Artúr), jelenléte. A tragikum és a komikum bizarr kombinációja Scapin halálánál mutatkozik meg a leginkább. A halál módja és a végső percek eseményei groteszk humorral telítődnek. Egy építkezésről fejére hulló kalapács okozza a tragédiát, az utolsó szavaiban pedig bocsánatot kér az elkövetett csínyek miatt. Úgy tűnik, mintha ez csupán

egy újabb trükk lenne annak érdekében, hogy elkerülje jogos büntetését. Ez a jelenet komikus jelleget ölt, amit a halál, mint olyan, szomorú ténye sem képes ellenhangsúlyozni.

A Molière-dráma a szórakoztatás mellett egyszerre megható és megrendítő, már-már nyomasztó hatással van a nézőre.

Az idei évad első felét lezárva bátran állíthatjuk, hogy a „mieink” közkedveltek a magyarországi kulturális életben. RácZ József és Orosz Melinda vendégszerepei mellett örökösen jelen vannak Debrecenben a Beregszászról származó színészek, illetve a társulatunk együtt is fellép Magyarország számos városában. Bízunk benne, hogy RácZ József, miután bebizonyította tehetségét az anyaországi színpadon, jó hírért keltve a kárpátaljai magyarságnak, visszatér hozzánk, szerény városunkba, ahol már igazán nagy elismerésnek örvendhet.

jön

*zászlaját bontja
a rügy
március jön
talpra készül az élet
havak után
napra kell várni
ekét fényezni
készülnek a földek
magra várnak
csírák majd
hitek hajtának
feszít a kikerics
tőzikénk szelíden bólint
de
várom hogy
majd
orgonák jázminok
illata bólintson
virágozzanak
kőkények
meggyek
cseresznyefák*

*az élet legtetején
szívből jött szavunkkal
a szabadság lobogója lengjen*

hit

*énekre vetkőztet
talpig táncba
bicegő ritmusban
rímtelen idők
ráncába rángat*

*többet akarok
mint hogy legyek
érettem vannak
a magasok
a hegyek*

*átölelnének
a nóták
de rám szólnak
bambák idióták*

*a hallhatatlan ég
kinevet
megsántulnak
a fütyös szelek*

*holnap
már
hitetlen leszek*

a hang

*a hang vagyok
visszhangnak
senki se küldhet*

*állok áldott
dombjaimon
velem
csak
a pacsirta
feleselhet*

KABDEBÓ TAMÁS

KÖNYVEK

Babitsnál olvastam, hogy az ember megelégedett lehet kulturális fölkészültségével, ha életútján elolvas háromezer könyvet. Nem tudom, ha a nagy író ma élne, a számítógép és a világháló korában, mennyire csökkentené a kíváncsiságot, hisz olvasásidőnk jelentős része üzengetéssel és keresésekkel telik el. Mindazonáltal éljünk a klasszikus tanáccsal.

Ha a háromezer könyvet évi ötvenre bontjuk le, akkor hatvan aktív olvasási év kell a célba éréshez. Gondolom, az első tíz esztendő nem kell ide számolnunk, hisz ilyenkor gyerekirodalomból táplálkozunk, a kiemelkedő olvasmányélményeket azonban mégsem szabad elfelejtenünk.

Ebben a dolgozatban csupán a kedves (és elsősorban a kedvenc) könyveimet igyekszem számba venni, tekintet nélkül ezek rangjára. Valószínűleg az első könyv, ami kezembe került, az Petőfi Sándor *Összes költeményei* volt, azon okból kifolyólag, hogy édesanyám Petőfi-versek megtanulására készítetett úgy, hogy az adott verseket felolvasta nekem, mielőtt megtanultam volna olvasni. Ilyen volt: a *Ha a világ*, a *Szabadság, szerelem*, *A bánat egy nagy óceán*. Amikor sok évtizedre rá W.H. Audennél látogatást tettem, ez utóbbi verset ültettük át vele együtt angolra. Mikor édesanyám meghalt, és én már megtanultam olvasni, a Petőfi-összest olyan kedvvel és olyan lankadatlanul forgattam, hogy elsőéves egyetemista koromban már félszáz Petőfit tudtam kívülről és másik ötvenet más költőktől. Elsősorban József Attilától, az érzelmek mesterétől. Később Illyés Gyulától.

A gyerekkor nagy kedvencei közé tartozott Mark Twain: *Tamás úrfi kalandjai*, majd a korai kamaszkorban a *Koldus és Királyfi*, valamint a *Huckleberry Finn*. Erich Kästner könyvét, az *Emil és a detektívek* címűt Imre nagybátyám adta kezembe, ő maga a felnőtt Kästnereket olvasta, eredetiben, élvezettel. A nyolc éves születésnapom előtti karácsonyon hatalmas ládát hozott a posta, melyben negyven könyvet kaptam édesapám üzlettársaitól, Ungár és Sebestyén uraktól. Nem lényegtelen az a momentum, hogy 1957-ben Rómában találkoztam Ungár Ferivel, az egyik ajándékosztó fiával, aki jó barátom lett. Most Firenzében orvostanár.

A karácsonyi csomag dúskált donászi ifjúsági történetekkel, ezek élménygerjesztők voltak, mert három Gárdonyi-könyvet is felfaltam: az *Egri Csillagokat*, a *láthatatlan embert* és az *Isten Rabjait*. Könnyedebb volt a *Kalandos*

vakáció, amit hetvenéves koromban újra megvettem, és remekül szórakozva újból elolvastam – a gyerekkori kötet egész akkori könyvtárammal – közel kétszáz könyvvel együtt – 1945-ben elégett. Mi a bombázások elől hétvégi házunkba húzódtunk Veránka szigetén, mielőtt az oroszok elfoglalták Baját és 8 mm-es filmjeimmel tüzet raktak a kandallóban. A kályha felrobbant, a ház egész berendezésével együtt leégett.

Visszaköltözvén Bajára a nagyanyám tágas házában helyezkedtünk el, a könyvek gyűjtése újra kezdődött. Nagyapám egykori könyvgyűjteményéből megmaradt a Jókai- és Mikszáth-sorozat. Foghíjasan. Kedvenceim: *A kőszívű ember fiai*, *Az aranyember*, *Rab Ráby*, *Kárpáthy Zoltán*, *Szegény gazdagok*, *A lélekidomár*. Mikszáthot sokszor újraolvastam, emlékszem, az első kedves könyvem tőle a *Szent Péter esernyője* volt, a második a *Beszélő köntös*.

Fiú koromban keseregtem bús vége miatt, azóta a legjobb magyar regénynek tartom a *Fekete várost*. A *Nosztly fiú* sem marad sokkal mögötte, különösképpen azért is nem, mert a film főszerepét játszó Mécs Károly a barátom lett. Mikszáth sem választhatott volna jobb szereplőt.

Nem mondhatnám, hogy 13-14 éves koromban teljesen értettem volna a magyar klasszikusokat. Amikor birkáinkat legeltettem a közeli réten egy-egy cowboy (amerikai szóval kovboj) filléres regényt vittem magammal. Meglátta ezt a korai kulturális mentorom, a sarkon lakó Szokolovits bácsi és kezembe nyomott egy H. G. Wells-regényt, a *Világok harcát*. Rákaptam. És azután mindegyik másik Wells-regényre is. Amikor ezeket már beemeltem, jöttek a Verne Gyula-regények, Szokolovits bácsinak megvolt a *80 nap alatt a Föld körül*, *A Dunai Hajós* és az *Utazás a föld mélyébe* – a pontos cím nem jut eszembe. A gimnáziumi sporttól eltekintve minden szabadidőmet olvasással töltöttem. Az ágyam a régi úri szoba északi sarkában állt, apámé a déli sarokban. Amikor korán lefeküdt, regényekből olvastunk fel egymásnak. Egyik este a *Hornblower kapitány* egyik fejezetét ő, következő este a másik fejezetét én olvastam hangosan. De sor került a *Légy jó mindhalálig*-ra ugyanúgy, és már belekezdtünk az *Erdély-trilógiába* – Móricz volt a kedvenc szerzője – amikor elvitték, politikailag hamis per alapján lecsukták.

A legutolsó emlékezetes bajai olvasmányom Bertrand Russell *Nyugati filozófiatörténete* volt, melyet Hollander Erzsébet osztálytársam adott kölcsön. Beiratkoztam továbbá egy apró boltban berendezett „kölcsonkönyvtárba”, a tulajdonos nyomta a kezembe Franz Werfel *A Musa Dagh negyven napja* című könyvét – ez volt az első írás, mely megdöbbentett, elrémített az emberi gonoszságtól, és megerősített a ritka, de valós hősiességben való hitben.

Pesten mint magyar szakos, magamévá tettem a tananyag kötelező és ajánlott olvasmányait is. Mivel a szó szoros értelmében „nem tanultam”, vagyis az

egyetemi jegyzetemet csak vizsga előtt olvastam el, időm javarészét a Széchenyi könyvtárban töltöttem. Balassi minden verséből legalább egy strófa belém ivódott, Csokonainak még az Akadémián őrzött kézíratait is elolvastam, Besenyei regényébe és filozófiái értekezéseibe beleéltem magam. Berzsenyi minden versét hangosan felolvastam magamnak, ugyanúgy a *Lúdas Matyit*, helyelközzel a poéta Vajda Jánost, de Kemény Zsigmondtól is volt mit tanulni, kivéve pesszimizmusát.

Még a középiskola utolsó osztályában szoktatott rá Balassa László tanár úr, hogy minden nap – mint egy imádságot – elolvassak/felolvassak egy Vörösmarty-verset. Arany összes versét, a *Tolditól az Ószikéig*, azóta többször végigolvastam. Az *Arany-összes* ötödik kötetét 1990-ben kölcsönvette tőlem Ferdinandy Mihály – korunk nagy polihisztor –, de visszaszolgáltatni már nem tudta: meghalt. Pár éve a kötetet vizontláttam a Miskolci Egyetemen, Mihály könyvtára odaszármazott, de már nem volt merszem visszakérni ezt a dékántól, távoli rokonomtól, Kabdebó Lóránttól.

Minthogy készíttetést éreztem arra, hogy az idők múltán regényíró legyek, igyekeztem minél több elsőrangú regényt olvasni. Immár ez jelenti életemben az összes Móriczot, Kosztolányit, Karinthyt – mindenekelőtt a *Mennyei riportot* –, Mórát, Kodolányit, Babitsot, Krúdyt.

Unokatestvérem, Bajai Pál rajongását követtem a Krúdy-rajongásban, de már csak idekint sikerült a teljes Krúdyt megszereznem: mind a 44 kötetet. A *Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban* a kedvencem, ezt az író lányától, Krúdy Zsuzsától kaptam. Pomogáts Béla irodalomtörténész barátom szerint a legnagyobb hagyatéka Krúdynak van – ezt csodálom, mert én Jókaira tippeltem volna.

A Kosztolányi-regények közül legjobban a *Pacsirtára* érzek rá, habár a *Nero, a véres költő* is példaértékű mesemondás.

Világirodalmi műveltségem igen hézagos. Ez könnyen kiderült számomra Babits *Az európai irodalom története* és Szerb Antal *A világirodalom története* című könyveiből. A németektől elolvastam a magyarra fordított Goethe-verseket, -drámákat és a szerző egyik regényét. Schiller darabjait és verseit. Thomas Mann minden regényét, a *Varázshegy*t, a legnépszerűbbet, hatalmas lelkesedéssel. Kedvemre olvastam Böll műveit, a *Simplicissimust*, Grimmelshausentől, Heine költeményeit. A legnagyobb hatással rám Tolsztoj *Háború és béke* c. monumentális regénye volt. Először 17 éves koromban olvastam magyarul, a kórházban, amikor kivették a mandulámat és a seb bevérzett. Aztán, egyetemista koromban, már némi orosz nyelvismeret birtokában megpróbáltam az eredetit elolvasni. Csütörtököt mondtam, a rengeteg ismeretlen szó elriasztott. Több sikerrel jártam Gorkijnál. Két regénye után nekifogtam néhány elbeszélés elolvasásához, a *26 és egy* címűt le is fordítottam magyarra. Csehovot magyar fordí-

tásokból ismerem. Turgenyevet, Gogolt is olvastam, a *Holt lelkek* a kedvencem. Nagynéném könyvgyűjteményében megvolt a *Bűn és bűnhődés*. Izgatottan, lélekszakadva olvastam. Aztán beleuntam Dosztojevszkijbe. Úgy vélem, a többi regényben túlbeszéli a témát. Az első angol nyelvű könyv, amit elolvastam, a franciából fordított Exupéry *A kis hercege* volt, *The Little Prince* címmel. Oxfordban olvastam, többször egymás után.

A franciám hiányos. Ily módon csupán egy szerző, Apollinaire verseit olvastam eredetiben. A *nyomorultak* nagy kedvencem, az 1793, a *Notre Dame-i toronyőr* nem klasszikus. A Hugo-művek iszonyúan olvasmányosak. Flaubert élvezete emlékeimben össze van kötve Gyergyai Albert előadásaival. Ő úgy olvasta fel nekünk, diákoknak az *Érzelmek iskolájának* egyes részleteit, hogy a francia eredetit tartotta kezében, de a szöveget magyarul mondta. Ha a franciám nem dögögne, eredetiben is elolvasnám Stendhal három regényét: *A vörös és feketét*, *A vörös és fehéret* és a *Pármai kolostort*. Camus, Saint-John Perse, Sartre különös zamataival fészket raknak az elmében, hasonlóan Gide műveihez. Mégis nem Sartre, hanem nagybátyja, Albert Schweitzer a kedvencem, az, akinek *Lambarene* című könyve a leghatásosabb. Ennek hatására készültem orvosnak. Persze „burzsoá” származásom miatt nem vettem föl az orvosi egyetemre.

A manchesteri könyvtárvezető-helyettesi posztom alatt rendeztem egy könyvtári kiállítást száz könyvből, melyek „megváltoztatták” gondolkodásunkat.

Ezek közül kb. harmincat én is elolvastam, és néhány most is beletartozik kedvenceim sorába. A *Trobriandi bennszülöttek* antropológiai áttörése, Arthur Koestler *Sötétség délben* című politikai regénye, a két orwelli remekmű: az *Állatfarm* és az 1984.

Ide tartozott Wittgenstein filozófiai esszéje is, Darwin könyve a *Fajok eredetéről*, Marcel Proust regénye (*Az eltűnt idő nyomában*), Joyce *Ulyssese* és *Mikes Kelemen* „Emlékiratai”. Továbbá *Az ember tragédiája* és Goethe *Faustja* is. Teilhard de Chardin atya műve, *Az emberi milliő*, Aquinói Szent Tamás óta a legismertebb teológiai mű. Shakespeare-től három drámát fogadtam be, a *Hamletet*, a *Lear királyt* és *A szentivánéji álmot*. Bár minden görög drámát elolvastam az évek során, és jópárat megnéztem színházban, a leghatásosabb tragédiák között az *Oidipusz-sorozat* szerepel, valamint az én legkedvesebb drámám, az *Elektra*. Az Oidipusszal kapcsolatban megemlítendő, hogy a görög királynak nem volt komplexusa, csupán sorozatos balszerencse érte. Az atyagyűlölő fiú viselkedését a *Totem és tuba* szerzője, Sigmund Freud oltotta be a pszichológiai tudatba. Peter Medawar, a kémiai Nobel-díj kitüntetettje Freudot a 20. század nagy regényírójának tekintette, „All he wrote was fiction” (Amit írt, az mind fikció volt) – mondta róla. Mindazonáltal Freud is benne volt a százban, és Jung is, az ősképek fölismerője.

Ha megkérdéznének, hogy irodalmi viszonylatban miket tartok a legjelentősebbeknek, ezt mondanám: az *Odüsszeiát*, az *Isteni színjátékot*, a *Háború és békét*, a *Hamletet*. Mindegyiket többször elolvastam, a Hamletet persze eredetiben, az Isteni színjátékot párhuzamos szövegekkel: olaszul, angolul, magyarul.

Egy évet jártam Angliában olasz szakra, egy évet Rómában művészet-történelem szakra. Az ötvenes évek végén, a hatvanasok elején még virult olasz olvasói készségem, De Amicis, Italo Calvino, Moravia és Carlo Cassola regényeit bekebeleztem. A *La Ragazza di Bube* című film forgatásainál találkoztam Claudia Cardináléval, majd a könyvet is elolvastam, recenziót is írtam róla. A költők közül Montale volt (és maradt) a kedvencem, Carduccit, Leopardit, Ungarettit, Umberto Sabat fordítottan egy-egy vers erejéig magyarul. Kedvenc olasz drámám Pirandello *Hat szerep keres egy szerzőt* című darabja, melyet magyar TV-előadásban is láttam. Dario Fot is becsülöm.

A spanyol irodalomból –eddigi ismereteim szerint – a Don Quijote a legkedvesebb számomra, de jó kedvvel forgattam Lope de Vega drámáit és Madariaga írásait is.

A hatalmas amerikai irodalmat tekintve Mark Twainről már volt szó. Eugene O'Neillt, Sinclair Lewist, Theodore Dreisert most említtem meg, valamint John Fowlest a *Francia hadnagy hölgye* c. regénnyel kapcsolatban. Ami a drámát illeti, szerény tapasztalatom szerint Arthur Miller volt a legjobb a 20. században, színdarabjai közül a *Death of Salesman* (a *Kereskedő halála*) a legnagyobb-szerűbb. Ami a regényt illeti, Scott Fitzgerald *The Great Gatsbyje* a legszórakoztatóbb, Hemingway a legkalandosabb. Az *öreg halász és a tenger* megismerése után minden Hemingway-regényt – és elérhető elbeszélést – elolvastam, persze eredetiben. Melville *Moby Dickje* nem volt számomra nagy élmény – szégyellem ezt is, akárcsak Dosztojevszkij elmarasztalását. A múlt század hatvanas és hetvenes éveiben Tábori Pállal egy nagy angol nyelvű magyar antológiát szerkesztettünk. Így kerültem kapcsolatba számos amerikai és számtalan angol költővel, akiknek a saját verseit is elolvastam. Az amerikaiak közül egy kitűnő költő verseit őriztem meg a tudomban, mégpedig Robert Lowell *világraszóló verseit*.

A modern regények közül megemlíteném a *Mr. Sammler's Planet*, Saul Bellow műve egy példányát az ír Trinity College-ban előadó író dedikálta nekem. Ez egy intellektuális élmény letéteményese. A másik költő, Madeline Mason *Versei* eredetiségükkel és klasszikus hangvételükkel hatnak. Nyilván lesznek olyanok, akik ezért kritizálnak, de James Thurber *Thurber Country-ja* nagy kedvencem a humoros amerikai irodalomban.

Az egyik Ausztráliába kivándorolt magyar orvos barátom közvetítésével megkaptam Patrick White Nobel-díjas ausztrál író *The Solid Mandala* nekem

dedikált nagyszerű regényének példányát. E regényt azonban egyik szállóvendégem örökre elkölcsönözte.

Itt az ideje, hogy belépünk az angol irodalomba. Az igencsak szűkített listámon az első az *Alíz Csodaországban*, amit még Baba nagynéném könyvei közt fedeztem föl Budán, majd pedig Oxfordban, angol eredetiben. Itt olvastam Graham Greene könyvét, a *Quiet Americant* is, melyet gyakorlatképpen lefordítottam magyarra az asztalfióknak. Az évek során minden Greene-könyvet megszereztem, elolvastam. Kedvencem a *Brighton Rock*. Hasonlóképpen jártam el Orwell összes műveivel, valamint Evelyn Waugh regényeivel. A *Handful of Dust* (Egy marék por) a kedvencem.

A napóleoni időket leíró, apámmal magyarul olvasott Hornblower-könyveket most már angolul olvastam, de még nagyobb hatással volt rám a *This Above All*, Eric Knight második világháborús megrázó angol regénye. Az ellenpólusban találjuk Alexander McCall Smith humoros regényeit, mindet kedvelem, de leginkább a *2 ½ Pillars of Wisdom* (Bárha ilyen lenne Afrika) címűt szeretem.

Véleményem szerint angol regényíróként, de mint világirodalmi nagyság is előkelő helyet foglal el Virginia Woolf – akitől a mi Szabó Magdánk sokat tanult. *Mrs. Dalloway* című könyve újra és újra olvasandó, nyelvi újításainak és pszichológiai belátásainak kedvéért. Jobban kellene szeretnem Walter Scott regényeit, Lawrence Durrell műveit. Volt egy levélváltásom William Goldinggel, Robert Graves-sel, az *Én Claudiust* nagyra becsülöm, John Bradburyval, a költők közül John Wilkinsszal (ez egy életen át tartó levelezés volt, Wilkinson 2010-ben halt meg) Vernon Watkinsszal (velsi költő, József Attila-verseket fordítottunk együtt), Michael Beevorral, James Turnerral, Lawrence James-szal, Gavin Ewarttal, J.G. Nicholsszal, Thomas Landdel (akit eredetileg Ország Tamásnak hívtak), Neville Mestermannel (aki többé-kevésbé megtanult velszi léte magyarul), John Wainnel, Gorge Jonasszal (Faludy György magyar-amerikai barátjával), Clive Wilmerrel, Donald Davievel, Alan Dixonnal, Edwin Morgannal, Anthony Edkinsszal, Charles A. Wagnerral, Doran Bellel, Jess Perlmannel, Kennett Whitetal, Aaron Krammerrel (egyszer 1971-ben a Times Squareen együtt találtunk egy 250 dolláros csekket), Bridie Lassgallnerral, Ena Robertssal (aki menekült osztrák színésznő volt, és Cardiffban rámhagyta könyveit), Kenneth Mc Robbieval, Margeret Richardsszal (aki a University College Londonban volt a Diákszövetség titkárnője), Andrew Feldmarral, Christopher Levensonnal, Robin Shirleyval, William Jay Smithszel, Dermot Spenceszel, Doe Longgal (a világhírű étterem tulajdonosának nejevel), Michael Hatwellel, Matthew Meaddel, John Fullerrel, Watson Kirckonnel, Edmond Blundennel, Yakov Hornsteinnel, Lydia Pasternak-Slaterrel (az író húgával), Victor Clementtel, C.F. Cuhinggel, Sir Maurice Bowrával, John N.

Carpenterrel, John Branderral, Michael Hamburgerrel, Jack Bevannal, R.C. Kenedyvel (aki, magyar léte a Victoria és Albert múzeum egyik osztályvezetője volt), G. G. Stremmel és Ted Hughessal.

Meg kell jegyezni, hogy a „végleges” fordítóként felkért angol, illetve brit költők közül csupán kettőt sorolhatok kedvenceim közé:

W. H. Auden és a *Crow* című kötete alapján Ted Hughest. A 20. század második felének brit költőiből hiányzik az a véres tapasztalatokon alapuló költészet bírása, ami hazánknak megvolt. Ha visszatekintek a régebbi századokra, a nagyra tartott Chaucer *Canterbury meséi* leginkább szórakoztatóak számomra, Miltont csak a *Samson Agonistes* alapján becsülöm sokra. Eposzai számunkra elvontak, vontatottak, túlzásokkal megrakottak (Tasso, Vergilius szintén).

Szót kell emelnem bizonyos lektúrák érdekében. Míg Edgar Allan Poe nálam is a klasszikus detektívregény megalapozója, késői követői közül Agatha Christie már papundekli vékonyságú tömegszórakoztató. Ott van azonban Canon Doyle a Sherlock Holmessal, akinek kalandjai méltán világhírűek, a *Hound of the Baskervilles* személyes kedvencem. Remekműnek tartom John Le Carré *Smiley*-köteteit. Ez a kémregény megistenülése. Bunkózzanak ezért le, de sem Balzacot, sem Dickenst nem igen kedvelem.

A hivatásos irodalomtörténészek lenézik az *Elfújta a szél* című modern eposzt, irodalmi fogásait olcsó trükköknek bélyegzik. Szerintem e könyv, a maga nemében, mint könnyű irodalom: remekmű. Hasonló a helyzet Alexander Dumas regényeivel, főképp a *Monte Cristoval*. Mint kalandregény szinte felülmúlhatatlan. Magam is jártam az If vár börtöncelláiban, ahol a valóság és a mítosz egymásra talált. A bestsellerek közé tartozik Bruce Chatwin novelláskönyve (*What am I doing here*), voltaképpen az átalakított útirajzok megdicsőülése. Malcolm Lowry egyetlen befejezett könyvével, az *Under the Volcano*val egyszerre a részegség bestsellerje és egy kőrtörténet mesterműve. Szerény véleményem szerint E. M. Forster regényei is ezt a két területet foglalják el, tehát egyszerre népszerű bestsellerek és ugyanakkor maradandó értékű regények. A legértékesebb talán a *Passage to India*.

Alig-alig ismerem viszont a határontúli könyveket. A románoktól Ionesco drámáit, Istrati tömény szókinccsuhataggal írt történeteit. A csehektől Svejk, a lengyelektől Sienkiewicz történelmi regényét a *Quo Vadist*, a *parasztokat*, Raymondtól, Mickiewicz verseit, Czeslaw Milosz esszéit. Ezeket többre tartom a verseinél. Kedvelem a bosnyák történelmi regényt, a *Híd a Drinán* címűt.

A távolabbi országokból jónéhány indiai író műve ismeretes számomra, Satjait Ray, Salman Rushdie, Vicram Setz, Krishna Srinivas. (Az utóbbi folyóiratába, a *Madras-i Poet*-be magyar szerelmes verseket szerkesztettem). A számomra egyedül méltán Nobel-díjas indiai költő: Rabindranath Tagore.

Rudyard Kipling személye, műveinek nyelve, tradíciója felvet egy megoldatlan, megoldhatatlan problémát. Ha a nyelvet vesszük alapul – itt a világbirodalom angolját – akkor Kipling egy Nobel-díjas angol író. Ha viszont a tradícióra vetünk fényt – az indiai mesék birodalmára, Indiára mint országra, amely a meséket ihlette, akkor a Mawgli indiai mű.

Vegyünk egy másik példát. Ruth Praver Jhabvala világhírű regénye, a *Heat and the Dust* (A forráság és a por) indiai történetet mond el ritka realizmussal vegyített lírai beleérzéssel. Az író lengyelnek született, indussal kötött házasságot és angolul ír. Brit műveket ír?

Vegyünk egy harmadik példát. Igen nagyra becsülöm V. S. Naipaul trinidadai – nyugat-indiai, Nobel-díjas író írásművészetét; a *House of Mr. Biswas* c. humoros regénye a trinidadai epika csillaga. Naipaul igazi indus neve: Sir Vidiadhar Surajprasad, és az angolok a II. világháború utáni jelenetős brit írói közt tartják őt számon. Hasonló a helyzet Derek Walcott Nobel-díjas költővel, az általam is díjazott *Omeros* szerzőjével. A Santa Lucia mesésen szép szigetén született költő (jómagam is ott találkoztam vele) a karibi irodalom egyik vezető egyénisége. Ám a brit kritikusok mint Anglo-Caribbean költőt veszik számba.

Fejezzük be ezt a hézagos listát az északi irodalom általam megismert gyöngyszemeinek megemlékezésével. Tomas Tranströmer (Thinsz Géza által fordított) verseit említeném elsőként. A finn *Kalevala*, három jó magyar fordítása révén már szinte finn-magyar eposz névre pályázhat, már azért is, mert nekünk ősi eposzunk nem maradt fenn. Henrik Ibsen darabjai ma is megdöbbentőek, közülük elsősorban a *Babaház* a női felszabadító mozgalom zászlóvivője. Knut Hamsun a norvég regényirodalomé. Az általam angol fordításban ismert *Growth of the Soil* Nobel-díjat kapott. Hemingway azt vallotta, hogy Hamsuntól tanult meg írni. Én a Hamsun-regényt egy norvég lánytól kaptam, aki Jens Bjerneboe *Semmelweis* című drámáját fordította angolra. Amikor ez a fordítás elkészült, Siv angol fordítását és norvég kontrollját magyarra fordítottam, tehát eme avantgard géniusz *hungaricáját*. A fordítás megjelenésére vár a *VÁR* című székesfehérvári folyóiratban. Halldór Laxness trilógiájához az *Izlandi vidékhez* (*La Campana de Islandia*) tulajdon házában jutottam hozzá. Mint Izland természeti leírása egyedi, remek, a karakterek egyéniek, mint az északi sziget emberei. Felmérések szerint az izlandiak világverők az olvasásban.

Bár ez a felsorolás – olvasmány-térképem piros pontjai – korántsem teljes, hátramaradt még néhány író műveinek véleményezése. Churchill monumentális művét, *Az angolok történetét* képtelen voltam elolvasni florid stílusa miatt. Annál inkább Anthony Trollope köteteit.

Nobel-díjat kapott Isaac Baskewich Singer. Lengyel-zsidó-amerikai történeteit igen méltányolom. William Faulkner energikus regényeiben a nyelvjá-

rás nem kenyerem. Salvatore Quasimodo versei a szívemhez szólnak, különösen azért, mert 2010-ben Quasimodo-díjat nyertem Balatonfüreden. G. G. Marquez *Száz év magánya* a délamerikai irodalom legnagyobb csillaga. A kontinens felső csücskében született és működött E. R. Braithwaite író és diplomata, akinek *To Sir With Love* c. regénye bejárta a világot, és hozzám is eljutott, mivel egy szövetségi fogadáson egy példányát tőle kaptam. Két idősebb kortársam egy-egy értékelt könyve a *Pepitó és Pepita* Határ Győzőtől, a *Római muzsika* Cs. Szabó Lászlótól. Ha ezeket forgatom – mert megteszem újra és újra – élő emberi hangjaikat visszaidézem.

Szólnom kell az Írország adta olvasmányokról. Az első ezek közül Arthur Griffith *Magyarország feltámadása* című politikai pamfletje volt, melyet lefordítottam nyelvünkre, ezt követte az összes többi Griffith-mű, mivel könyvet is írtam az ír államférfiről. A Nobel bizottság jól választott, amikor Bernard Shawnak, William Buttler Yeatsnek, Samuel Becketnek és napjainkban Seamus Heaneynek ítélte a díjat. A díjazottak minden művét elolvastam.

Az utolsó húsz évben nekiálltam a kortárs ír költészet megismerésének, és a következő költők vereseiből publikáltam magyarra fordított verseket: az ír tájakat lefestő Des Eganról, a tudományokkal is megismerkedett Borantól, az északír angoltanártól, Adrian Ricetől, a szép szerelmes versek költőjétől, Bill Tinleytől, a bibliai versek szerzőjétől, Eileán Chuilleanáintól, a klasszikus örökség átérzőjétől, Michael Longleytől, az ír farmvilág megelevenítőjétől, Peter Fallontól és az ír költészet titkos csillagától, Mary O'Donnelltől. Ezeken túl van két ír versválogatás-kötetem: a *Tört álmok*, mely a teljes ír költészetből válogat, középkori kezdettel és a *Száz ír vers*, mely a kortárs ír költészet számomra kedves darabjait adja közre.

Az 1960-as és 1970-es években olvasmánykutatással is foglalkoztam, részben azzal, hogy mit olvastak az angol és az olasz egyetemi hallgatók, részben azzal, mit olvas (olvasott) a magyar emigráció. Méray Tibor *Nagy Imre*-könyve bizonyult a legnépszerűbb magyar olvasmánynak.

A statisztikában jómagam is szerepelek akkori emigráns társaim műveinek és saját műveimnek olvasásával.

POMOGÁTS BÉLA

AZ ÉRTELMISÉG SZEREPE A JELENBEN ÉS A JÖVŐBEN*

Egy Németh László – idézettel szeretném kezdeni előadásomat – nem csak amiatt, hogy véleményem szerint az idézet szerzője mindig igen nagy felelősségtudattal gondolkodott a magyar értelmiség helyzetéről és tennivalóiról, azért is, mert tapasztalataim szerint Némethről most már évek óta keveset beszélünk, mindenképpen kevesebbet annál, mint amit az eredeti gondolkodó, a magyar „sorskérdések” vallatója és egy kívánatos nemzeti stratégia kezdeményezője, kialakítója megérdemelne. Nos, az idézet, amely az írónak Szegeden 1942. március 14-én (a nemzeti ünnep előestéjén) elhangzott *Az értelmiség önérzete* című beszédében volt hallható (és *A minőség forradalma* című tanulmánygyűjteményében került az olvasó elé) a következőket állapítja meg: „Az ifjúságot mi arra tanítottuk, hogy értelmiség legyen s ne középosztály. Mi a kettő közt a különbség? A középosztály fölött van egy felső és alatta egy alsó osztály; az értelmiségi ember azt tudja, hogy van munkásság, parasztság s ők hárman a nemzet. A középosztályi embernek hivatala és fikszuma van: az értelmiségnek munkája és hivatása. A középosztályinak az, hogy vannak nála nyomorultabbak: tekintély, büszkeség; az értelmiségnek: lelkiismeretfurdalás és felelősség.”

Németh László, ahogy erről több alkalommal is nyilatkozott, egy „értelmiségi társadalom” híve és szorgalmazója volt, azaz olyan társadalomé, amelyben az értelmiség kap vezető szerepet, ha nem is a gyakorlati politika szintjén, de mindenképpen a közvélemény alakításában, és ezáltal a politikai hatalom, mondjuk így: „eszmei” irányításában. Ennek a szerepfelfogásnak azonban számos belső ellentmondása létezik (létezett). Mindenekelőtt az, hogy az értelmiség csak viszonylag ritkán és akkor is igen rövid ideig tölthetett be irányító szerepet a társadalomban, illetve ennek átalakításában. Erről győzhetnek meg bennünket a történelem tanulságai, vonatkozik ez akár a görög-római korszakra, akár a középkori világra, akár a reneszánsz Itáliájára vagy a felvilágosodás-kori Angliára és Franciaországra. Ezekben az időszakokban, illetve ezekben az országokban az értelmiségnek mindig eszmeteremtő és stratégia-felvető

*Beregszászban, a magyar kultúra napján elhangzott előadás szerkesztett változata

szerep jutott, és ilyen módon kezdeményezőként léphetett fel a társadalmi mozgalmakban, eszméltető feladatokat láthatott el a szélesebb keretekben zajló társadalmi átalakulásban, ezeknek az átalakulásoknak a végső folyamatait azonban nem vezérelhette le. Általában a gyakorlati politika vette kezébe ezt a vezérszerepet, és az értelmiségnek nem egyszer csalódottan kellett tapasztalnia, hogy az általa kezdeményezett átalakulások egészen más mederben haladnak tovább, mint amit ő annak idején elképzelt és megszabott.

Mindez nagymértékben vonatkozik a magyar értelmiség történelmi szerepére is. Ez az értelmiség korábban, a középkor világában, de még a reneszánsz mozgalmak idején is többnyire egyházi körökben lépett fel, minderre igen szemléletes példát adnak a Mátyás király udvarában lezajló folyamatok. Csak később, inkább a 17. századtól kezdve kaphatott meghatározó szerepet a laikus értelmiség. Azokat is laikus értelmiségieknek tekinteném, akik például a katonai pályán értek el meghatározó sikereket, ezenközben mégis értelmiségiként vállaltak társadalmi szerepet. Olyan írókra gondolok, mint Balassi Bálint és Zrínyi Miklós. A 18. század második felétől kezdve azonban mindenképpen a magyar értelmiségnek jutott az ország (legalábbis szellemi jellegű) irányítása, minthogy önálló magyar hatalmi és közigazgatási szervezet csak töredékesen működhetett. Ennek az értelmiségnek a legerősebb tényezője természetesen az irodalmi értelmiség volt, és ez emelte magaslatra a magyar irodalom társadalmi hatékonyságát, szerepét.

Az újkori magyar történelem mindenegyves korszaka számos példával tudja ezt a megállapítást alátámasztani, ez a folyamat érvényesült a 18. század végén a magyar felvilágosodás korában, majd nem sokkal ezután a reformkorszakban. Ekkoriban először a Martinovics Ignác által vezetett köztársasági mozgalom, illetve az ebben egybegyűlt értelmiség próbálta irányítani az országos átalakítások rendszerét, ez a mozgalom azonban nagyon hamar elbukott. Ezt követve a Kazinczy Ferenc neve által jelzett kulturális (nyelvújító) tevékenység került az országos mozgalmak élvonalába. A néhány évtizeddel később kibontakozó reformkorszakban ugyancsak az értelmiségnek volt vezető szerepe, talán elég, ha olyan személyiségekre hivatkozom, mint a tulajdonképpen értelmiségi státusban tevékenykedő Széchenyi István, az újságíró Kossuth Lajos és a költő Vörösmarty Mihály. Ez a reformmozgalom vezetett el az 1848-as forradalomhoz és szabadságharchoz, amikor is azonban ennek az értelmiségnek a hatékonysága már erősen csökkent, a politikai vezetés kevésbé hajlott arra, hogy meghallgassa az értelmiség tanácsait, ennek tüneteit mutatják azok a nézeteltérések, amelyek Kossuth és Petőfi Sándor között kialakultak. Az 1867-es kiegyezés nemzeti tekintetben korszakalkotó művét is az értelmiség készítette elő, Deák Ferenc például tipikusan értelmiségi személyiségként te-

vékenykedett. Ugyancsak az értelmiségre hárult az úgynevezett „második reformkor”, azaz az 1900-as évek elején kibontakozó társadalmi mozgalmak irányítása, ennek a reformmozgalomnak olyan műhelyei voltak, mint az Ady Endre, Babits Mihály és Móricz Zsigmond neve által fémjelzett Nyugat című folyóirat és a Jászi Oszkár által szerkesztett Huszadik Század. Tovább folytatva a sort, utalhatok még a két világháború között kibontakozó reformmozgalmakra, például a polgári liberálisok és a népi írók mozgalmaira: ezek is a magyar társadalom átalakításának kezdeményezői voltak.

Aki ezeknek a mozgalmaknak a fellépését és további sorsát figyelemmel kíséri, megállapíthatja, hogy a mindig rendkívül hiteles és hasznos programokkal fellépő értelmiség egy idő (néhány esztendő) múltán jóformán kiszorult az ország életének irányításából. Ady Endre valójában hiába lépett fel olyan politikai programokkal, amelyek elősegítették volna Magyarország polgári modernizációját, a szociális igazságok érvényesülését és az országon belül élő különböző nemzetek megbékülését, ezeket a programokat rendre elutasította és elsodor-ta a gyakorlati politika. Hasonló sorsra jutottak a két világháború közötti korszak értelmiségi reformmozgalmai, így azok a tervek, amelyeket a polgári liberálisok szószólói, pl. Cs. Szabó László és Márai Sándor, illetve azok a tervek, amelyeket a népi mozgalom vezető egyéniségei, pl. Németh László és Illyés Gyula fogalmaztak meg. Végül is meg kell állapítanunk azt, hogy a magyar értelmiség mindig hiteles és hatékony tervezeteket hozott nyilvánosságra, ezek jól szolgálták volna az ország fejlődését és függetlenségét, a gyakorlati politika, a hatalmi berendezkedés azonban mindig szinte kivétel nélkül elsodor-ta ezeket a terveket és helyettük olyan stratégiákat épített fel, amelyek végső következményeik szerint az ország romlását okozták. Hosszú ideig lehetne sorolni azokat a példákat, amelyek arra utalnak, hogy az értelmiségi tervezetek és javaslatok többnyire életképesek voltak és a magyarság felemelkedését tették volna lehetővé, a politika, illetve a politikai hatalom döntései viszont szinte mindig újabb nemzeti tragédiákat készítettek elő. (Természetesen mit sem tudva arról, hogy ilyen következményekkel kell számolni, ezért aztán a politika sohasem érezte azt a felelősséget, amely különben rá hárult volna.)

Nagyon hajlok arra a megállapításra, miszerint Magyarország ma újra történelmi válaszütra érkezett és el fog dőlni az, vajon az országos politika a meglévő értelmiségi stratégiák szellemében próbálja irányítani a társadalom életét, avagy figyelmen kívül hagyva ezeket a stratégiákat, ismét stagnáláshoz, válságokhoz, kudarcokhoz vezet. A rendszerváltozás, két évtizeddel ezelőtt, természetesen szintén értelmiségi stratégiák eredménye volt (amellett, hogy a kommunista rendszer is válságba került és látványosan megbukott). Az akkor fellépő politikai vezetők, például mindenekelőtt Antall József, tipiku-

san értelmiségi személyiségek voltak, még botlásaikban, hibáikban is. A nyolcvanas évek végén, a kilencvenes évek elején különféle értelmiségi műhelyek tettek le az asztalra javaslatokat az országos átalakítások, illetve a stabilizáció érdekében, számos ilyen javaslat fogalmazódott meg mind a baloldalon, mind a jobboldalon, mind a liberálisok, mind a kereszténydemokráciát képviselők, illetve a népi mozgalom örökösei részéről. Könnyű dolog lenne összeállítani egy olyan katalógust, amely bemutatná, hogy tétélesen milyenek voltak ezek a programok, és mérlegelné, hogy mindebből mi valósult meg a mögöttünk lévő években. Talán nem vagyok túlságosan merész, ha azt mondom, hogy a kilencvenes évek elején kialakított reformterveknek csak igen kis töredéke vált valósággá, és talán jelenlegi szociális, politikai, kulturális gondjainkat is nagyrészt az okozza, hogy ezeknek a terveknek a megvalósítása elmaradt.

Mindennek következtében arról kell beszélnünk, hogy az értelmiség javaslatai és stratégiái ma is megvalósításra várnak, jóllehet némileg elégikus módon beszélünk erről, minthogy a magyar történelmi tapasztalat arra utal, hogy ezek a tervek általában megrekednek a szellemi műhelyek keretei között és nem válik belőlük kormányzati stratégia. Mégis joggal szeretnénk bízni abban, hogy a magyar értelmiség nem adta fel hagyományos történelmi szerepét és ma is képes reális stratégiákat, megvalósítható terveket felkínálni az ország vezetésének, illetve a magyar közéletnek. Mindez azonban azt igényli, hogy figyelmeztessünk az értelmiségi szerep hagyományos tulajdonságaira, nem azzal az igénnyel, hogy mintegy felfedezzük ezeket a szerepeket, minthogy az értelmiség társadalmi tennivalóinak, az általa vállalt közéleti szerepeknek, igen terjedelmes hagyománya és szakirodalma van, igaz, a gyakorlati politika ritkán mélyül el ennek a szakirodalomnak a tanulmányozásában. Ilyen módon arra figyelmeztetnék, hogy az értelmiségnek összetett közéleti szerepet kell vállalnia. Általában meg szokták különböztetni az elkötelezett és a független értelmiséget, az első valamilyen politikai mozgalom, párt, irányzat „holdudvarában” fejt ki tevékenységét és önkéntesen vállalja a politikai irányzatok szolgálatát, a második mindenképpen őrizni kívánja szellemi és erkölcsi függetlenségét, és határozottan elutasítja a politikai szolgálatot. Alighanem a két magatartásforma valamiféle egyeztetésére lenne szükség, vagyis egyrészt olyan elkötelezettségre, amely nem valamely politikai erő mellett nyilvánul meg, hanem egyrészt eszmei prioritások, másrészt az ország általános érdekei mentén fogalmazza meg törekvéseit. Másrészt olyan értelmiségre lenne szükség, amely természetesen független a politikai erőktől és ezek ideológiájától, azonban nem független egyetemes eszmei igazságoktól és nem utasítja el a nemzeti elkötelezettséget. Vagyis az elkötelezettség és a függetlenség valamilyen magasabb szintű, hatékony és erkölcsileg hiteles együttesét kellene-lehetne kialakítani.

Véleményem szerint a jövő útját ennek az egyszerre elkötelezett és független értelmiségnek a tevékenysége jelölheti meg. Egy ilyen értelmiségnek birtokolnia kell a szakismereteket, az egyetemes műveltséget, amely kiterjed például a nemzeti és az európai történelem beható ismeretére is, elkötelezettnek kell lennie a maga humánus és demokratikus eszményei mellett, és függetlennek kell maradnia a pártpolitikától. Tudom, hogy mindez nagyon szigorú követelményt jelent, tekintettel arra, hogy a mögöttünk álló két évtizedben a magyar értelmiség igen sokat veszített korábbi szerepéből, kivált ha a rendszerváltozás körüli esztendőkre gondolok. Mindezzel együtt sokat veszített korábbi tekintélyéből is, ma az értelmiséget meglehetősen idegenkedés, nem egyszer türelmetlenség fogadja a politikai élet mindkét oldalán. Vagyis olyan követelményekkel kell fellépünk az értelmiséggel szemben, amelyeknek ma, különös tekintettel a politikai osztály ellenállására, nehéz eleget tenni. Ezért gondolom azt, hogy a következő esztendők a magyar értelmiség történelmi vizsgáját is magukkal fogják hozni, ennek az értelmiségnek, mint nem egyszer az ország története során, ismét igazolnia kell a maga rátermettségét és függetlenségét, szellemi fölényét és megvesztegethetetlenségét. Már csak abban a tudatban is, hogy a jövő társadalmának, ahogy ezt annak idején Németh László kifejtette, „értelmiségi társadalomnak” kell lennie.

Befejezésül Németh *Második szárszói beszéd* című előadására szeretnék hivatkozni, ez 1943 augusztusában hangzott el Balatonszárszón, a népi írók tanácskozásának keretében (és *Az értelmiség hivatása* című kötetben jelent meg). Az idézet a következőképpen hangzik: „Én az osztálytalan társadalmat, ha az nemcsak névleg van meg, de az emberek műveltségében is, másnak, mint értelmiségi társadalomnak el sem tudom képzelni. Ez az osztály az, amely a többi lassan magába ölelheti... Nincs tehát semmi oka annak az értelmiségnek, amely ezt a nevet megérdemli, csüggedten szállnia a jövő zűrzavarába... Én pedig azt mondom: sosem volt ilyen szép értelmiségi embernek lenni, mint ma. Csak az értelmiség hivatását ne felejtsék el. Értelmiségi foglalkozásukat föladhathják, válhatnak munkakönyvet, elmehetnek szőlőt kapálni, azt azonban ott is tudniok kell, hogy értelmiségi emberek s ma az értelmiség a Noé bárkája. Benne ring mind az a hagyomány, küzdelem, emlék, amit az izgalomba jött emberiség tán hajlandó volna föláldozni. S benne menti magát a Jövő nagy utópiája is: az osztályok valódi összeölelkezése – egy megtisztult értelmiségi kultúrában.”

ZUBÁNICS LÁSZLÓ

PETRŐCZY KATA SZIDÓNIA, AZ ELSŐ MAGYAR KÖLTŐNŐ

Petrőczy Kata Szidónia

Pekry Lőrincné Petrőczy Kata Szidónia: a mai ember fülének kicsit furcsán hangzanak a korabeli erdélyi, felső-magyarországi nemesi famíliák gyakran használt keresztnévei: Bora, Szidónia, Polixénia. Az első magyar költőnő életrajzi adataival egyetemi hallgató koromban „futottam össze”, s már akkor feltűnt nekem, hogy elhalálózásának helyéül a lexikonok Beregszentmiklóst (a mai Csinagyijevot) tüntetik fel.

Amikor az első képi ábrázolás a kezembe került, kicsit össze is rezzentem, mert a színes másolatról egy férfias kinézetű hölgy tekintett vissza rám. Az ismeretlen festő olajképén egy rangbeli hölgy ábrázolása látható (felirata szerint: „Comitissa Catharina Sidonia Pekry nata Baronessa Petroczy consor Comititis Laurentis Pekry”). A képiró valószínűleg a Rákóczi-szabadságharc első, nyugalmasabb esztendeiben vitte vászonra a költőnő portréját. Ebben az időszakban a képzőművészet még nem teljes mértékben törekedett a modell élethű ábrázolására, többnyire a külsőségek (ruházat, ékszerek) aprólékos kidolgozásával próbálták a megrendelő társadalmi állapotát bemutatni. Később kicsit megnyugodtam, amikor a főnemesi családok ősgalériáiban viszontláttam Széchy Mária, a nevezetes „murányi Vénusz” portréját: hozzá képest a vizsgált személyiség még csinosnak is mondható.

Ez a gondolatvilág visszaköszön Petrőczy Kata Szidónia portréján is, amelyen a korabeli magyarországi divatnak megfelelően a fehér patyolat ingváll, illetve az igazgyöngyökkel, aranyhímzéssel díszített köntös engedi látni a vállakat, illetve a keblek felső hajlatát is. A kicsit „bécsiesre” hajló divatirányzatot báró Apor Péter: *Metamorphosis Transylvaniae* (1736) című munkájában nemhiába kárhoztatja: „...az asszonyoknak és leányoknak a könyökökig feljebb ugyan bővebb ingek volt, az könyököktől fogva az kezüig sípos-ráncos, szoros ujjá volt, inneplő pedig olyan táblaforma volt, ki arannyal varrott, ki jóféle gyönggyel rakott ruha volt, amelyet azon ráncos sípforma ing ujjára tettek. Nem volt akkor ráncban szedett, egész mellyü ingek az asszonyoknak, hanem az ingek elöl meg volt hasítva, annak kötője volt, s úgy kötötték meg az nyakoknál, mert akkor éppen az nyakokig

volt fel az ingek, nem bocsátották úgy zsisbvásárra az csecseket szemtelenül, mint az mostani asszonyok és leányok, hogy csaknem egészen, többnyire félig nyakok, csecsek meztelenül úgy áll, mintha éppen az férfiakot kénálnák csecsekkel...”²

A kora újkor embere is többféle ruhadarabbal rendelkezett a különféle eseményeknek megfelelően. Ezáltal a ruházat a reprezentáció egyik legfontosabb eszköze, hiszen a rangnak vagy egy másik társadalmi, politikai csoporthoz való tartozásnak kifejezőeszköze lehet. Az ideológiai háttér mellett azzal is számolnunk kell, hogy a ruha értéke mást jelentett a kora újkorban, mint ma (*a korabeli leírások szerint Zrínyi Ilona királypiros díszruhájáért akkoriban 2-3 falut lehetett venni; amikor 2009-ben rekonstruálták Esterházy Pálné Thököly Éva /Petróczy Kata Szidónia unokatestvére/ díszruháját, csak az anyagköltségek (s nem számítjuk ide az eredetileg használt korallgyöngyöket) a mai árakon is 450 000 forintra rúgtak³.*)

Petróczy Kata Szidónia drága ruházatát a festményen pazar ékszerek egészítik ki: egy nagyobb méretű ékköves násfa a köntös elülső részén, egy igazgyöngyös nyakék, illetve füllbevaló, valamint egy ékköves hajháló. A festmény elkészülésekor valószínűleg a negyvenes éveiben járó nagyasszony a kor divatjának megfelelően magasra borotváltatta a homlokát, illetve élt a korabeli sminkelési technikákkal is. A magas ívű szemöldökök alól egy szomorú barna szempár tekint ránk, azonban a szomorúságot némiképpen ellensúlyozzák a makacsul összehúzott dacos ajkak.

Milyen volt a sorsa a korabeli magyar főúri asszonyoknak? Takáts Sándor Régi magyar nagyasszonyok⁴ című munkájában ezzel kapcsolatban így fogalmaz: *„az asszony, feleség, leány és nő szavaink eredeti jelentése arra utal, hogy a nő igen becsült tagja volt a honfoglalás előtti társadalmunknak is. S maradt az századok hosszú során, tárgyalt korszakunkban is. Bizonyítja jogalkotásunk, amely Európa-szerte egyedülállóan igyekezett a nő egyenjogúságát érvényesíteni. Az Árpádkorban a nőnek saját vagyona, birtoka lehetett, s az ősiség bevezetése után a fiúsítás, de főleg a leánynegyed intézménye adott jogi-gazdasági függetlenséget neki. Az özvegyet pedig a hitbér támogatta, sőt gyermekeinek felneveléséig kezén maradt a férj birtoka, s örökölte politikai jogait is. S hogy az asszony a házasságban is megtartotta önálló személyiségét, szépen bizonyítja az a tény, hogy nem vette fel a férje nevét, leánynevét használta. A férfi persze rangosabb volt. Már csak azért is, mert a nemek különbségét majd mindig megtette a korkülönbség. A nő ugyanis általában tizenkét-tizenhat éves korában ment férjhez, a férfi viszont tizennyolc biztosan elmúlt, hogy házasodott, de gyakorta sokkal idősebb volt. Nádasdy Tamás például, a későbbi nádor, harmincnégy éves, amikor feleségül veszi a tizenkét éves Kanizsai Orsolyát. A házastársi kapcsolatot tehát már induláskor befolyásolta a gyermek-felnőtt viszony. A nő rendjén valónak találta, sőt el is*

várta, hogy az ura parancsoljon neki, megmondja, mit tegyen. Annál is inkább, mert a férj gyakorta hónapokon át távol élt otthonától. Közéleti tisztsgében az ország sorsán munkálkodott, akár a politika, akár a had mezején. Távollétében feleségének kellett mindent elintéznie. Megesett még az is, hogy a feleség fegyverrel védte meg férje és gyermekei vagyonát, birtokát.”

Ki is volt gróf Pekry Lőrincné született báró Petróczy Kata Szidónia? A felsőmagyarországi nemesi család⁵ tagjai közül elsőként az édesapa, id. Petróczy István emelkedik ki, aki 1647-ben bárói rangra⁶ emelkedett. Birtokainak központja a Trencsén megyei Kaszavár volt. Sógorával, gróf Thököly István árvai főispánnal együtt részese volt a Wesselényi-féle összeküvésnek, majd annak leleplezése után kénytelen volt Erdélybe menekülni, ahol a bujdosók egyik vezére lett.

Ha az apai ág „előkelőséggel” nem büszkélkedhetett, annál fényesebb volt a családfa anyai ága. Az édesanya, Thököly Erzsébet egy gyorsan meggazdagodó (a „dinasztiaalapító” Thököly Sebestyén nagyszombati marhatózsérként kezdte pályafutását⁷), s ezáltal szédületes társadalmi karriert befutó családból származott. A Thököly familia a Habsburgokhoz hasonlóan kiválóan tudott házasodni, így a felmenő családfán nem kisebb személyiségeket találunk, mint gróf Thurzó György nádort (Thököly Erzsébet nagyapja), a magyarországi evangélikusok nagy patrónusát, Báthori Erzsébet, a „csejtei boszorkány” elítélőjét, illetve Zrínyi Miklóst, a szigetvári hőst (Thököly Erzsébet ükapja).

Petróczy Kata Szidónia nagybátyja, Thököly István Gyulaffy Máriával kötött házassága révén olyan erdélyi családokkal került rokonságba, mint az iktári Bethlenek (Bethlen Gábor erdélyi fejedelem, választott magyar király, Bethlen István kormányzó), a Rhédeiek (Rhédei Ferenc máramarosi főispán, erdélyi fejedelem). A magyarországi rokonok kiemelkednek az Esterházyak (Esterházy Pál nádor Thököly Évát vette feleségül), illetve a Rákócziak (Thököly Imre és Zrínyi Ilona házasságkötését követően a rokonai szálak még szorosabbak lettek).

Az életrajzi lexikon tömören így emlékezik meg a költőnőről:

Petróczi és kaszavári báró Petróczy Kata Szidónia (báró Petróczy, gróf Pekry Lőrincné) (Kaszavára, 1662 (?) – Beregszentmiklós, 1708. október 21.) a magyar barokk első ismert költőnője, a kegyességi próza alkotója, a pietizmus hazai képviselője.

Buzgó protestáns (evangélikus) családból származott, II., avagy idősebb Petróczy István báró és Thököly Erzsébet grófnő leánya, édesanyja Thököly Imre fejedelem nagynénje volt. Anyja korai halála után félárvaként nevelkedett Kaszavárban. Apja 1670-ben a Wesselényi-összeesküvés miatt jószágait veszítve Erdélybe menekült, leánya pedig Wesselényi László és Bakos Zsuzsanna lengyelországi otthonába került. Később ő is Erdélybe ment, ahol 1681. július-augusztus körül feleségül ment a református Petrovinai Pekry Lőrinchez.

Házasságának első éve az ózdi kastélyban és a fejedelmi udvarnál boldogan teltek; utóbb azonban férje elhidegülése miatt csak lányai nevelésében, a vallásban és a költészetben talált vigaszt. Ez időből származnak s érzékeny szívének akkori fájdalmaival fejezik ki költeményei. Férjét 1686-ban, Thököly Imrével folytatott titkos levelezés vádjával elfogták, és Nagyszebenben fogságba vetették. Augusztus 12-én a szebeni országgyűlésen hűtlenségi perben elmarasztalták, neje azonban kieszközölte Apafinál, hogy kezeség és reversalis mellett szabadon bocsássák. Cserei Mihály szerint Pekry ekkor *„kibujdosék Erdélyből s mivel különben Magyarországnak elő nem mehet, kéntelenség alatt pápistává lőn s grófi titulust adának neki Bécsben, úgy jöve vissza Erdélyben.”* 1692-ben a császártól grófi címet kapott. Saját birtokán élt Kutyalván, és 1695-ben Alsó-Fehér vármegye főispánja, 1699-ben pedig Udvarhelyszék főkapitánya lett.

A Rákóczi-szabadságharc kitörésekor Pekry kuruc fogságba esett, s fogságában II. Rákóczi Ferenc oldalára állt át, aki 1704 tavaszán tábormokká nevezte ki, az 1704. júliusi gyulafehérvári országgyűlésen pedig erdélyi főgenerálissá választották.

Neje ezalatt Rabutin fogságába került öt leányával, és több mint egy évig raboskodott Szebenben, ahol kisebb mértékű szélütés is érte. 1704 novemberében szabadult kuruc fogságba esett császári foglyokért cserébe. Férje eközben visszatért református hitére. A hadihelyzet változásai miatt a család kétszer is (1705, 1707) menekülni kényszerült Erdélyből. Petrőczy Kata előbb Huszton, majd a fejedelem beregszentmiklósi kastélyában kapott menedéket, s ott is hunyt el.

Felső-magyarországi (mai szóval élve kárpátaljai) tartózkodása 1706. március 18-án kezdődött Huszton⁸, ahol az erdélyi rendek kötöttek szövetséget a magyarországiakkal, hogy Ausztriával külön békére nem lépnek és Rákóczit a magyarok is elismerik Erdély fejedelmének. A huszti gyűlésen részt vett gróf Pekry Lőrinc, az erdélyi fővezér is, akinek elveszett erdélyi birtokaiért máramarosiakat adott a fejedelem, illetve huszti kastélyát a generális családjának rendelkezésére bocsátotta. Itt éltek egészen 1708-ig, amikor Husztról a közelgő ellenség híre elől a költőnő lányaival Beregszentmiklósról menekült.

Mit tapasztalhatott Petrőczy Kata Szidónia a valaha jobb napokat látott Telegdy-Rákóczi kastélyban, ahol a Wesselényi-összeszküvés bukása után a menekülő I. Rákóczi Ferenc is meghúzta magát. A kastély első ismert urbáriuma 1648-ban készült Nyári Krisztina örökösei számára, ebben boltozott pincéit, palotáját, élésházát említik. Az 1673-as összeírás részletesen tájékoztat a kastély beosztásáról és berendezéséről: a földszint boltozott helyiségei közt Öreg Palotát, Sáfárházat, tömlőcöt találunk, az emeleten pedig a gerendamennyezetes Nagyságok házát, Frayczimerek házát, Ebédlő Palotát. A közlekedést kő Grádics és mindkét szinten kőboltozatos Ambitus biztosította, Fel vono Kapuja előtt orsós-karfás Filegoria húzódik zsindeletető alatt.

1722-ben ismét összeírták a helyiségeit, ekkor négy nagyobb és öt kisebb szobát, három kamrát és konyhát sorolnak föl. A kastély már 1596-ban elnyerte végső formáját, a későbbi urbáriumok is arról tanúskodnak, hogy a helyiségek száma és funkciója alig változott, így az itt lakók elég szűkös körülmények között töltötték mindennapjaikat. A kiszolgáló személyzet az udvaron álló majorsági épületekben élt. A kastély ablakainak egy része üvegtányéros volt, a lakóhelyiségeket külső fűtésű cserépkályhákkal oldották meg.

Mivel szebeni rabságágában kisebb szélütés érte, Pekryné csöndre, pihe-
nésre vágyott. Némely kutatók szerint itt, szentmiklósi magányában állította össze és írta le szép betűkkel mintegy ötven versből álló énekeskönyvét, szenvedéseinek verses tanúvallomásait.

Augusztus végén még visszavágyott Husztra, de a közel négy esztendeig tartó betegsége, sűrűn megisméltató rohama végképp ágyhoz szorította. Innen út már nem volt más előtte, mint amely az örök dicsőségű halhatatlanságba vezetett. Sokan tévesen úgy tudják, hogy Huszton halt meg a magyar irodalom első kiemelkedő költője⁹. A huszti református templomban helyezték végső nyugalomra, ideiglenes temetésére 1708. december 23-án, végleges sírba tételére pedig 1709. május 26-án került sor, sírja azonban nem maradt fenn korunkig.

Emlékére, születésének 350. évfordulójára álljon itt néhány költeménye:

HOL VAGYOK, NEM VÁGYOK ...

*Keseredett szívem immár mihez bízol,
Szomorúságidban kihez folyamodol,
Nincsen ez világon, ki tanácsot adjon,
Avagy megvigasztaljon.
Ki lehetne vajon oly igaz barátod,
Kinek jelenthetéd te titkos bánatod,
Azt nem találhatod, magadat fogyatod,
Fájdalmidat jajgatod.
Mert szintén az földig nyom az keserűség,
Elfogyott s nem újul benned az reménség,
Kik csak éjjel-nappal, így epedsz sok búval,
Sok titkos sóhajtással.
Az reméltelenség benned nevededik,
Senki fájdalmidon nem is szánakodik,
Sőt inkább nevetnek, tapsolván örülnek
Az te irigyid ennek.*

*Neveli kínodat az titkos hallgatás,
Hogy nem jelentheted senkinek fájdalmas,
Jaj már így kínlódván, magadot fogyotván
Élsz, könyveket hullatván.
Senyvedjed békével szomorúságidot,
Mert az mennyi Úr tudja fájdalmidat,
Terjeszed eleiben ügyedöt, s ő ebben
Megsegít keresztedben.
Ő gyógyíthatja meg az te sérelmidet,
Jó úrral köti bé halálos sebedet,
Titkodnak tudója, csak ő orvoslója,
Igyednek pártfogója.
Bízzál azért benne, mert ad könyebséget,
Az te keresztedbe nyújt még segítséget,
Ha sujtol is itten, de azután Menyben
Meg nyugot nagy örömben.*

NÉMETBŐL FORDÍTOTT ÚJ ÉNEK ACH WIE NICHTIG

*Oh, mulandó s változandó az ember élete,
Ki mint egy köd megjelenik,
Ottan mindjáraást eltűnik,
Úgy az mi életünk múlik.
Oh, mulandók változandók az ember napjai,
Mint sebes víz áradása,
Tartóztatlan folyása,
Úgy az mi időnk állása.
Oh, mulandó s változandó az ember öröme,
Mint változnak idők s órák,
Békesség, had sötét s világ,
Úgy az öröm is elhervad.
Oh, mulandó s változandó az ember szépsége,
Mint az szép virág meghervad,
Ha erős szél reá fuvand,
Úgy a szépség is megfonnyad.
Oh, mulandó s változandó az emberi erő,*

*Ki oly bátor mint oroszlány,
Óriással is szemben áll,
De meg gyötri azt az halál.
Oh, mulandó s változandó az ember szerencséje,
Ki forog mint egy kereken,
Egyik helybül másra megyen,
És meg nem állhat egy helyen.
Oh, mulandó s változandó világi böcsület,
Kinek ma kezét csókolják,
Majd Isten gyanánt imádják,
Holnap lábokkal tapodják.
Oh, mulandó s változandó emberi okosság,
Az ki tud bölcsen beszélni,
És másoknak tanácsolni,
De el kell annak is múlni.
Oh, mulandó s változandó az ember tudománya,
Az ki szép invenciókat,
Kitalál ékes munkákat,
Halállal végzi azokat.
Oh, mulandó s változandó e világi sok kincs,
Kit árviz és tűz elveszthet,
Porrá és hamuvá tehet,
Örökké tartó nem lehet.
Oh, mulandó s változandó világi uraság,
Ki fen áll nagy hatalomban,
De nem maradhat meg abban,
Feküdni kell koporsóban.
Oh, mulandó s változandó ez világ pompája,
Az ki bíbort, bársonnt viselt,
Mások felett tiszteltetett,
Az sírban elfelejtetett.
Oh, mulandó s változandó ember minden dolga,
Mert majdan minden elmúlik,
Csak az kik az Istent félik,
Azoknak jutalmok fínlik.
Oh, megváltóm, szabadítóm, szerelmes Jézusom,
Erősítsed én hitemet,
Hogy semmi mulandó tőled,
El ne szakassza szívemet.*

IRODALOMJEGYZÉK

- Nagy Iván. Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. IX. 279. I. Thaly Kálmán. Irodalom- és műveltség-történeti tanulmányok a Rákóczy-korból. Budapest, 1885. 117. l.
- S. Sárdi Margit, Petrőczy Kata Szidónia költészete, Bp., 1976.
- S. Sárdi Margit. Petrőczy Kata Szidónia és a pietista nőeszmény = A nő az irodalomban, Zalaegerszeg, 1984, 28–49.
- S. Sárdi Margit. Nőköltőink első generációja: a főúri költők = Szerep és alkotás. Szerk. Nagy Beáta, S. Sárdi Margit, Debrecen, 1997, 41–50.
- S. Sárdi Margit. A költő szerepe és társadalmi lehetősége a XVII–XVIII. században = Hagyományos női szerepek, szerk. KÜLLŐS Imola, Bp., 1999, 135–149.
- Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái X. (Ótódcska–Popea). Budapest: Hornyánszky. 1905.
- Antalfy Endre: Petrőczy Katalin Szidónia élete és munkái. 1664-1708, Luther-társaság, Budapest, 1904.
- Emődi Tamás. A beregszentmiklósi Telegdi–Rákóczi-kastély. Korunk. 2005 December.
- Harsányi István-Gulyás József: Petrőczy Kata Szidónia versei. Irodalomtörténeti Közlemények, Budapest, 1915.
- S. Sárdi Margit: Petrőczy Kata Szidónia költészete, Irodalomtörténeti Füzetek 90., Budapest, 1976.
- Petrőczy Kata Szidónia kézirásos verseskötve, Trezor, Budapest, 2001.
- Jó illattal füstölgő igaz szív, Koinónia, Kolozsvár, 2003.
- Kinczler Irén: Petrőczy Kata Szidónia, 1662-1708, 2. kiadás, Fébb Kht, Piliscsaba, 2004.
- Sz. Bérczi Margit: Búval teljes esztendeim - Petrőczy Kata Szidónia életregénye, Luther Kiadó, Budapest, 2008.

JEGYZETEK

¹ <http://mek.oszk.hu/>

² Aport Péter: Metamorphosis Transylvaniae, avagy az erdélyi régi szokások és rendtartások, az kik voltak s múltanak, s újak származtanak. <http://magyar-irodalom.elte.hu/gepesk/corpus/xviii/appe1001.htm>.

³ Zay Orsolya. A régi magyarok köntösirül - Magyar női viselet a 16-17. században. // <http://sirasok.blog.hu/2011/05/14/>. Lásd még: Tompos Lilla: „Nagy embereknek emlékezetire” - Főúri öltözetek az Esterházy-kincstárból. http://artportal.hu/forrasok/cikkek/szalon_magazin.

⁴ Takáts Sándor: Régi magyar asszonyok. Bp. 1914. Élet. 341 p.

⁵ Lehoczky leírása szerint a család 1526 után Horvátországból került Trencsén vármegyébe, ahol megszerezte Kaszavárt és uradalmát. A család első ismert őse Petrőczy Pál, Anna hercegnő kamarása, később királynéi tárnokmester. A család II. Lajos királytól 1523-ban kapott adománylevelében az alábbi címet kapta: kék mezőben felfelé fordult ezüst félhold, fölötte két egymás fölé helyezett hatágú (heraldikai) arany csillag; a sisakdísz: ezüst félhold ráillesztett hatágú arany csillaggal. //Rudnay Béla. Ujfalussyak és Rudnayak perei a Petrőczyek ellen 1543–1591. Budapest 1910., Franklin Társulat 8r. 259 l. (Lásd még Turul 1910/4)

⁶ A magyar arisztokrácia családi kapcsolatrendszere a 16–17. században. Főrendi rangemelési oklevelek (1483–1690). // <http://archivum.piar.hu/arisztokrata/12rangemelesek.htm>.

⁷ A Thököly-család megalapítója 1572-ben kapott címeres nemeslevelet Miksa királytól. Az oklevelet a kitüntetett gazdagságához illő pompával állította ki a kancellária; a címer kerete mellé Thököly Sebestyén képmását is odafestették. // <http://mek.oszk.hu/09100/09175/html/47.html>.

⁸ Zubánics László. A beregi, ungi és máramarosi várak szerepe a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharcban. Együtt. 2011/4. 66. old.

⁹ „Melléje helyezték örök nyugalomra Petróczy Kata Szidóniát, a ki 1708-ban a vár alatti udvarházban halt el Dolhay György özvegyénél és férjét, gróf Pekry Lőrincz tábornagyot, a ki 1709-ben végezte be életét. A negyvenes években a sírboltban talált ékszerek és bársony ruhafoszlányok a Pekry páré és Dolhay Györgyé lehettek.” // Petrovay György. A Dolhai család eredete, leszármazása és története (1366–1708). (Harmadik és befejező közlemény egy címerrajzzal). Turul 1893/4.

DUPKA GYÖRGY

65 ÉVE TÖRTÉNT

A KÉNYSZERMUNKÁRA HURCOLT KÁRPÁTALJAI FIATALOK KÁLVÁRIÁJA

„Az t írták a donbászi vidékről, / véresen ment le a nap az égről, / de sok vér folyt az idegen földre, / de sok bányász aludt el örökre.” A Punykó Mária által 1988-ban Tihor Júlia beregújfalui adatközlőtől hangszalagra rögzített, 1992-ben légerverses gyűjteményben¹ is megjelent balladából idéztem. A ballada szerzője ismeretlen, valószínűleg egyike azoknak a fiataloknak, akiket 1947–1952 közt kényszerítettek bányamunkára a Donyec-medencében. Kívülálló ugyanis aligha tudta volna hitelesen megjeleníteni az elhurcolt fiatalok sorsának sok esetben tragikus alakulását.

Gyermekkoromban apámtól és más felnőttektől gyakran hallottam Szolvával és Donbással kapcsolatos hátborzongató történeteket, és mindkét helyszín a „pokol kapujaként” vésődött emlékezetembe. Emlékszem Forgon Pál egykori református püspök légerversének a lényegét borzongató pontossággal megfogalmazó sorára – „*Népiünk temetője: Szolyva*” –, a balladából vett idézet negyedik sora pedig – „...*de sok bányász aludt el örökre*” – a Donbáson bányamunkára kényszerített magyar „fezeós” fiúk sorsának emlékét ápolja bennem. A donbászi légerballadát beregszászi, nagybégányi és más települések munkatáborát megjárt túlélői többször elénekelték különböző rendezvényeken. Apám több ezer társával együtt katonai behívóval, huszonegy évesen került Donbászra, ahol szintén beregvidéki fiúktól hallotta énekelni. A rabszolgamunkát nem sokáig bírta (túrta), néhány cimborájával hazaszökött, de itthon elfogták és elítélték őket. Ezúttal a murmanszki légerbe vitték, ahol túlélte a 40-50 fokok pusztító hideget – hite a fagynál is erősebb volt.

A feltárt levéltári anyagok szerint 1947–1952 közt vidékünkön a legnagyobb munkabehívás, erőszakos toborzás zajlott le, amely tömeges ellenszegülést váltott ki a lakosság körében.² Akkoriban Kárpátalját kijevei utasításra a Sztálinói (Donyec) Munkaközponthoz sorolták, és meghatározott számú munkaerőt kellett biztosítania az újjáépítendő bányavidék részére. 1947 márciusában jelent meg az USZSZK Minisztertanácsa és az Ukrajna Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottságának rendelete, amely Kárpátalja részére 8 000, 1949-ben 5500 fős kvótát állapított meg. A megyei vezetéshez kapcsolódó egyik ügyirat szerint Ivan

Turjanica, a megyei tanács végrehajtó bizottságának elnöke levélben kérte az ukrán kormányt, hogy Kárpátalja számára ettől alacsonyabb kvótát állapítson meg; de ezt a kérést figyelmen kívül hagyták. Turjanica elnök és végrehajtói körülmekintően szervezték meg a rendelet végrehajtását: koordinálásukkal 1947–1949-ben mintegy 12 000 kárpátaljai fiatalat kényszerítettek a Donyec-medencei munkatáborokba. „Az *'önkéntes munkát' nem is élte túl mindenki*”.³ Sztálin halála után már visszafogottabban foglalkoztak munkaerő-toborzással, a feketelistára került német, magyar és más nemzetiségűek (köztük kuláknak minősített, valamint görög katolikus papi családok) kitelepítésével. Az 1947–1991 közötti időszakra vonatkozó adatok szerint a Szovjetunió különböző területeire a kényszerintézkedések során kitelepített és a szovjet propaganda hatására áttelepült személyek száma több mint 200 000 fő.⁴ A levéltári ügyiratok igazolják, hogy megyei szinten a „munkabizottság” és a hadkiegészítő parancsnokság a behívókat 1947 márciusa–áprilisa között először a hegyvidéki falvakban kézbesítette ki. Sokan megtagadták a behívók átvételét, inkább a bujdosást választották. Rahón például a listán szereplő 171 katonaköteles személy közül március 17-én csak 66 fő jelent meg, az alkalmasnak talált 53 főből csak 23 főt küldtek Donbászba, a többiek megszöktek.⁵ Egy 1948-as feljegyzés szerint a románok lakta Középpapsán (Szerednye Vogyane), Tiszafejéregyháza (Bila Cerkva) és Aknaszlatina községben mintegy 100 fő kapott behívót, a megadott időben és helyszínen azonban senki sem jelentkezett. A „munkabizottság” utasítására a milícia rajtaütésszerű ellenőrzést hajtott végre Középpapsán, melynek során 25 katonaköteles fiatal a helyi községi tanács épületébe zártak be. Az éjszaka folyamán a kitört ablakon keresztül öten megszöktek. A reggeli órákban kikerkező belügyiseket felháborodott tömeg fogadta, és a kialakult, meglehetősen zavaros helyzetben a többiek is kiszabadultak. A hatóságok ezeken a településeken is megtorló intézkedéseket foganatosítottak. Helytálló korabeli információk vannak arról, hogy a katonaköteles fiatalok központi gyűjtőhelyéről (Munkács, Duhnovics utca, közel a vasútállomáshoz) szintén százak szöktek meg. Szemtanúk állítása szerint sokan a Donbászra irányított szerelvényekről ugráltak le.

Üdvözlendő, hogy a korábbi hallgatás falát áttörve Kárpátalján egyre többen foglalkoznak a donbászi munkaszolgálat magyarokat érintő problémakörével, többek közt újságírók, helytörténészek, főiskolai kutató-tanárok és diákok. Az úttörők között kell megemlíteni Csanádi Györgyöt (Beregszászi György⁶ néven is publikál), aki a beregszászi járási lapban (1945–1991 közt *Vörös Zászló* néven látott napvilágot) az 1948-ban megjelent, Donbással kapcsolatos sajtóanyagot elemezte, szemtanúkat idézett fel, és erről az időszakról adott hiteles képet. A Donbász-kérdéskörrel eddig leginkább a beregszászi főiskola fiatal kutatói foglalkoztak. Ebben a tárgykörben figyelemre méltó

elemző tanulmányokat között a 2002-ben itt diplomázott, majd tudományos fokozatot elért Molnár D. Erzsébet (Svetkó Erzsébet néven is publikál),⁷ aki a főiskola történelem és társadalomtudományi tanszékének oktatója. Tanítványa, Tóth Zsuzsanna⁸ is intenzíven foglalkozott a deportálás második hullámával. A Pécsi Német Kör által szervezett projektekre elküldött közös dolgozatuk⁹ elismerést váltott ki. Molnár D. Erzsébet irányítása alatt elmélyülten foglalkozott a témával Baráth Viktória¹⁰ diákkutató is, aki mélyinterjúkat készített benei, mezővári, kígyósi, makkosjánosi, balazséri, búcsúii, borzsovai túlélőkkel, és elemezte azokat. Az adatközlőkkel kitöltetett kérdőívek révén olyan adatokat gyűjtöttek a donbászi munkaszolgálatról, amelyeket szakirodalmi, valamint levéltári forrásokból nem tudhatunk meg. A Molnár D. Erzsébet–Tóth Zsuzsanna szerzőpáros találóan állapítja meg: *„Bár a kérdőívek magyar nemzetiségű emberekkel készültek, azonban ez az elhurcolás és a munkatábor körülményeinek bemutatása szempontjából indifferens, s ezért jól tükrözik az eseményeket és a körülményeket”*.

Az említett kutatók eddig publikált dolgozataiból úgy tűnhet, mintha a kényszerintézkedések kizárólag a magyar és német katonaköteles fiatalokra terjedtek volna ki. Egyetértek azzal a következtetéssel, hogy ez az akció a „malenykij robot” után tulajdonképpen a második deportálási kísérletnek is tekinthető, ugyanakkor részigazságnak tartom a megállapítást, miszerint a kényszermunka *„áldozatai túlnyomó részt tizenéves magyar fiatalok voltak”*, s hogy a munkaszolgálatosok által átélt meghurcoltatás és megaláztatás csakis rájuk vonatkoztatva, *„a szovjet hatalom magyarellenos nemzetiségpolitikájának”* számlájára írható. Ez a kijelentés pontosításra szorul.

A valóság az, hogy a sztálini kommunista diktatúra a szovjet társadalom minden osztályával és nemzetiségével, különösen a meghódított területek lakosságával szemben fokozott óvatosságot tanúsított. Kárpátalja népeihez is gyanakvással viszonyult. Ez az oka annak, hogy az 1927–1930 között született magyar, német, román, ruszin/ukrán és más etnikai csoportokhoz tartozó fiatalokat nem sorozták be a szovjet hadseregbe. A jelzett korosztály fiataljai közül sokan politikailag megbélyegzett családok sarjai voltak, viszont a *„munkahadseregbe”* alkalmasnak találták őket. Egy-egy keletre induló vasúti transzportba a 18-21 évesek közé a létszám emelése érdekében 14-17 éves fiatalokat is besoroztak. Apám visszaemlékezése alapján tudomásom van arról, hogy a Szovjetunió szinte valamennyi nemzetiségének „feketelistára került” képviselőit Donbászra kényszerítették.

Tény, hogy a helyhatósági „munkabizottságok”, a hadkiegészítő parancsnokságok a szovjet titkosszolgálat közreműködésével a magyar, német és román lakta településeken sokkal erőszakosabban hajtották végre a toborzási akciókat,

mint a ruszin/ukrán lakta helységekben. Valójában a szocialista tervgazdaság számára szükséges olcsó munkaerőt toboroztak, elhallgatva a szándékos migrációs, telepítési politika lényegét. Az érintett fiatalok mozgósítását a szovjet agitációs propagandagépezet „önkéntes tömegmozgalomként” állította be.

Az ukrán, orosz, román és a helyi magyar sajtóban is „boldog munkáshétköznapokról” szóló, a fiatalokat Donbászra csalogató olvasói leveleket közöltek. A Kárpáti Igaz Szó *Levelek a Donbászból* rovatában olvasható a bátyúi Hollender Ferenc levele, aki Ekonomicseszk városba került, „*hogy gyors ütemben építhes-sük fel gyárainkat, falvainkat, kultúr- és egészségügyi intézményeinket, szükséges, hogy elsősorban szenet, minél több szenet termeljünk*”. Levelében leírja azt is, hogy Preznánszky László társával együtt jeles eredménnyel fejezte be a két-hónapos tanfolyamot. Bányában dolgoznak, brigádjuk 300 %-ra teljesítette havi tervét, Szilágyi József barátja 1100 rubelt keresett, napi 8 órát dolgoznak, kiváló tisztálkodási lehetőségük van. A bányatelepen öten laknak egy szobában, „*de most Csanda Sándor elhozatta a feleségét, így most ők külön lakást kaptak*”. Esténként szórakoznak, tanulnak, moziba és klubba járnak. Hatan 1 hektár földet is kaptak, hogy azon kertészkedjenek. Ezekkel a szavakkal fejezi be levelét: „*Beiratkoztam a sportklubba is, amely már az új öt éves terv egyik alkotása. Esténként sokáig szól nálunk a rádió, a gitár és a balalajka hangja összevegyül a mi énekeinkkel és eltölt bennünket az itt megtalált életöröm.*”¹¹

Egy másik „idillikus” levél szerzője a bótrágyi Demeter Ferenc, aki alig néhány hónapja jött ki Bótrágyról társaival együtt, kitűnően érzi magát, egészséges, jó eredménnyel elvégezte a bányásziskolát. Amíg tanult, 350 rubel fizetést kapott a teljes ellátáson kívül. Most már betanított szakmunkásként 2200 rubel a keresete. Példamutató szovjet hazafiként üzent az otthon maradottaknak: „*De vannak itt olyanok is, akik itt is az otthoni kuláckfiú életét szeretnék élni – munka nélkül. Ezek írják haza a kétségbeesett hangú leveleket, ezek szítják az ellenséges propagandát. Mi, akik boldogan jöttünk ide, mert segíteni akarjuk Hazánk nagy újjáépítési munkáját, súlyt helyezünk arra, hogy ezeknek a kulákelemeknek a hazugságait megcáfoljuk és felvilágosítsuk az otthoniakat a valóságos helyzetről.*”¹²

A beregszászi járási lap csoportos levelet is közölt: „*A FZO 14. számú iskolájának tanulói a Sztálinói terület horlovkai Komszomolec bányából, akik a beregszászi, munkácsi és ungvári járásokból érkeztek, a legnagyobb igyekezettel tanulják mesterségüket, hogy minél több szenet adjanak a hazának. Jól érezzük itt magunkat, felhívunk benneteket, jöjjetek ide, tanuljatok, dolgozzatok velünk együtt.*”¹³ Az ugyanebben a lapszámban *Újjáépítjük Donbászt!* címmel megjelent vezércikk többek közt leszögezte: „*A körzet ifjúsága örömmel fogadta az állami munkatartalékokba való behívásról szóló felhívást. Zsúfo-*

lásig megtöltve a beregszászi városi színház nagytermét, kifejezésre juttatták azt az elhatározásukat, hogy aktív építői lesznek a szocialista népgazdaság fellendítésének, boldogan mennek el dolgozni Donbászba, hogy valóra váltsák azt, amiért annyian áldozták életüket.”¹⁴

Csanádi György utánanézett az eseménynek, leírása szerint valóban tartottak ilyen fórumot Beregszászban, ahol arra akarták rávenni a tizenéves fiatalokat, hogy hazafias meggyőződésből válasszák a bányász szakmát, vegyenek részt Donbász újjáépítésében. Ilyen toborzó-gyűléseket tartottak a vidék minden közigazgatási egységében, amelynek szervezői a megyei, járási „munkabizottságok” voltak. Ezeken a fórumokon ismertették „az állami munkatartalékokba való behívásról szóló felhívást”. A helyhatóságtól bekérték a katonaköteles fiatalok személyes adatait, ezek alapján falvanként kimutatás készült, csak azok mentesültek a munkaszolgálat alól, akik korán elvesztették szüleiket, sokgyermekes családok fenntartói, vagy orvosilag igazolt rokkantak voltak, valamilyen súlyos betegségben szenvedők közé sorolták.¹⁵

Ugocsa falvaiban a falubírók is kidoboltatták a munkaszolgálatra való jelentkezés kötelezettségét: „Ha nem mentek Donbászra, mentek a börtönbe!” Az érintett fiatalok 1948. március 10-én a nagyszülősi hadkiegészítő parancsnokságon jelentkeztek. A regisztrációt követően bevagonírozták és fegyveres kísérettel a Donyec-medencei szénbányákba vitték őket. Először FZO-iskolába¹⁶ kerültek, ahol elsajátították a bányász-szakma fortélyait, a szénfejtéssel kapcsolatos tudnivalókat stb. A tanfolyam elvégzése után szétszórták őket a következő bányavárosokba: Sztalino (Donyec), Makejevka, Gorlovka, Jenakijevo, Zugresz, Vorosilovgrad (Luganszk), Krasznij Lucs, Novij Donbasz. Bárhová kerültek, mindenütt hároméves szolgálati időt voltak kötelesek letölteni.

Az „önkénteseknek” titulált ugocさいak a hazakészülő német és magyar hadifoglyoktól vették át a szénbányák művelését. A tiszabökényi id. Bocskor András, id. Illyés Antal, id. Gacs József, id. Dupka György, id. Demjén József, a tivadarfalvai Sárközi László, Balogh Lajos, Kardos Dániel, Várad Gyula, a péterfalvai Sárközi Tivadar a 8. és 9. sz. bányában napi nyolc órát dolgozott. Voltak közöttük ácsok, vasmunkások, vajúrók stb. Sokan négy évet és nyolc hónapot töltöttek el Donbászban. A sikertelenül szökni próbáló fiatalokat a „népbíróság” egy-két évi kényszermunkára ítélte. Az „önkéntes bányászok” veszélyes körülmények között, olykor a vágatok mélyén feltörő vízben hason csúszva, szénpor-sárban dolgoztak. A nehéz munka túlélői testileg-lelkileg összeroppanva, szénpor okozta tüdőbetegséggel, mellhártyagyulladással, csonttöréseket elszenvedve jöttek haza.¹⁷

A fentebb elmondottakat a técsői Ajtay Sándor visszaemlékezése is alátámasztja: „Sztálin nem hitt a kárpátaljaiaknak, mármint a magyaroknak, svá-

boknak, zsidóknak, de még a ruszinoknak sem, mert az 1927 és 1929 között születetteket nem hívták be a hadseregbe. Ehelyett amolyan munkatáborokba szállítottak bennünket. Közölték velünk, Donbászra megyünk dolgozni. Mi már előre sejtettük, hogy baj lesz ebből. Négy éve is csak három napra vitték el apáinkat, idősebb testvéreinket, és mi lett a vége... Marhaszállító vagonokba vagoníroztak be. Két hétig tartott az út, mire megérkeztünk Sztalinóba, egy bányavárosba. Barakkba tereltek bennünket, korábban német hadifogolytábor volt. Egyenruhát kaptunk, mondták, e naptól fezeósok vagyunk, 5 évet fogunk dolgozni és tanulni. 8 órát dolgoztunk, este tanultunk. Mellettünk, Zugreszben 2 ezer fős női tábor volt. Magyarországról hozták ide ezeket a foglyokat, bűnük, hogy arisztokrata családból származtak, 1950-ben vitték őket haza... Jómagam 1952 karácsonyán érkeztem haza. Előtte egy nap összereltek bennünket, s közölték, hogy kivettük részünket az ötéves terv teljesítéséből. Kezünkbe nyomtak egy dokumentum-, illetve egy okmányfélélt, s kijelentték, hogy mehetünk haza.¹⁸

A Donyec-medencei bányatelepüléseken uralkodó tűrhetetlen, börtönjellegű körülményeket, rablásokat, etnikai villongásokat, verekedéseket, gyilkosságokat, halálos kimenetelű munkabaleseteket, a kimerítő rabszolgamunkát a gyenge idegzetűek nem tudták sokáig elviselni, többen az öncsonkítást, az öngyilkosságot választották. Az ellenszegülők, a bátrabbak innen is megszöktek. A táborban maradt fiatalokra számos veszély leselkedett. A falvanként kialakult csoportok igyekeztek egymásra vigyázni, de – betegség vagy baleset következtében – így is sokan meghaltak, a donbászi temetők névtelen sírjaiban nyugszanak. A szökevényekkel kapcsolatban sok száz „népbírósaági” per zajlott le. A nyomozati anyagokból megtudhatjuk, hogyan hagyták el egyesek a munkatábort, kik vettek részt a dezertőrök felkutatásában, hol állították őket bíróság elé, kit mennyi évre ítélték. Tudunk arról is, hogy sokan nem tértek haza, ezen a vidéken telepedtek le.

2009-ben egy kutatócsoport tagjaként a Donyec-medencében járva a felkeresett településeken sok Kárpátaljáról elszármazott magyar, német, ruszin/ukrán, román nemzetiségű férfival, illetve nővel is találkoztunk, akik egykori „fezeósok” voltak, s különböző személyi okok miatt nem tértek vissza szülőfalujukba. A 2001. évi népszámlálás adatai szerint a két bányavidéken elterülő Donyeck megyében 421, Luganszk megyében 246, Dnyepropetrovszk megyében 593 magyart tartottak számon, akik már a családon belül is az orosz és ukrán nyelvet használják – valamennyien asszimilálódásra vannak ítélve.¹⁹ Az ottmaradtak ugyanis családot alapítottak, többségük bányászként ment nyugdíjba. Találtunk olyan települést, ahol a lakosság túlnyomó többsége korábban kárpátaljai illetőségű volt, még polgármestert is földijeik köréből választottak.

Donyeck város elhagyatott külterületén sikerült megtalálni a hírhedt 8. és 9. sz. bányát, ahol az ugocsaiai, köztük apám és falubelije rabszolgamunkát végeztek. Mára mindkettőt bezárták, az egész vidék egy nagy szabadtéri bányamúzeum: szögesdrót-kerítés és barakk-maradványok, rozsdás csillék, felvonók, meddőhányók dacolnak a múltó idővel, mementóként hirdetve egy gyilkos kor letűntét.

A helyi lakosok néhány temetőben gondozzák a névtelen sírokat is, amelyekben „*de sok bányász aludt el örökre.*”

JEGYZETEK

¹ Istenhez fohászokdva. Verses levelek, imák a sztálini légerekből 1944–1947. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1992, 27. o.

² Малень Олександр О.: Етнополітичні та етнокультурні процеси на Закарпатті 40–80-х рр. XX ст. Інформаційно-видавничий центр ЗППО, Ужгород, 2004, стр. 100.

³ OFICINSZKIJ ROMÁN: Munkaerő-toborzás a Donbászra. In: Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra. Argumentum MTA Etnikai-Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2010. 251. o.

⁴ Малень Олександр О.: Етнополітичні та етнокультурні процеси на Закарпатті 40–80-х рр. XX ст. Інформаційно-видавничий центр ЗППО, Ужгород, 2004, стр. 48.

⁵ Uo., 251–252. o.

⁶ Beregszászi György: Újjáéptjük Donbászt! In: Bereginfo, 5. évf. 41. sz., 2001. 10. 15–21. sz., 4. o.

⁷ Svetkó Erzsébet: A donbászi munkaszolgálat. Adalékok a szovjet rendszer Kárpátalján érvényesülő nemzetiségpolitikájához. Közpolitika, Századvég, 2003. február. Ugyanő: Adalékok a nemzetiségpolitika alakulásához Kárpátalján (1947–1952). A donbászi munkatáborok résztvevőinek visszaemlékezéseiből. In: Acta Beregsasiensis. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos közleményei, Beregszász, 2003/3., 82–96. o. Ugyanő: Nemzetiségpolitika Kárpátalján a szovjet rendszer kiépülésének idején. Diákok és fiatal kutatók tudományos konferenciájának anyagai, I. füzet, II. Rákóczi Ferenc KMF, Beregszász, 2005.

⁸ Tóth Zsuzsanna: Donbász. A deportálás második hulláma. In: „Oththon a könny is édes”. Kényszermunkára hurcolt kárpátaljai magyarok és németek nyomában a Donyec-medencében. Tanulmányok, hatásvizsgálatok, interjúk, riportok hivatalos iratok, vallomások tükrében. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2009, 68–73. o. Ugyanő: A donbászi munkatáborok résztvevőinek visszaemlékezése. Riport Papp Endrével. <http://www.karpatzemle.uz.ua/tarstud/ta050802.htm>, 2009. 02. 16.

⁹ A Szovjetunióhoz csatolt Kárpátaljáról donbászi kényszermunkára. In: Malenykij robot. „Egyetlen bűnünk a származásunk volt...” Német és magyar polgári lakosok deportálása „malenykij robotra” a sztálini légerekbe 1944/45–1955. Pécs, 2009, 218–232. o.

¹⁰ Baráth Viktória: A donbászi munkaszolgálat a kigyósi túlélők emlékezetében. In: Acta Beregsasiensis 2009/1., 55–68. o.; A donbászi munkaszolgálat a vári és benei túlélők emlékezetében. In: Acta Beregsasiensis 2010/3., 151–161 o.; A donbászi munkaszolgálat a beregszászi járás elhurcoltjainak emlékezetében. In: Acta Beregsasiensis 2011/1., 73–86. o.

¹¹ Kárpáti Igaz Szó, 1948. március 2.

¹² Uo.

¹³ Vörös Zászló, 1948. április 15

¹⁴ Uo.

¹⁵ Csanádi György: Sorforduló évek sodrásában. Fejezetek Beregvidék történelmi múltjából. PoliPrint, Ungvár, 2004, 200-203. o.

¹⁶ FZO-iskola: Skola Fabricsna-Zavodszkogo Obucsenyija (Gyári-Üzemi Oktatás Iskolája). Az intézmény 1940. október 2-től Sztálin 1953-ban bekövetkezett haláláig működött „Az állami munkástartalékról” című kormányrendelet alapján.

¹⁷ Lásd: „Otthon a könny is édes”, i. m. 24-26. o.

¹⁸ Élő történelem. Válogatás a meghurcolt magyarok visszaemlékezéseiből. 1944–1992. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 1993, 107.o.

¹⁹ Dupka György: *Fogyó, gyarapodó nemzetiségek, érdekképviseltek Kárpátalján*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2011, 148. o.

CSORDÁS LÁSZLÓ

A FELKÉSZÜLÉSTŐL A SZÉTSZÓRÓDÁSIG

A FIATAL NEMZEDÉKEK HELYZETE A KORTÁRS KÁRPÁTALJAI
MAGYAR IRODALOMBAN

„Mert növeli, ki elfödi a bajt”
(Illyés Gyula: *Bartók*)

Ha az elmúlt közel tíz év fiatal kárpátaljai magyar irodalmát szeretnénk egy történetbe foglalni, két fogalmat célszerű előre kiemelni. Az egyiket a történet elejére helyezzük, ami nem más, mint a *felkészülés*, a másikat pedig e történet végére, évszám szerint pontosan 2011-re, ami a *szétszóródás* lesz. Fontos tisztázni: a felkészülés alatt itt a sikerületlen próbálkozásoktól a számba vehető irodalmi értékekig megtett utat, a szétszóródás alatt pedig a kárpátaljai fiatalok között lévő egység, csoport, generációs sajátosság kialakulatlanságát értjük. E két fogalom mentén tekintjük át most vázlatosan ezt a rendkívül töredékes és különféle zavaroktól sem mentes időszakot.

A kárpátaljai magyar alkotók az ezredforduló első éveiben nem rendelkeztek önálló irodalmi fórummal. Kétségtelen, hogy elismertebb íróink, költőink ekkor is folyamatosan jelen voltak a magyarországi irodalmi folyóiratokban, mégis azt kell mondanom, helyi, önálló, az alkotókat összefogó orgánus nélkül aligha került volna sor a fiatal alkotók sorozatos jelentkezésére. Itt szükséges kitérni arra, hogy 1999-ben Budapesten megalapítottak egy félig-meddig kárpátaljai kötődésű folyóiratot Véletlen Balett néven, amely sajnos 2005-ben megszűnt. Állandó, fiatalnak mondott szerzői közül Cséka György, Pócs István, Lengyel Tamás, Bagu László bekerült a kárpátaljai irodalomtörténet-írás kánonjába. Más, ekkoriban és e lapban publikálni kezdők (pl. Brenzovics Marianna) csak sokkal később, és a Véletlen Balettől nagyrészt függetlenül jutottak el arra a szintre, hogy bekerüljenek kulturális tudatunkba. E folyóirat tevékenységének megítélése nem tartozik jelen írás keretei közé, annyi azonban elmondható, hogy radikális szellemiségének a mai fiatal kárpátaljai magyar irodalomra való hatása rendkívül csekély. Ennek több feltételezhető oka is van, amelyekre nincs mód itt kitérni.

A kárpátaljai magyar írók nagytöbbsége (egészen pontosan a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportja) 2002-ben jelentette be igényét egy önálló irodalmi-művészeti orgánium létrehozására. Az ekkor meginduló Együtt című folyóirat máig létezik, negyedévente jelenik meg, ezzel is bizonyítva: van irodalmi élet Kárpátalján, még ha nem is nevezhető jellegadóan erősnek az egyetemes magyar irodalom szemszögéből nézve.¹

Az Együtt hajdani főszerkesztője, Nagy Zoltán Mihály fontosnak tartotta a fiatalok, pályakezdők folyamatos publikálását, amely nemsokára hagyománnyá vált, és a lap indulásakor az *Új vetés*, 2010-től pedig a mintegy újrakeresztelt *Szárnypróba* rovatban egészen sok fiatal alkotó került bemutatásra. Természetesen a problémák ezzel korántsem oldódtak meg, ugyanis a felmutatás kényszere nem egyszer sokkal fontosabb volt, mint az esztétikai érték. (Ezen aligha csodálkozhatunk, hiszen Nagy Zoltán Mihály szerkesztői jegyzeteiben maga is gyakran említi a kéziratok nagy többségének nívtlanságát, az irodalmi élet szervezetlenségét, a rendszeres író-olvasó találkozók hiányát stb.² Ezek ma már részben megváltoztak: vannak tehetségkutató versenyek, rendszeresnek mondható felolvasó estek, találkozók, és egyre többen jelentkeznek értékes írásokkal.)

Persze egy pályakezdő költőről-íróról nem egyszerű megmondani, mennyire tehetséges, illetve milyen művészi teljesítményt várhatunk majd tőle a jövőben, de azért egy többkötetes szerző esetében már nagyjából tisztában lehetünk a képességekkel és az alkotások súlyával. Itt két példát érdemes kiemelni, amely rámutat irodalmiságunk értékzavaraira, és arra is, hogyan fejlődik a kritika, amely eredeti rendeltetését betöltve igyekszik megmondani egy itt születő műről, hogy az valójában mennyit ér.

Becske József Lajos 2002-ben jelentkezett első kötetével, melynek címe: *Indián szívek a kövön*. Később még két önálló verseskötete jelent meg: a *Barlangok mélyén* 2005-ben és az *átkozott szerepben* 2007-ben. Bakos Kiss Károly a Becske-lírárt áttekintő kritikájában – számomra legalábbis – meggyőző érvekkel támasztja alá, hogy még a legutolsó versgyűjteményben is olyan alapvető hibákkal találkozhatunk, melyeknek semmi keresnivalója egy többkötetes költőnél.³ A teljesség igénye nélkül: kevésbé eredeti, elkopotatott hasonlatok, prozódiailag teljesen széteső formák alapvetően hagyományos, ütemhangsúlyos verselés mellett, gyenge József Attila-utánérzések. Sajnos továbbfejlődés nem várható, mivel az utóbbi években Becske József Lajos teljesen elhallgatott.

Másik példám az Együtt hasábjain a közelmúltban lezajlott, hangvételen sokszor tárgyához méltatlan, a személyeskedésektől sem mentes vita Pap Ildikó második, *Táltosok* című regényéről.⁴ A mű valóban sikerületlen: próza-poétikailag kidolgozatlan, a szerző gyakran él sablonszerű és a mai romantikus regényekből, illetve szappanoperákból jól ismert hatásvadász elemekkel,

amelyek elrontják a regényt. Ezzel együtt ez a vita tökéletesen megmutatta, mennyire nehezen tud kialakulni nálunk egy egészséges, a művek hibáira és erőnyeire is rámutató kritikai élet.

Tehát ha a mai fiatalok munkáit szeretnénk értelmezni, ezeket a zavarokat sem hagyhatjuk figyelmen kívül. Továbbá azt sem, hogy fiatal nemzedék (a szó klasszikus értelmében) mindezidáig nem alakult ki nálunk. Bár történt egy kísérlet még 2007-ben, amikor is Kovács Gábor szerkesztésében megjelent az *Új vetés. Pályakezdő fiatalok antológiája (A kárpátaljai magyar irodalom ötödik nemzedéke)*. A könyvben viszont nem található olyan írás, amely a nemzedéki elkülönülés igényével mutatna rá valamiféle közös alkotói szemléletre. Az antológia így képtelen betölteni generációs feladatát, a benne megjelent írások összessége semmivel sem mond többet, mint egy-egy írás külön-külön. Ennek oka minden bizonnyal abban keresendő, amit S. Benedek András így fogalmazott meg: „a kárpátaljai magyar irodalom feljövő nemzedéke diaszpórában él. Nincs lehetősége arra, hogy szembesüljön önmagával, hogy a korai számvetést megélje”.⁵ Értzi ezt Bertha Zoltán is, aki áttekintő előadásában nem kísérli meg nemzedékként elkülöníteni a pályakezdőket, inkább külön, egyéni teljesítmény alapján veszi őket számba.⁶ Az is nagy kérdés, mennyire nevezhető fiatalnak egy 35-40 éves kora után első önálló kötetéig eljutó szerző, hiszen mi az irodalmi „felnöttség” kritériuma: az állandó jelenlét, a kiforrott hang vagy a több kötet? Ennek megválaszolása a helyi kritika és irodalomtörténet-írás adóssága marad.

Itt érkeztünk el a bevezetésben jelzett felkészüléstől a szétszóródásig, ugyanis bár fiatal nemzedékről továbbra sem beszélhetünk (nálunk egyelőre nincs az Előretolt Helyőrséghez vagy az egykori Telep Csoportozáshoz hasonló csoportosulás), vannak fiatalnak mondható alkotóink, akik közül már többen is felmutattak értékes műveket, mások pedig állandó jelenlétükkel, fejlődésükkel adnak biztató jeleket a kezdeti, meglehetősen egyenetlen, dilettáns vonásoktól sem mentes időszak után. Azt is hangsúlyoznám, hogy bár az irodalomtörténet- és kritikaírás hajlamos eltúlozni a generáció jelentőségét, könnyen meglehet, hogy egy-egy magas nivójú egyéni teljesítmény felülírja eddigi előfeltevéseinket (itt elsősorban Berniczky Éva és Penckőfer János munkáira utalnék). A legcélszerűbb az, ha a továbbiakban kiemelünk néhány szerzőt. Ezáltal talán kaphatunk egy általános képet, amely vázlatosan bár, de képes bemutatni a fiatal kárpátaljai magyar irodalom jelen állapotát.

Lengyel János több műfajban is alkot. Repertoárjában megtalálható a tanulmány, a jegyzet, az esszé, az interjú, az aforizma, a satíra, a vers és a szociográfia. Eddig öt önálló kötete látott napvilágot. A *Kárpátaljáról jöttem* (2003) a rendszer-váltás után a szülőföldjén, illetve Magyarországon elhelyezkedni vágyó, de környezetétől minduntalan elidegenedő fiatal reménytelen próbálkozásait mutatja

be meglehetősen vegyes minőségű írásokban. *A valóság szaga* (2006) már látható fejlődést mutat: a finom iróniával sikerül érdekessé tenni a kissé kopott realiztikus leírásokat, továbbá említést érdemelnek a különféle nyelvi játékok is. *A Fallal az arcnak* (2008) viszont sokkal egységesebb írói törekvést tár elénk. A vendégmunkási létet bemutató rövid történetek (általában csattanóra kiélezve) magukban hordoznak egyfajta – a társadalomból való kivetettséggel társuló – szemtelenséget, amely közel hozza Lengyel János prózavilágát Tersánszky Kakuk Marci-történeteihez. Aforizmakötetében (*Lyukkal bélelt zsebem avagy hogyan írjunk angolokat? Aforizmák*, 2009) a nyelvvel való játék kerül előtérbe.

Lengyel János eddigi irodalmi tevékenységével kapcsolatban elsősorban a szatirikus hangvételt, a verbő, könyörtelen humort emelték ki.⁷ Azonban alapvetően érvényes könyveire Nagy Zoltán Mihálynak az aforizmakötetről írt véleménye: néhol tetten érhető a pongyola megfogalmazás, a „szóelemények” ve-rejtekzsaga, a felületes megoldások sokasága, továbbá egyfajta „sorozatgyártás”, amely miatt a műveket „néha kimódoltság, mesterkélttség jellemzi”.⁸ Legértékesebb írásait alighanem a vendégmunkási létet körüljáró és értelmező esszéi, novellái jelentik. A nemzedéktársakat is megszólító interjúkötetének (*Halott ember karácsonya*, 2009) pedig egyértelműen kordokumentum-értéke van.

Bakos Kiss Károly 2005-ben kezdett el publikálni, s egyből kitűnt a pályakezdők közül formaérzékével, alapos verstani felkészültségével. Első kötete *Legyen vers* címmel jelent meg 2007-ben, melyet a kritika alapvetően jól fogadott. S. Benedek András szerint „Bakos Kiss Károly a képek, átlényegítések, fogalmi átvetések mestere”⁹, Bertha Zoltán pedig úgy véli, hogy ő „az újabb kárpátaljai magyar költészet máris legmarkánsabb képviselője”.¹⁰ Költészetére leginkább a csiszoltság, a tudatosság és spontaneitás összehangolása, az erőteljes érzelmi-intellektuális koncentrátság jellemző. Több verse benne él a köztudatban (megzenésítik¹¹, továbbá mondják őket versmondó versenyeken), hiszen a dallamosság, a formák változatossága, a helyi színek és a kárpátaljai magyarság lét- és sorskérdéseire adott válaszai fontossá teszik (és egyre inkább elismertté) a költőt. Versvilágának érzékeltetése végett a kötet egyik erőteljes művéből idéznék: „Itt esők mosnak és örök / Szálai éles dróttá hülnek // Itt kínok lagnak meg örömök / S az örömök kitelepülnek” (*Cím nélkül*).

A kritika által olykor hiányolt „meghökkenően, váratlanul eredeti szempont vagy lelemény”¹² egy sajátos, önálló nyelv létrehozásával teljesíthető, melynek nyomait már most felfedezhetjük újabb verseiben: „És része még az elgázolt kutyák / A világnak a hajhullás a rák / A megnagyobbodott szívizom / Angyaltetem a grádicson” (*Része még*).

Lőrincz P. Gabriella 2008-ban debütált az Együttben, s rá egy évre megjelent önálló kötete, a *Karcok*. A cím beszédes: „karcokból”, pillanatképekből, imp-

ressziókból áll a verseskönyv nagy része, melynek darabjait a költői nyelv ki-próbálása, a saját hang keresése, a formákkal való kísérletezés jellemzi. A kötött formák kevésbé érdeklik, a pillanatnyiságot a gondolatok szabad áramlásával igyekszik papírra vetni a szerző. Ennek persze megvan az ára: nem mindig sikerül elkerülni a közhelyeket, valamint túl sokszor érezzük úgy, befejezetlen vers-töredékek füzérét olvassuk.¹³ S. Benedek András bírálatában pontosan rámutat a kötet legnagyobb gyengepontjára: „Mélységesen megélt sorok sorakoznak a könyvben. Versek. Hogy azonban néhány szép kivételtől eltekintve, egészében költészetté emelkedhessenek, arra a közös gondolat, a nyomtatás előtti szigorú kritika szükséges”.¹⁴ A közös gondolat most már többé-kevésbé felfedezhető például a vallásos tematikájú versekben, és a művek is egyre kiérleltebbek lesznek: „Tengerpart. / Olajfolton sellőtetem. / A vak jövőbelátók / megírtak mindent. / Nostradamus Jánossal / sétál, / A beteljesített jelenésekről / beszélnek. / A Teremtő a teremtés koronáját vigasztalja, / vegyszeres bort isznak” (*Patmoszi jelenés*). Korai lenne még megmondani, merre tart Lőrincz P. Gabriella lírája, de verseiben felfedezhető egyfajta tárgyiasságra, hermetikusságra való törekvés és már most felismerhető egy meglehetősen nyitott népi-vallásos motívumvilág.

Czébely Gabriella *Holló hajam vánkossán* című bemutatkozó kötetét szintén 2009-ben vehettük kézbe. Czébely lírája leginkább tradicionálisnak mondható. Versépítkezésében, metafora-használatában az érthetőségre, a könnyű befogadhatóságra törekszik. Kötetének egyik legnagyobb hibája a kiforratlanság: a ciklusok nem eléggé átgondoltak, esetlegesek és egészen sok meglehetősen egyetlen alkotással találkozunk olvasás közben.¹⁵ Versnyelve akkor látszik igazán működni, amikor szabadjára engedi nyelvi fantáziáját, nem akar irodalmias lenni és – a szlenget sem megvetve – alkot¹⁶: „Kösz. Megvagyunk. Néha / vannak köztünk viták, / de rég beláttuk: / csak együtt megy tovább” (*Búcsú*).

Brenzovics Marianna 2010-ben jelentkezett *Kilátás* című regényével, melynek „esztétikai megformáltsága, poetizáltsága révén azonnal kitűnik az indulók, de az ismertebbek közül is”.¹⁷ Költőnek készült, de a líraiságot megtartva prózaíró vált belőle. Tehetségét mi sem bizonyítja jobban, minthogy első regényének már most létezik a kárpátaljaiól nagyrészt független recepciója. Elsősorban az elevenséget, a hiteles stilizációt¹⁸, a nyelvi klisék mellőzését¹⁹, a filmszerűséget²⁰ emelték ki eddig írói erényei közül.

A *Kilátás* szövege valóban rendkívül megformált, Brenzovics Marianna „másfélszáz szellősen tördelt oldalon, kisszámú eszközzel képes összetett világot alkotni”.²¹ Az olvasó számára a nyelvi kísérletezés és a valósággal való folyamatos feszültség teszi a könyvet frissé, szerethetővé. Az egyes szám első személyben megírt mű főhőse, az én-elbeszélő egy kárpátaljai lány, aki az életrajzi vonatkozások miatt több ponton is azonosítható a szerzővel. A kilátás

mint központi motívum, a *Múlt* című fejezetben kap súlyos értelmet: „A nő már félmeztelen volt, keze a csipkés bugyijában, anyám talpig felöltözve és józanul a süteményt darabolta. Észrevette, hogy sápadt vagyok és folyik a számból a fehér nyál. (...) Nem kell mindenre odaügyelni, mondta. Ne ügyeljek, nézzem a füvet, a kilátást, szép a kilátás”. A kilátás tehát a valóság megtapasztalásának ebből a gyermeki élményéből emelkedik a regény világ-értelmezésévé: a világ csak annyi, amennyit a kilátás megmutat magából (szemlélődés), pontosabban, amire mi odafigyelünk (nézés). Előterbe kerül a szexualitás, pornográfia, a női-férfi szerepek üressége, a különféle társadalmi problémák hétköznapi jelenléte (gyermekprostitúció, emberkereskedelem stb.), melyek végig keverednek az én-elbeszélő által kreált álomvilággal, valamint a tévében látható műsorok álvalóságával.

A *Kilátás* nem hibátlan alkotás, néhol tetten érhető a túlírtás²², a kevésbé igényes, kevésbé érdekes versszerű betétekkel sem igazán tudunk megbarátkozni, Csobánka Zsuzsa pedig egyenesen úgy látja: „(...) a regény (...) impressziókra épül. A benyomások asszociációk mentén épülnek tovább, amely a mű gyengeségét eredményezi: szétesős, kevésbé összeszedett mondanivaló kerekedik ki így”.²³ Én úgy gondolom, a regény poétikája működőképes: a *Kilátás* egy különleges, összetett, többféle olvasatot kiprovokáló mű.

Mint láthatjuk, a szétszórtság egyben azt is jelenti, hogy az itt kiemelt szerzők nagyon kevés dologban mutatnak hasonlóságot: irodalomszemléletük lényegében különböző. Majdnem ugyanezzel a problémával találjuk szembe magunkat, ha a most pályára lépő huszoneves korosztályról szeretnénk valami irodalmilag releváns közös sajátosságot megállapítani: csupán annyit jelenthetünk ki bizonyosan, vannak a pályán néhányan.

A fiatalok publikációs lehetőségét tekintve az Együtt pozíciója továbbra sem változott, hiszen még mindig ez az egyetlen irodalmi folyóirat nálunk, azonban fontos kezdeményeket fedezhetünk fel az interneten, elsősorban a blogoszférát tekintve. Itt említeném meg például Kovács Eleonóra²⁴ és Marcsák Gergely²⁵ nevét, akik népszerűnek, olvasottnak mondható kultúrblogot írnak, és nem egyszer tesznek közzé ígéretes alkotásokat.

Végezetül pedig talán érdemes feltennünk a kérdést: mitől lesznek a fent tárgyalt művek a kárpátaljai magyar irodalom alkotásai? Ennek megválaszolásakor figyelembe kell venni, hogy a történelmi-társadalmi kontextus, a kisebbségi léthelyzet még ma is erősen hat az itt születő művek világára. Ez a hatás pedig egy történet elmesélését teszi lehetővé, amit hagyományosan kárpátaljai magyar irodalomnak nevezünk, hiszen „a történelem és a nyelv, a személyiség, nyelv és az irodalom szétválaszthatatlan egybetartozása természetesen teszi lehetővé, sőt szükségessé a további tagolást a magyar irodalom egységén belül. Ez

a tagolás nem az egységet bontja meg, hanem tartalmasabbá teszi azt.”²⁶Az így elmondott történet nem az egyetlen ugyan, és nem is nevezhető a „legigazabbnak”, de hogy ma is lehetséges ilyen, abban biztos vagyok. Az azonban, kik válnak a huszoneves pályakezdőkből művészekké, még a jövő titka, ugyanúgy, minthogy hány mű marad fenn az idő rostáján a fentebb kiemelték közül.

JEGYZETEK

- ¹ Vö. Pécsi Györgyi, Globalizáció és kisebbségi irodalmak, Véletlen Balett, 2000/1, 81.
- ² Ld. pl. Nagy Zoltán Mihály, Szembenézni, Együtt, 2005/4, 10.
- ³ Bakos Kiss Károly, Átkozott szerepben, Együtt, 2008/4, 79-83.
- ⁴ Ennek összefoglalását és bírálatát ld.: Csordás László. Pap Ildikó Táltosok c. regényvázlata. Egy kidolgozatlan regény körül kialakult vita lezárásának kísérlete, Együtt, 2010/2, 91-99.
- ⁵ S. Benedek András, Egy verseskötet 'karcairól', Együtt, 2009/4, 60.
- ⁶ Bertha Zoltán, Új vetés. F fiatal nemzedékek a kárpátaljai magyar irodalomban, Együtt, 2010/1, 72-82.
- ⁷ Vö. Kudla György, Egy új tehetség második könyvéről, Együtt, 2007/1, 80.
- ⁸ Vö. Nagy Zoltán Mihály, Új levél Janeknek, Együtt, 2010/4, 79.
- ⁹ S. Benedek András. Készülődés. (A kárpátaljai magyar írás), Intermix Kiadó, Ungvár-Budapest, 2007, 71.
- ¹⁰ Bertha Zoltán. Legyen vers. Bakos Kiss Károly első kötete, Együtt, 2008/1, 60.
- ¹¹ Ld. pl. Marcsák Gergely feldolgozását a YouTube-on: <http://www.youtube.com/watch?v=b6151Tt4D64>
- ¹² Bertha Zoltán, I. m., 64.
- ¹³ Erről bővebben: Csordás László, Bevezető = „Véred tinta/ Lelkedben oldalak...” Válogatás Bakos Kiss Károly és Lőrincz P. Gabriella verseiből, KMMI-füzetek X., Ungvár, 2011, 3.
- ¹⁴ S. Benedek András, Egy verseskötet 'karcairól', I. m.
- ¹⁵ Vö. Bakos Kiss Károly, Hollóhajak, váncosok, Együtt, 2010/3, 65-68.
- ¹⁶ Vö. Csordás László, „... mint megfőzni egy levest”, Partium, 2010/2011. tél, 38.
- ¹⁷ Penckófer János, A stúdiók kora (előtt és után). Irodalmi-kulturális irányultságok, folyamatok, szerveződések, fórumok Kárpátalja eddigi kilencven évében, Magyar Napló, 2011. június, 32.
- ¹⁸ Balla D. Károly, Az érvényes manír, http://bdk.blog.hu/2010/07/11/az_ervenyes_manir (Hozzáférés: 2011. június 27.)
- ¹⁹ Szilágyi Zsófia, Petőfi turbógyerek, ÉS, 2010. június 4. illetve: http://www.es.hu/szilagyi_zsofia/petofi_turbogyerek;2010-06-03.html (Hozzáférés: 2011. június 27.)
- ²⁰ Rác Péter, Ex libris, ÉS, 2010. szeptember 3., illetve: http://www.es.hu/racz_peter;ex_libris;2010-09-05.html (Hozzáférés: 2011. június 27.)
- ²¹ Krupp József, A kiáltás hiánya, Bárka, 2011/3, 94.
- ²² Vö. Balla D. Károly. I.m.
- ²³ Csobánka Zsuzsa, Memento 2010 – az idegenek, Műút, 2010/021, 78.
- ²⁴ Kovács Eleonóra blogja, <http://kovacseleonora.blogspot.com/>
- ²⁵ Marcsák Gergely blogja, <http://ungonberken.blogspot.com/>
- ²⁶ Görömbei András. Az egymást erősítő sokféleség, <http://www.kortaronline.hu/9910/gorombei.htm> (Hozzáférés: 2011. június 27.)

KOVÁCS ELEONÓRA

KÖZÖS MÚLT, FEHÉR FOLT

Szükséges-e ma Kárpátalján helytörténettel foglalkozni? Minden bizonnyal, amennyiben egy kevésbé ismert időszak eseményeinek feltárásáról van szó. A *magyar-ukrán közös múlt és jelen: összekötő és elválasztó „fehér foltok”* című tanulmánykötetben szereplő munkák többsége az 1938-39 folyamán történt kárpátaljai eseményeket taglalja.

Botlik József *Ruszin vagy ukrán? Bródy András és Volosin /Ágoston/ Avgusztin politikai pályájának összevetése* c. tanulmányában részletekbe merülő pontossággal elemzi a két kárpátaljai közéleti személyiség és politikus tudományos, valamint politikai pályafutását. Bródy András (1895-1945) és Volosin Ágoston (1874-1945) politikai pályája 1938 októberében fonódott össze. 1938. október 11-én létrejött a Podkarpatszka Rusz Minisztertanácsa. Bródy András (aki az Autonóm Földműves Szövetség elnöke, és a ruszin irányzat képviselője volt egy személyben) került a minisztertanács élére. Volosin Ágoston (az ukranofil irányzat képviselője) államtitkárként a szociális és gazdasági ügyekért volt felelős. Bródy András miniszterelnököt 1938. október 26-án Prágában (a cseh-szlovák-ruszin közös minisztertanácsai ülésen való részvétel miatt utazott ide) hazaárulás vádjával letartóztatták. Ezek után az új kárpátaljai kormányfő Volosin Ágoston lett, aki 1939. március 14-én „rádióbeszédében kihirdette Kárpáti Ukrajna állami önállóságát” (23. o.).

A fent említettekkel azonos időben történő eseményeket taglalja Bánszki Hajnalka *Szlovákia és Kárpátalja 1938-39-ben. Hasonlóságok és különbségek* c. dolgozatában. A közös pont Csehszlovákia. A tanulmányban szó esik a cseh és a szlovák nemzet közötti egyesülési szándékról, mely megelőzte a Csehszlovák Köztársaság kikiáltását. A szerző hangsúlyozza a Csehszlovák Köztársaság területén működő szlovák pártok (HLS, valamint SNS) autonómia-törekvéseit, melynek eredményeképpen 1938. október 6-án a prágai parlament elfogadta, hogy Szlovákia autonóm területté váljon. Ezen a ponton találkozik a két tanulmány témaköre az időben: 1938. október 9-én alakította meg a Podkarpatszka Rusz kormányát Bródy András, akinek utódja később Volosin Ágoston lett. E két történelmi személy életének további eseményeivel kapcsolatos a fent említett két tanulmány. Ezekből megtudhatjuk, hogy Volosin Ágoston 1939. március 15-én elhagyta Husztot. Prágában telepedett le, ahol aktív tudományos életet folytatott. Az NKVD egységei 1945. május 21-én

másodszer is letartóztatták, majd Moszkvába szállították. „A vallatások, a fizikai és morális megpróbáltatások következtében 1945. július 19-én elhunyt, életének 72. évében” (33. o.). Bródy András a Podkarpatszka Rusz megszűnését követően sem emigrált külföldre. 1944 novemberében a Kárpátalját megszálló 4. ukrán SZMERS alegységének parancsnoka elrendelte letartóztatását. Hazaárulással vádolták. Ügyében 1946. május 25-én hoztak ítéletet. Az ítélet végrehajtásának pontos idejét tekintve eltérő adatok ismeretesek, de a tanulmány szerzője szerint a pontos dátum és hely: 1946. december 7., Ungvár.

Korszun Alekszej *Bródy András és Volosin Ágoston politikai rehabilitálásának folyamatáról* c. tanulmányából kiderül, hogy a bűnvádi eljárás dokumentumanyagának felülvizsgálata alapján Bródy András az ellene felhozott vádpontokban nem volt bűnös. Erről szól egy igazolás, mely 1989. november 9-én keletkezett. Bródy András és Volosin Ágoston politikai perének rehabilitációjára 1991-ben került sor. A tanulmány szerzőjének véleménye szerint a rehabilitációk ebben az időszakban „bizonyítékul szolgáltak Ukrajna demokratikus fejlődése visszafordíthatatlanságára, valamint felgyorsították a szovjet totalitárius rezsim bukását” (39. o.).

Miközben a tanulmánykötet darabjai között cikázunk az időrendi sorrend figyelemben tartásával, eljutunk Zubánics László *XX. századi történelmünk hamisítói, avagy hogyan hamisítsunk történelmet?* c. írásához. A *Novini Zakarpattya* c. újságban 1994. december 3-án megjelent cikk elemzése és a következtetések levonása keretbe foglalja a tanulmányt. A kereten belül található téma két részre osztható. Az első részben dokumentumelemzés, a másodikban pedig az események elfogulatlan ismertetése történik. Az említett dokumentumok 1938 novemberében keletkeztek. Az Ukrán Sajtóiroda londoni, illetve brüsszeli kirendeltségének kiadványaiban megjelent cikkek a bécsi döntés következményeit tárgyalták. Ezen dokumentumok fordítását közölte a szerző. A tanulmány szerzője arra a következtetésre jut, hogy „a versailles-i szerződéssel szemben a bécsi döntés egy etnikailag stabil határvonalat húzott meg, olyat, amely a még hamis képet mutató csehszlovák statisztikai adatok tükrében is helytálló” (11. o.). A tanulmány szerzőjének következtetései között szerepel az is, hogy „sem az Ukrán Sajtóiroda, sem pedig az angol lapok nem a hiteles népszámlálási adatokra hivatkoztak” (12. o.), éppen ezért a munka végén a szerző felhívja a figyelmet a hiteles adatközlés fontosságára.

Az időrendi sorrendet továbbra is követve elérkezünk az 1938. október 5. – 1938. november 20. közötti időszak eseményeinek tárgyalásához. Bicsák Péter A *„Rongyos Gárda” harcai 1938-39 között* c. tanulmányában az említett fegyveres alakulat tevékenységét ismerteti. Fegyveres harc, röpiratok kiosztása, csata a derceni erdőben, kapituláció, diplomáciai tárgyalássorozat, a határ-

vonalon átívelő kapcsolatok (a csehszlovák határvédelem ingerlése) – ezek az említett időszak jellemzői. Mindez 1938 novemberében ért véget. Az első bécsi döntés értelmében Ungvár, Munkács és Beregszász községe 1938. november 2-át követően visszakerült Magyarországhoz. Augusztin Volosin kormánya ekkor tette át székhelyét Ungvárról Husztra. Elkészült az ABA-terv, mely a Kárpatszka Rusz területének felszabadítását tartalmazta, propaganda-tevékenység és forradalom kirobbantása révén. A terv megvalósítására irányuló törekvések 1938. november 20-án fejeződtek be. Maga a folyamat 1939. március 15-én zárult le. Volosin az utolsó pillanatban kikiáltotta Kárpát-Ukrajna önállóságát, majd emigrált. A magyar seregek elfoglalták Kárpátját, létrejött az új közigazgatási rendszer.

A további eseményeket Dupka György és Pahirja Olekszandr írásai alapján ismerhetjük meg. Pahirja Olekszandr *Kárpátalja problematikája az ukrán felszabadító mozgalom képviselői és a magyarországi katonai-politikai körök közötti tárgyalások tükrében (1943-1944)* c. dolgozatának célja az ukrán-magyar kapcsolatok feltárása. A tanulmány szerzője az Ukrán Nacionalista Szervezet (UNSZ) képviselőinek és az Ukrán Felkelő Hadseregnek (UFH) magyar katonai-politikai körökkel való 1943-44-es tárgyalásait vizsgálja. A szerző arra a következtetésre jut, hogy a három fél közötti párbeszéd a szovjet hadsereg közeledése miatt volt szükségszerű. Kárpátalja problémakörét a tárgyalásokon azért nem említették, mert ez a párbeszéd megszakadásához vezetett volna.

A kárpátaljai autonómia-törekvéseket időrendi sorrendbe állította és jellemezte Dupka György *Elvázott autonómia-törekvések Kárpátalján 1918-1992. Tézisek egy tanulmányból* c. munkájában. A szerző sorra veszi azokat az autonómia-törekvéseket és eredményeiket, melyeket már tárgyaltunk a fentiekben, Volosin Ágoston életútjával kapcsolatosan. Visszanyúl a korábbi eseményekhez és a későbbi időszakhoz is eljut, egészen a független Ukrajna korszakáig.

Dr. Tóth Mihály *Ukrajna nemzetiségpolitikája a jogalkotás és jogalkalmazás tükrében* c. tanulmányában két időszakot különít el az általa tárgyalt téma szempontjából: a függetlenedés folyamatának, valamint az önálló ukrán állam létezésének időszakát. Szót ejt a kisebbségi jogokkal kapcsolatos törvényekről, a nyelvtörvényről, valamint a Nyelvi Charta eredményeiről. Következtetése szerint, ami megfigyelhető Ukrajnában, az „kisebbségvédelem helyett – államnemzet- és államvédelem a kisebbségektől és a kisebbségi nyelvektől.” (86. o.)

A tanulmánykötetben helyet kaptak olyan munkák is, melyek nem az 1938-39-es történelmi eseményekkel foglalkoznak. Az egyik ilyen jellegű munka Ukrajna külpolitikájának főbb irányvonalait taglalja. Megtudhatjuk, hogy a közép-európai együttműködés rendszerében Ukrajna miért nem vált a szomszédos országok egyenrangú partnerévé, valamint azt is, hogy ennek függvényében

milyen lehetőségekkel bír az ország (*Єва Кіиу: Зовнішня політика України у центральноевропейському регіоні*). Majd betekintést nyerhetünk abba a folyamatba, miként alakult Magyarország külpolitikája a rendszerváltást követően, és milyen következményekkel járt az ország számára a NATO-tagság, később az Európai Unióhoz való csatlakozás (*Іllár Крістіна: Magyarország külpolitikája a rendszerváltástól napjainkig*). Olvashatunk egy tanulmányt, mely elénk tárja az első bécsi döntés meghozatalának körülményeit a diplomáciai levelezések és tárgyalások tükrében (*Тімея Кулчар: “Закарпатська карта” у планах європейських держав у 1938 році*).

A kötet olvasása közben megismerkedhetünk a hajdani Ugocsa vármegye nemzeti viszonyainak részleteivel (*Міхók Річард: Немцетісегі візньоньог Угочса вярмегьєбен*). Megtudhatjuk, hogy az említett területen bizonyos települések királyi adománylevelet kaptak, és azt is, hogy a lakosok miképpen éltek a kiváltságokkal.

A kötet továbbá két tanulmányt tartalmaz, mely Kárpátalja zsidó lakosságának problémakörével foglalkozik. Halász József *Ungvár lakossága a XVI-XIX. századokban* c. írásában beszámol az ungvári zsidó közösség a hitbeli, kulturális, valamint a társadalmi életének élénkítését szolgáló szervezetek létrejöttéről. A szerző szerint „a zsidók több évszázados jelenlétükkel kétségtelen a város lakosságának szerves részét képezték, és aktív részt vállaltak a helyi gazdasági és kulturális életben” (99. o.). Doma István *A kárpátaljai zsidóság XX. századi története* c. munkájában népszámlálási adatokra támaszkodva számol be a zsidó lakosság létszámáról, ismerteti az 1942-ben hozott zsidótörvények következményeit az Ungváron és Órdalmán élő zsidó családokra nézve.

Ez a gyűjtemény bizonyítja, hogy a helytörténeti jellegű kérdések felvetése ma is időszerű. A tanulmánykötet révén az eddig kevésbé ismert történelmi események olyan részletei kerültek előtérbe, melyek a *közös múlt* „*fehér foltjai*” helyett színes eseménysorozatok kiemelt mozzanataivá váltak.

(A magyar-ukrán közös múlt és jelen: összekötő és elválasztó „fehér foltok”). Szerk.: Zubánics László. Intermix Kiadó, Beregszász–Ungvár, 2011, 189 o.

HIRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA

MI IS ÉRINTETTEK VAGYUNK

KÖNYV A MAGYAR ANYANYELVŰ CIGÁNYOK HELYZETÉRŐL KÁRPÁTALJÁN

Az etnikai jegei miatt a látható kisebbségek közé tartozó, ám magyar anyanyelvű közösségről: a közvetlen szomszédságunkban élő cigányokról írt könyvet a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola három oktatója. A Braun László, Csernicskó István és Molnár József által összeállított kötet röviden, olvasmányosan, ám mindig adatokkal alátámasztott módon közöl megdöbbentő és elgondolkodtató tényeket a kötet tárgyául választott népcsoportról.

A kötetből kiderül például, hogy csaknem minden harmadik ukrainai roma Kárpátalján él, s megyénk cigány lakosságának csaknem ötöde épp abban a négy járásban (Beregszászi, Ungvári, Munkácsi és Nagyszőlősi), ahol a magyarok többsége is otthon talált. Abszolút számokban a legtöbb cigány nemzetiségű polgára Munkácsnak, Ungvárnak és Beregszásznak van megyénkben.

A népszámlálási adatok szerint Kárpátaljának 14 ezer cigány nemzetiségű lakosa van. A kötet szerzőinek megalapozott szakértői becslései alapján azonban Kárpátalja cigány népessége 2001-ben a népszámlálás által összeírthoz képest több mint kétszer akkora volt: számukat közel 32 ezer főre teszik, ami a régió össznépességének 2,5%-a. A kárpátaljai romák becsült számát tekintve közülük körülbelül 14 ezer lehet a magyar anyanyelvűek száma. A kárpátaljai cigányságnak ugyanis mindössze ötöde (20,5%-a) tartja anyanyelvének a cigány nyelv valamelyik változatát. Majdnem ennyi (16,7%) az ukránt, közel kétharmaduk (62,4%) pedig a magyart használja anyanyelvként. A kárpátaljai magyar anyanyelvűeknek 5,5%-a (8736 fő) cigány nemzetiségűnek vallotta magát a legutóbbi népszámlálás során. Kárpátalján a magyar anyanyelvű nem magyarok többsége (74,8%-a) cigány volt. A magyar anyanyelvű cigányság nélkül kevesebb magyar anyanyelvű volna ma Kárpátalján, mint magyar nemzetiségű.

Kárpátalja cigányságának 29%-a magyar többségű települések lakója. Összességében a 110 jelentősebb roma népességgel rendelkező település közül 40 magyar többségű régiókban.

A kárpátaljai magyar nemzetiségű jövője, oktatási, kulturális és politikai intézményeinek fenntarthatósága szempontjából különösen azok az adatok érdekesek figyelemre, melyek az oktatásra vonatkoznak. A kötet adatai szerint a kárpátaljai iskolák 21%-ában tanulnak cigány gyerekek. Miközben a 2001-es census adatai

szerint Kárpátalján a romák aránya csupán 1,1%, a 2008/2009-es tanévben a kárpátaljai iskolákban tanuló gyerekek több mint 4%-a volt cigány származású. Ugyanakkor a magyar tannyelvű iskolák/osztályok tanulói között a cigány nemzetiségű tanulók aránya ennek többszöröse: a magyar iskolában tanulók körében 17,1%-ot tett ki a cigányok részaránya. A megyében beiskolázott 6497 roma tanuló közül 2872 járt magyar tannyelvű iskolába/osztályba. Ez azt jelenti, hogy a kárpátaljai roma iskolások 44,2%-a tanult magyar nyelven. A számok, adatok alapján ma már számos magyarok lakta településen a magyar anyanyelvű cigány gyerekeknek révén, vagy csak kizárólag velük indíthatók meg a magyar tannyelvű első osztályok.

Az elemzésben arról is olvashatunk, hogy a magyar nyelvű iskolába beíratott cigány gyerekek iskolai előmenetele gyakran problematikus, lemorzsolódási arányuk kiugróan magas, és ezek a tények a magyar tannyelvű oktatási intézményekben folyó oktatói-nevelői munka hatékonyságára, általános megítélésére, iskoláink presztízsére is hatással van. A magyar szülők egy része részben azért viszi más óvodába, iskolába, nem ritkán másik településre gyermekét, mert nem szeretné, ha nagyszámú romával tanulna együtt. A cigány gyerekek sikeres iskolai beilleszkedését az sem könnyíti meg, hogy az erősen centralizált követelmények szerint működő ukrainai pedagógusképzésben a diákok szinte semmilyen rendszerezett ismeretet nem kapnak a cigány gyerekek sajátos kultúrájáról, a többségi normától eltérő cigány szocializációs modellekről, a gyakran szociálisan is fokozottan hátrányos helyzetű gyerekek oktatási-nevelési problémáiról. Ennek aztán nem egyszer az a következménye, hogy a pedagógus tanácstalanul áll szemben a ma már gyakran roma többségű osztályával, s nem tudja, hogyan kezelhetné a kulturális, szocializációs és nyelvi téren jelentkező feszültségeket.

A szerzők szociológiai kutatások adatai alapján arra is rámutatnak, hogy bár a cigányok hosszú ideje a magyarok közvetlen közelében élnek (leggyakrabban a települések perifériáján elhelyezkedő, infrastrukturálisan teljesen elhanyagolt „cigánytáborokban”), a többségi társadalom körében rendkívül negatív a róluk alkotott kép.

A *Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján* című kötet arra figyelmeztet bennünket, hogy a magyar ajkú romák összetett kérdésköre nagy felelősséget rak az itt oktató pedagógusok vállára éppúgy, mint a kárpátaljai magyar közösség szellemi elitjére, egyházainkra. A mindössze 120 oldalas könyvecske adatai alapján ugyanis egyértelműnek tűnik, hogy a magyar ajkú romák szociális, oktatási helyzetének rendezése nem csupán a cigányok belügye. Minden jel arra utal, hogy mi is érintettek és érdekeltek vagyunk.

(Braun László, Csernicskó István és Molnár József: *Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján*. Ungvár: PoliPrint, 2010. 120 o.)

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

2011. DECEMBER – 2012 JANUÁR

ELISMERÉSEK

* **Popovics Pál**, a Kárpátaljai Magyar Cserkészszövetség elnöke az egyesület 20. évfordulója alkalmából *Emlékplakettet* nyújtott át: **Gulácsy Lajos** nyugalmazott református püspöknek és **Sz. Lukács Jánosnak**, a Magyar Cserkészszövetség korábbi ügyvezető elnökének. Kiosztásra kerültek a posztumusz emléklapok azon személyek számára (ezeket a hozzátartozók vehették át), akik tevékenységükkel hozzájárultak a kárpátaljai cserkészlet létrejöttéhez: **Bodnár Gábornak**, a Külföldi Magyar Cserkészszövetség ügyvezető elnökének, **dr. Némethy Györgynek**, a Külföldi Magyar Cserkészszövetség elnökének, **Csáti Józsefnek**, munkácsi római katolikus plébánosnak, püspöki helynöknek, **dr. Ortutay Elemérnek**, görög katolikus áldozópapnak, cserkész-tisztnek, **Fodó Sándornak**, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség első elnökének, **Ráss Tibornak**, a Técsői 2. Sz. Hollósy Simon Cserkészcsapat parancsnokának és **Pákh Sándornak**, Amerikába kivándorolt volt munkácsi lakosnak. Az emléklapok **Matl Péter** szobrászművész alkotásai.

* Az Ungvári Nemzeti Egyetem *Oklevelével* tüntették ki **Bacsikai Józsefet**,

Magyarország Ungvári Főkonzulátusának főkonzulját, **Szalipszki Endre** konzult és **Kopasz János** gazdasági vezetőt, hogy segítettek a magyar-ukrán barátság szaktanterem berendezésének biztosításában.

* Magyarország beregszászi konzulátusán **Tóth István** főkonzul adta át **dr. Kövér Lászlónak**, a Magyar Országgyűlés elnökének dicséretlevelet a tiszapéterfalvai **Kokas Erzsébetnek** és **Kököröcsényi Fruzsínának**, valamint a konzulátus munkatársának, **dr. Kerekes Henrietta** konzulnak. A két tehetséges kárpátaljai fiatal leány 2011-ben csatlakozott az erdélyi Szentegyházai Gyermekegyházművelődési társulathoz, s velük együtt nagyszabású európai koncertkörúton vettek részt. Nagy sikerrel szerepeltek a brüsszeli, müncheni, passzai, bécsi, pozsonyi, győri és budapesti közönség előtt.

* 2012 januárjában a Magyar Kultúra Napja alkalmából a beregszászi Értelmiségi Fórum – 2012 rendezvényen – a MÉKK javaslatára a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia *A kárpátaljai magyar kultúra fejlesztésében végzett áldozatos munkájáért* elismerő *Oklevelében* részesítette: **Marcsák Gergely** kocseshomoki versenklőt, irodalmárt, **Stefkó Antal** ungvári hegedűművészt,

a Magyar Melódiák együttes művésze-
ti vezetőjét, **Sütő Mihály** koreográfust,
a Napraforgó néptáncegyüttes művésze-
ti vezetőjét, **dr. Horváth Katalin** nyelv-
észt, az UNE Humán- és Természettu-
dományi Magyar Karának docensét,
Kovács Géza riportert, a Tisza-1 TV
magyar szerkesztőségének vezetőjét,
Barzsó Tibor műfordítót, az Intermix
Kiadó szerkesztőjét, a MÉKK tisztelet-
beli elnökét, **Burkaló Beáta** zongora-
művészt, a Munkácsi Állami Egyetem
Humán-pedagógiai Koledzse zenetaná-
rát, **Bartos József** beregszentmiklósi
festőművészt, **Kész Géza** beregszászi
levéltárost, a KRE Levéltára-Múzeuma
vezetőjét, **Bobály István beregszászi**
zenetanárt, a Beregszászi Művészeti Is-
kola igazgatóját, **Imre Margitot**, a
Beregvidéki Nyugdíjasok Petőfi Sán-
dor Egyesületének elnökét, **Nagy**
Hajnalka könyvtárost, a Badalói
Könyvtár munkatársát, **Kovály Csil-
lát**, a Tiszabökényi Kultúrház igaz-
gatóját, **Páva Istvánt**, a Tiszahát Kul-
túrájáért Jótékonyági Alapítvány el-
nökét. Az okleveleket **Pomogáts**
Béla elnök adta át.

* Az *Együtt Nívódíjában* részesült
Finta Éva költő.

* A Nemzeti Errőforrás Miniszte-
rium képviselőjében **Szócs Géza**, kul-
túráért felelős államtitkár *Bibliotéka*
Emlékérem díjat adott át **Varga Évá-
nak**, a Beregszászi Járás Központosít-
ott Könyvtárhálózat igazgatójának és
Vaskeba Katalinnak, a Nagyszőlősi
Járási Központosított Könyvtárháló-
zat igazgatójának.

* A Falvak Kultúrájáért Alapít-
vány Egyetemes Kultúra Lovagja el-
ismerésben részesítette **Syrokhman**
Mykhaylo (Ungvár) egyetemi tanárt,
művészettörténészt, aki a kárpátaljai
fatemplomokról írt könyvet.

* Az *UMDSZ Kárpátaljai Magyar*
Nívódíjában részesült a péterfalvai
Kokas-banda és a *Magyar Melódiák*
Kamaraegyüttes.

ESEMÉNYNAPTÁR

DECEMBER

* „*Ukrajna függetlenné válása és*
a kárpátaljai autonómia-törekvések”
címmel az ungvári Druzsba Hotelben
a KMKSZ tudományos konferenciát
szervezett az 1991. december 1-jei
népszavazások 20. évfordulója alkal-
mából. A konferencián **Kovács Mik-
lós** elnökletével előadását tartott
Jevhen Zsupan, a Kárpátaljai Ruszin
Néptanács elnöke, **Dupka György**, a
Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai
Közösségének elnöke, **Milován Sán-
dor**, a KMKSZ volt alelnöke.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai
Magyar Főiskolán a Liszt Ferenc em-
lékév keretében nagyszabású rendez-
vényre került sor. A koncert előadói
voltak: **Bacsi János** és **Czébely Beá-
ta**, a Budapesti Liszt Ferenc Zenemű-
vészeti Egyetem hallgatói, **Jőrös**
Andrea, a Debreceni Egyetem Zene-
művészeti Karának diákja, **Tomics**

Ferenc, Ukrajna érdemes művésze, **Fülöp Ibolya** és **Dankó Miroslava**, valamint az Ungvári Zádor Dezső Zeneművészeti Szakiskola tanárai.

* A **Várnagy Andrea** – **Farkas Zsolt** magyarországi zongoraművész-házaspár a közelmúltban három hangversenyt adott (Kijev, Visk, Tiszapéterfalva) Liszt Ferenc születésének 200. évfordulója alkalmából.

* A budapesti József Attila Színházban a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház Molnár Ferenc *Az üveg cipő* című művének színpadi változatával mutatkozott be (rendező: **Árkosi Árpád**).

* **Beregszászi Olga** előadóművész, zeneszerző, több művésztársa közreműködésével „Száz perc száz emberért” címmel ebben az évben is jótékonyági koncertet szervezett a beregszászi árva gyermekek, idősek és nagycsaládosok megsegítéséért Budapesten a MOM Kulturális Központban. A koncert bevételét **Beregszászi Olga** elhozta Beregszászba, és a művészeti iskolában megtartott koncertje keretében szétosztotta a rászorulóknak. A jelenlévőket **Bobály István**, a művészeti iskola igazgatója üdvözölte, majd **Gajdos István** polgármester köszönetet mondott a művésznőnek és emléklapot adott át.

* „*A népi mesterségekre és kultúrára épülő régiófejlesztés*” címmel nemzetközi konferenciára került sor Nagykaposon, az Ifjúsági Központban. Kárpátaljáról előadást tartott **Dupka György**, a MÉKK elnöke, kiállításra

kerültek **Prófusz Marianna** és a Bereg Alkotóegyesület tagjainak szöttesei, hímezései.

* A Máramaros-Ugocsa Egyházmegye elöljárósága, a Tivadarfalvai Református Egyház presbitériuma és diakóniai bizottsága jótékonyági estet szervezett a Debrecenben működő Kőszikla Alapítvány Otthona javára. A jótékonyági est fővédnöke **Tóth István**, beregszászi főkonzul, díszvendége pedig **Győri József**, a Kőszikla Alapítvány elnöke volt.

* Az Ungvári Magyar Főkonzulátus szervezésében nagyszabású koncertre került sor Ungváron a Filharmónia nagytermében. A programban közreműködött a Filharmónia szimfonikus zenekara (vezényelt **Rózsa Ferenc** szombathelyi karnagy), **Csuprik Etelka**, Ukrajna érdemes művésze, illetve a Cantus kamarakórus. A koncerten ismertebb Liszt-művek mellett egy ősbemutóra is sor került – Mosonyi Mihály *„Tisztulás ünnepe az Ungnál a Úr 886. esztendejében”* című kantátáját hallgathatta meg a közönség. Az előadást a Duna Televízió is rögzítette.

* Ünnepi közgyűléssel emlékezett meg fennállásának 20. évfordulójáról a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség Beregszászon.

* *Férfiak és nők* címmel mutatta be önálló estjét a beregszászi Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban **Gál Natália** színművésznő. Az est bevételét a Kárpátaljai Gyermekmentő Szolgálat közreműködésével a kétéves, sürgős műtétre szoruló nagybégányi Simon Denisz megsegítésére ajánlották

fel. Az egyórás műsorban elhangzottak József Attila, Vári Fábián László, Nemes Nagy Ágnes, Czuczor Gergely, Amáru, Robert Burns, Arthur Rimbaud, Pierre de Ronsard, Paul Verlaine és Francois Villon versei, valamint részletek Mark Twain *Ádám és Éva naplója* című művéből.

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színházban **Kovács Béla** európai parlamenti képviselő karácsonyi köszöntőt tartott. Közreműködött a Ficseri Gyermekestúdió és a Credo verseneklő együttes.

* A Kárpátaljai Néprajzi Múzeumban évzáró tárlatot tartott a Kárpátaljai Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága, amelyen 18 alkotó több mint 60 műve került bemutatásra, többek között **Matl Péter** grafikai, **Szocska László** faplasztikai, **Magyar László**, **Kolozsvári László**, **Benkő György**, **Berecz Margit**, **Kulin Ágnes**, **Réthy János**, **Tóth Róbert**, **Erfán Ferenc**, **Kopriva Attila** és **Veres Ágota** festményei, **Hrabár Natália** és **Hidi Endre** kerámiai, valamint ifj. **Hidi Endre** szobrai. A munkákat **Magyar László**, a RIT elnöke értékelte.

* Szenteste előtt a nagyszőlősi Nagyboldogasszony római katolikus templom előtt immár évek óta **Hunzelizer Gábor** helyi vállalkozó jóvoltából megelenedett a betlehemi jászol, amelyet az ünnepek alatt több százan kerestek fel. Jelentősebb pénzadomány is összegyűlt, amit a szervezők a templom külső vakolatának felújítására szeretnének fordítani.

* A Liszt-év kárpátaljai rendezvény-sorozatának lezárásaként a Magyar Köztársaság Ungvári Főkonzulátusa Liszt Ferenc-szobrot avatott az Ungvár melletti Nagyláz (Veliki Lazi) községben. A ruszin ajkú településen a zeneszerző emlékművét barátjának és zenésztársának, gróf Plotényi Nándornak az egykori kastélya előtt állították fel. Avatóbeszédet tartott **Bacscai József** ungvári főkonzul. A rendezvényen többek között részt vett **Andrij Szerbajlo**, a Kárpátaljai Megyei Tanács elnökhelyettese, **Dupka György**, a MÉKK elnöke. A Külügyminisztérium támogatásával készült szobrot **Mihajlo Beleny** készítette.

* Hagyományos karácsonyi ünnepség volt a zsúfolásig megtelt Péterfalvai Képtárban. A vendégeket **Borbély Ida** igazgató köszöntötte, bemutakoztak a tiszabökényi betlehemesek.

* Mégiscsak lesz *Horváth Anna Emlékmúzeum* – erről számol be a Beregszász hetilap legutóbbi száma. Horváth Anna szobrász, keramikus, közíró hagyatéka eddig a Korjatovics utcai lakásban összezsúfolva várta sorsát. A lap tudósítása szerint sikerült dűlőre jutni a hagyaték kezelése ügyében, s a közel-múltban **Gajdos István** polgármester átadta a kulcsokat **Finta Éva** költőnek, a művésznő örökösének. A tervek között szerepel egy *Horváth Anna Emlékmúzeum* létrehozása, amelyet a művésznő egykori Gyár utcai házában helyén kívánnak megnyitni. A Beregszászi Városi Tanács egy szakértői bizottságot hozott létre a hagyaték felmérésére és katalogizálására.

* Kettős évfordulót (Erdélyi Béla születésének 120. évfordulóját és a nevét viselő, egykori képzőművészeti szakközépiskola – amely mára már főiskolává nőtte ki magát – 65 évvel ezelőtti megalapítását) méltattak Ungváron a Megyei Állami Ukrán-Zenei-Drámai Színházban.

* Évértékelő fogadást adott Magyarország ungvári külképviselete a kárpátaljai magyar és ukrán médiumok számára. Az írott és elektronikus sajtó megjelent képviselőinek **Bacsikai József** főkonzul tartott tájékoztatót. A külképviseleten jelen volt és felszólalt **Szvitlana Mitrjajeva**, a Stratégiai Kutatások Nemzeti Intézete megyei részlegének igazgatója, **Mikola Palincsák**, az UNE nemzetközi kapcsolatok karának dékánja.

* Az idei év legjobb kárpátaljai könyvéért járó díjat a legnagyobb ungvári könyvesboltban rendezett ortodox Mikulás napi könyvfesztiválon adták át a *Kárpátalja 1919-2009: történelem, politika, kultúra* című kiadvány ukrán nyelvű változatát gondozó három szerkesztőnek. A magyar és ukrán szerzők által írt tanulmányokat tartalmazó, a témáját és annak megközelítési módját tekintve úttörőnek számító kötet magyar és ukrán nyelven jelent meg idén tavasszal. A díjat szerkesztőtársai nevében az ukrán nyelvű kötetet sajtó alá rendező **Roman Oficinszkij**, az Ungvári Nemzeti Egyetem történész professzora vette át. A kétnyelvű történeti monográfia az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete és az Ungvári Nem-

zeti Egyetem Politikai Regionalizmus Kutatóintézete, valamint a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola szakembereinek együttműködésével készült. A kötet összeállítóinak az volt a célja, hogy a magyarul és ukránul megjelentetett tanulmányokkal meghaladják a korábbi, kizárólagos nemzeti perspektívákat.

JANUÁR

* Petőfi születésnapjára emlékeztek Kárpátalja-szerte. Ungváron, a költő nevét viselő téren koszorút helyezt el Petőfi szobránál **Bacsikai József**, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának főkonzulja, **Szalipszki Endre** vezető konzul, **dr. Spenik Sándor** és **dr. Lyah Erzsébet**, az UMDSZ ungvári városi szervezetének elnöke és alelnöke, **Dupka Nándor**, az UMDSZ ISZ elnöke és **Dupka György**, a MÉKK elnöke.

* Beregszászban a Petőfi-szobornál megjelent ünneplőket **Csobolya József**, a Beregszászi Rákóczi Szövetség alelnöke köszöntötte. A koszorúzáson részt vett többek között **Gyurin Miklós**, Magyarország Beregszászi Konzulátusának vezető konzulja, Beregszász megyei jogú városa nevében **Pfeifauf József** frakcióvezető és **Kromák András** képviselő, valamint **Imre Margit**, a Beregvidéki Nyugdíjasok Petőfi Sándor Egyesületének elnöke.

* Badalóban is méltatták Petőfi Sándor születésének évfordulóját. Az ünnepi istentisztelet keretében megtartott

megemlékezésen **dr. Nagy Ignác**, a Beregszászi Magyar Konzulátus konzulja tolmácsolta **Tóth István** főkonzul újévi jókívánásait a helyiek felé. Petőfi-verset mondott **Szoboszlai Zoltán**, a Beregszászi Magyar Gimnázium diákja, majd **Sárközi Gyula**, a falu krónikása olvasta fel Petőfiről szóló írását. Az ünnepi istentisztelet a Petőfi-emléktábla megkoszorúzásával ért véget.

* A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet és a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége a Magyar Kultúra Napja alkalmából 2012. január 19–21. között Ungváron, Munkácson, Beregszászban több civil szervezettel közösen ünnepi rendezvénysorozatot szervezett. Díszvendégük volt **Pomogáts Béla** irodalomtörténész, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága–Anyanyelvi Konferencia elnöke, **dr. Bokor Béla**, a Határokon Túli Magyar-ságért Alapítvány kuratóriumi elnöke. A beregszászi program kiemelt eseménye volt a Beregszászi Értelmiségi Fórum – 2012., amelyre az Európa–Magyar Házban került sor. „*Az értelmiség szerepe a jelenben és a jövőben*” címmel előadást tartott **Pomogáts Béla** irodalomtörténész, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága – Anyanyelvi Konferencia elnöke. Ezt követően oklevelek átadására került sor.

* Koszorúzási ünnepség zajlott a beregszászi Kölcsey-emléktáblánál.

* Zenés-irodalmi műsort rendeztek a Beregszászi Művészeti Iskolában.

* A Magyar Kultúra Napja alkalmából a Munkácsi Állami Egyetem Humán-

Természettudományi Koledzse magyar tagozatának ünnepi rendezvényére került sor. Ünnepi beszédet tartott **Pomogáts Béla**, az Anyanyelvi Konferencia elnöke, valamint **Dupka György**, a MÉKK elnöke. Megkoszorúzták Munkácsy Mihály mellszobrát is.

* Lezajlott a XIV. Himnusz-mondó verseny az ungvári Dayka Gábor Középiskolában.

* Megrendezésre került a III. Carpatica Art Expo az Ungvári Néprajzi Múzeumban, amelyet **Dupka György**, a MÉKK elnöke, **Zubánics László**, a KMMI elnöke és **Angyal Gabriella**, az Ungvári Néprajzi Múzeum igazgatója nyitott meg. Kiállítók: **Asztalos Éva** (Ungvár), **Bálint Lívía** (Nagydobrony), **Bartosh József**, **Bartosh Tatjana** (Beregszentmiklós), **Beleny Mihajlo** (Ókemence), **Fuchs Andrea** (Ungvár), **Harangozó Miklós** (Salánk), **Homoki Gábor** (Péterfalva), **Juhász László** (Oroszi), **Kalitics Erika** (Munkács), **Klisza János**, **Klisza Krisztina** (Ungvár), **Kurucz Adrienn** (Ungvár), **Kutasi Xénia** (Bene), **Lőrincz István**, **Lőrincz Katalin** (Ungvár), **Matl Péter**, (Munkács) **Nigriny Edit** (Ungvár), **Publik-Beleny Magda** (Ókemence), **Prófusz Mariana** (Beregszász), **Réti János**, **Soltész András**, **Soltész Gabriella**, **Soltész Péter**, **Turák Angéla** (Ungvár).

* A magyar kultúra napja alkalmából a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolára látogatott a Misztrál együttes, amely magyar és külföldi költők megzenésített verseit (Ady Endre, József Attila, Illyés Gyu-

la, Janus Pannonius, Baudelaire, Szabó Lőrinc stb.) adták elő. Dalaikban a történelem, a hagyomány egy különleges dallamvilággal ötvöződik.

* A beregszászi színház társulata a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) szervezésében Molnár Ferenc *Üvegcipő* című darabját vitte színre Ungváron, a megyei drámai színházban. Az előadást több mint nyolcszázan tekintették meg.

* A Magyar Kultúra Napja alkalmából a Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház Társulata Orosházán, a Petőfi Művelődési Központban lépett fel. Molnár Ferenc *Üvegcipő* című vígjátéka került bemutatásra két felvonásban.

IDŐSZAKI ÉS ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSOK

* A Kárpátaljai Néprajzi Múzeumban megtekinthető volt a Kárpátaljai Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága (RIT) 18 alkotójának több mint 60 műve. Többek között: **Matl Péter**-grafikák, **Szocska László**-faplasztikák, **Magyar László**, **Kolozsvári László**, **Benkő György**, **Berecz Margit**, **Kulin Ágnes**, **Réthy János**, **Tóth Róbert**, **Erfán Ferenc**, **Kopriva Attila** és **Veres Ágota** festményei, **Hrabár Natália** és **Hidi Endre** kerámiai, valamint **ifj. Hidi Endre** szobra.

* *Turulszobrok a Kárpát-medencében* címmel fotókiállítás nyílt a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Gross Arnold termében.

* *Magyarország bélyegeken* – a kiállítás a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Gross Arnold termében tekinthető meg.

* Kárpátalja kortárs képzőművészeinek, népművészeinek, fotóművészeinek állandó kiállítása a Péterfalvai Képtárban (Péterfalva, György Endre kastély). Tárlatvezető: **Borbély Ida** igazgató. Ugyanitt megtekinthetők a Munkácsy Mihály Alkotótábor tagjainak munkái, amelyek ugyancsak a képtár állományát gyarapítják. Az ugocsai népművészek alkotásainak, Tiszahát népének életvitelével kapcsolatos tárgyak állandó kiállítása a Tiszaháti Tájmuzeumban (Fogarasy-kúria) látható. **Lőrincz István** fotográfus (Ungvár) *III. Kárpátaljai kaleidoszkóp* című fotókiállítása az UNE Humán- és Természettudományi Magyar Karán került a látogatók szeme elé.

* **Soltész Péter** (Ungvár) festőművész „*Évszakok, emberek*” című egyéni kiállítása az ungvári Váralja múzeum-kávéházban található.

* **Garanyi József** és **Horváth Anna**, valamint más bereg-vidéki képzőművész állandó emlékkiállítása a Beregvidéki Múzeumban vehető szemügyre.

* **Bartosh Tatjana**, **Bartosh József** és más kárpátaljai kortárs alkotók kiállítása a beregszentmiklósi várkastélyban tekinthető meg.

ÚJ KÖNYVEK

MEGJELENT:

* **Weinrauch Katalin:** *Kunkorodó kutyahang.* (Versek, mesék iskolásoknak) Kárpátaljai Magyar Könyvek 214., Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

* **Dupka György:** *SZOLYVA, a magyar golgota.* A szovjet hatóságok megtorló tevékenysége Kárpátalján. (Előszó: dr. Tóth Mihály; utószó: Alekszej Korszun). Kárpátaljai Magyar Könyvek 215., Szolyvai Emlékparkbizottság–Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

A könyvek elektronikus változata a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet honlapján olvasható: www.kmmi.org.ua

ELŐKÉSZÜLETBEN:

* **Vári Fábrián László:** *Kárpátaljai magyar népballadák és népdalok.* Kárpátaljai Magyar Könyvek 216., Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

* **Lengyel János:** *Mitracsek úr elfuserált életének hiteles története.* (Le(ngyel)-beszélések). Kárpátaljai Magyar Könyvek 217., Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

* **Nagy Zoltán Mihály:** *Túl a fényeken.* A *Messze még az alkonyat* című versesregény-trilógia harmadik része. Kárpátaljai Magyar Könyvek 218., Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 2012.

Összeállította: **DUPKA GYÖRGY**

AZ OLVASÓHOZ

Folyóiratunk idén 10 éves, ezért úgy gondoljuk, eléggé nagykorú ahhoz, hogy saját lábán is megálljon – kezdetben legalább az egyiken. Ennek érdekében a 2012-es esztendőre előfizetőket toborzunk, akik az évi hat lapszámért 30 hrvnyával támogathatják a kárpátaljai magyar irodalmat.

Előfizetőink és támogatóink névsorát – engedelmükkel – lapszámainkban közzé tesszük. Felvilágosítást, további tájékoztatást a következő címek valamelyikén kaphatnak: egyutt.lap@gmail.com, varifabian@freemail.hu, kmmi@swi.net.ua, titkarsag@mekk.uz.ua

Tisztelettel és köszönettel:

A Szerkesztőbizottság

SZERZŐINK

ARVO VALTON (1936) Tallinn
BARTHA GUSZTÁV (1962) Nagybereg
BELLA ISTVÁN (1940 – 2006, Budapest)
CZÉBELY LAJOS (1951) Visk
CSEH SÁNDOR (1949) Beregszász
CSORDÁS LÁSZLÓ (1988) Eszeny
DUPKA GYÖRGY (1952) Ungvár
ERNYEI BEÁTA (1988) Beregszász
FODOR GÉZA (1950) Ungvár
FECSKE CSABA (1948) Miskolc
HÍRES-LÁSZLÓ KORNÉLIA (1982) Beregszász
HORVÁTH ANNA (1924 – 2005, Beregszász)
KABDEBŐ TAMÁS (1934) Dublin, Írország
KOVÁCS ELEONÓRA (1989) Szalóka
LENGYEL JÁNOS (1973) Beregszász
POMOGÁTS BÉLA (1934) Budapest
VASI SZABÓ JÁNOS (1965) Tanakajd
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ (1951) Mezővári
WEINRAUCH KATALIN (1946) Beregszász
ZUBÁNICS LÁSZLÓ (1971) Gut
ZSELICKI JÓZSEF (1949) Kisegejőc

Lapszámunkat HORVÁTH ANNA munkáival illusztráltuk